

KAITSE KODU!

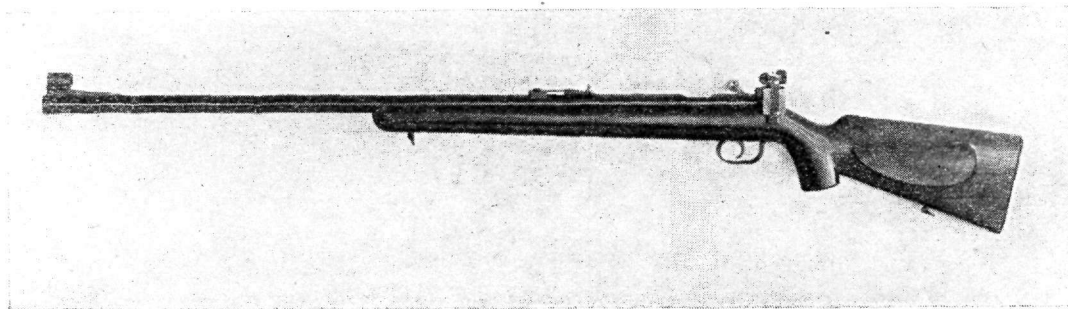
11, 12,

VI VOIDUPUHA ERINUMBER

Äsja valmisid Arsenalis

0.22-kal. sportpüssid,

ühes dioptersihikuga ja rõngastulpkirbuga, hinnaga Kr. 100.— tükk

Lähemaid andmeid püsside kohta saab Arsenalist (Tehnikajaoskonnast) Suur-Karjamaa tänav 1, telefonid 63 ja 65 (Arsenali keskjaamast 416-86), või Kaitseliitlaste Tarvetelaost, Kaarli tänav 8, telefon 468-12

Arsenal

Kas Teie teate,

et Eesti raadioabonentidel on kasutada maailmas ainulaadne soodustus raadiomaksu tasumiseks.

Raadioringhäälingu maksukaart
(maksu tasumiseks postmarkides)

Tallinna postkontori telefon nr. 24615. radioabonent nr. 24615.

Abonendi nimi ja aadress: Jaan Kivimägi, Tallinn, Paemurru tän. 96, k. 12.

Vastuvõtuseadme asukoht: Sukkideci.

Vastuvõtuseadme süsteem maksuligi järgi (vastav alla kriipsutada):
* detektor-ap., pafare-ap., juurdevõtuse-ap., laigela, saastoorimise, vahelpeaga, vahelpeaga, vahelpeaga, 3-lamb. võrguaparaat, vahelpeaga, vahelpeaga.

Mis aja eest käe-oleva kaardiga maksu tasutakse:
1. jaanuar 1939 a. kuni 1. juuli 1939

Vastuvõtuseadme kasutamismaksu katteks tuleb kleepida käe-oleva kaardi tagaküljel puhtaid maksu tasumise tahtojal maksuvaid postmarke ja kaart maksu tasumise tähtajaks ära anda lähimasse postiasutusse. Kui kõik margid ei mahu kaardile, siis võib kaardile kleepida kaardile, et see näerke kleepida kaardile.

V. nr. 226 10.000 10.000 10.000 10.000 10.000 10.000 10.000 10.000 10.000 10.000

Kui Teile teeb raadiomaksu tasumine raskusi, siis küsige endale postiasutusest pildil kujutatud maksukaarti ja kleepige sellele poolaasta jooksul vähehaaval Eestis käibelolevaid postmarke kuni järgmisel tähtpäeval tasumisele tuleva summa väärtuseni ning esitage see kaart ühes raadiolooga postiasutusele raadiomaksu tasumiseks.

ÜHISPANK
TARTU EESTI LAENU- JA HOIUÜHISUS
 ESIMENE EESTI ÜHISPANK

Asut. 1902. a.

Tartus, Suurturg 14, omas majas. Kodukeskjaam nr. 42-60.

Arvete seis 31. mail 1939. a.

AKTIVA	PASSIVA
Kassa, pangad, väärtused	Kapitalid . . . . .
Laenud	Hoiusummad . . . . .
Korrespondendid	Võlad teistes krediitasutustes . . . . .
Garantii deebitorid	Riiklikud laenud . . . . .
Vallasvarad	Korrespondendid . . . . .
Kinnisvarad	Garantiid . . . . .
Kulud	Tulud . . . . .
Muud aktivad	Muud passivad . . . . .
4.815.243.25	4.815.243.25

Võtab raha hoiule ja maksab ajakohast intressi. Annab laene hüpoteekide ja väärtpaberite kindlustusel ning käemeeste vastutusel. Garantiid riigi hangete, töölepete, ostude ja muude tehingute kindlustuseks. Saadab raha igasse kodumaa linna ja alevisse. Vahetaliitus riiklikkude laenude saamisel põllumeestele. Sissenõudmine vekslite ja muude dokumentide järgi.

MOODNE VARAKAMBER

SEIFID

1. juunist s. a. asub

Sõjaväe Majandusühisuse

rätsepatöököda

V.-Posti t. 3, krt. 4 – III korral

Eriala: **sõjaväe, kaitseliidu, tuleõrje** j. i. vormi- ja tsiviilriided

Erariietus

ANTS SILVERE tehaste ÕLLED

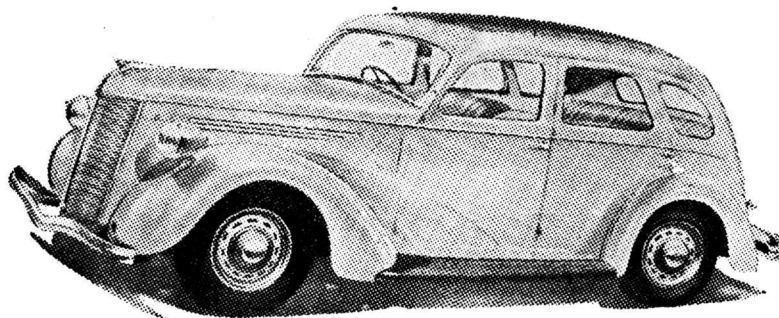
Pilsen, München, Eksport-Pilsen

ja karastavad joogid õuna- ja marjamahladest

ON VÄRSKENDAVID JA TOITVAD

Ford

„Prefect“ 1939

See on tõeline „väikeauto“, millist iga autosportlane tervitab vaimustusega. See ei jäta mingi väikeauto muljet, sest see näib väliselt suurena ja on sisemuselt ruumikas. Kõigile sõitjale piisab ruumi küllaldaselt. Nad võivad vabalt sirutada selles oma liikmeid ja istuda endale sobivas asendis. Reisimine on mugav, vaevatu ja meeldiv. Mis muud võiks veel nõuda? Mispärast õieti siis maksa rohkem? ● „Prefect“ on tõeline perekonna-auto. Eriti noorem rahvas satub sellest vaimustusse. Sellesse mahub hästi neli täiskasvanut, hädakorral ka viis, sest hea tahtmisega leidub ikka ruumi, kas pole nii? Uksed on laiad ja aknad suured. Mis ongi meeldivam kui kerge pääs autosse ja vaba väljavaade? ● „Prefecti“ ehitajad on ka mitmes muus suhtes mõelnud sõitjate mugavusele ja kindlusele. Nad on välja töötanud autole „keskkoormatuse“, mis tähendab seda, et kõik reisijad on asetatud telgede ja vedrude vahele. Koor-matus jaguneb sobivalt, millest tingituna sõit kujuneb mugavaks. Istmete vedrud on ka õieti asetatud, nii et iga sõitja võib istuda loomulikus ja mugavas asendis. ● Keskmise bensiini kulu 6,9 ltr. 100 km kohta.

TUTVUGE FORD AUTODEGA MEIE JUURES.

A/S. A. ROSENWALD & Co
TARTUS, SUURTURG 8.

OSAKONNAD: VILJANDIS & VÖRUS.

PETSERIS: K.-M. P. MÄGI & E. NASSAR

Riigi Piiritusemonopol

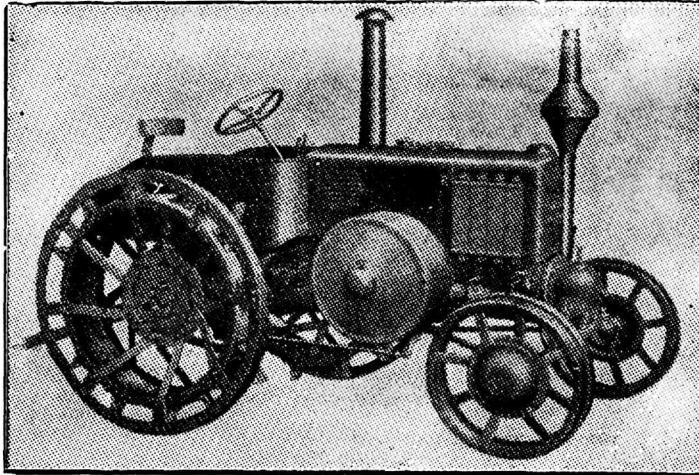
EESTI KIVIÕLI A/Ü.

Tehased: Kiviõlis
Müügibüroo: Tallinn, Pärnu mnt. 10

LANZ-BULLDOG — raskeõli-traktor

Ratastraktorid 20, 25, 35 ja 55 h.-j. Lintraktorid 55 h.-j.

Kohaseim traktor meie põllumehetele.

Esindus ja pealadu

TARTU MAJANDUSE ÜHISUSES Tartus, Holmi tän. 12—18

Lanz-traktor on ehituselt lihtne, kuid tugev, mis kindlustab temale harukordselt suure vastupidavuse ja pika ea.

Lanz-traktor on võimas. Ta ei tunne takistusi ka kõige raskemates tööoludes, mis on eriti tähtis uudismaa harimisel sügava künni saavutamiseks.

Lanz-traktor on vähenõudlik. Kütteõli tarvitab ta näiteks rehepeksu 42-tollise masinaga mitte üle 3 kg naftat või põlevkivi diiselnafat tunnis, saavutades küttekulu kokkuhoidu 40—50%.

Ühistegeelik Kindlustusselts

„E E S T I“

asut. 1907. a.

Põhi- ja tagavarakapital ning preemiareservid

omal arvel üle Kr. 1.250.000.—

Tasutud kahjusid üle Kr. 3.500.000.—

Kindlustusvõtjailt ei nõuta sunduslikku lisavastutust

Valitsus: Tartus, Suurturg 8

E2
K
I

KAITSE KODU!

VI VÕIDUPÜHA
ERINUMBER

Lib. nr. 3321

Ea 5979

Nr. 11/12 — 1939. a.

SISUKORD:

Vabariigi President K. Päts: Vaba ja sõltumatu Eesti rahvas!

Kindral J. Orasmaa: Kõik koduma heaks käikiguks.

Minister A. Oidermaa: Meie hoiame ja kaitseme seda, mis meil on.

Hella Rajasaare: Omakultuur — vaimse iseseisvuse alus.

L. S.: Eesti kauneimaid linnu — Pärnu kuurordi 100 a. juubeli ja VI Võidupüha lähe all.

L. S.: 25. juunil toimub Vabariigi Presidendi sünnikoha tähistamine Tahkurannas.

Kindral O. Sternbeck: Luzerni meeskonna muredest.

E. H. Truuvere: Monumendid, mälestustahvlid ja muud avalikud skulptuurid. — II Eesti Mängud.

A. Kuperjanov: NKK suvipäevad Viljandis.

Major P. Lilleleht: Lemsalu lahing.

— KL Petseri Malev 20-aastane.

-i: Tallinna kaitseliitlased õppereisil.

P. L.: Kursused Kaitseliidu juhtidele Elvas

Kapten P. Kangro: Võitlusi Lõuna-Võrumaa vabastamisel rindesõduri päeviku valgustusel.

Major H. Kitzel: Õhukallaletung.

EPA: Muistsete eestlaste sõdimisoskusest.

-ju: Eestlased — viikingid.

I. Raudma: Kui sõjavanker veereb.

— Rindesõdur jutustab.

Riimisepp: Tilk ja Piisk.

— Meilt ja mujalt.

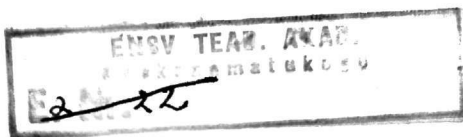
Vastutav toimetaja: kolonel J. Maide.

Tegevtoimetaja: kapten A. Truuvere.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Kaarli 8.

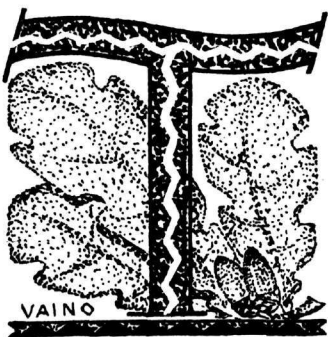
Telef. 451-89.

VABA JA SÕLTUMATU EESTI RAHVAS!

äna, 23. juunil, pühitseme kuuendat Võidupüha, millega tähistame Eesti rahva kümnete sugupõlvede rahvuslike püüete ja kauaaegsete unistuste täideminekut.

Võidupüha on meie suurim rahvuspüha. Sel üleval päeval mälestab kangelaslik Eesti rahvas oma kõigi aegade heitlusi ja võite. Süüdates tänased võidutuled mälestame tänu-meeles oma mineviku kangelasi ja oleviku loojaid ning kinnitame oma usku meie rahva võimsasse elutahtesse, mis teda suunab vastu jõulisele ja õnnelikule tulevikule.

Oleme Eesti vaprate eelnevate põlvede järeltulijad, kes on siin pühal isamaa pinnal elanud ja oma eluõiguse eest südilt võidelnud tuhandeid aastaid. Ulistame uhkusega meie rahva visa võitlust mineviku hämarusest tuleviku

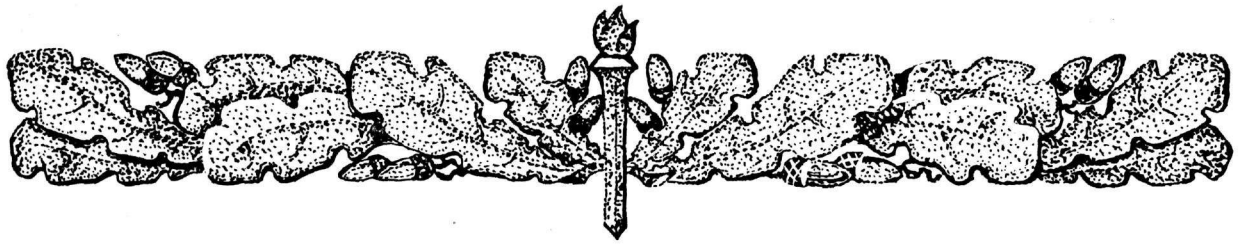
priiuse heledasse päevavalgusse, mille poole pingutas niipalju jõudu meie ärkamisaeg. Meie käesolev põlv on võidukas Vabadussõjas tagasi võitnud Eesti rahva kalleima aarde — vabaduse ja iseseisvuse. See oli võitlus elule ja surmale. Meie julge väljaastumine, kindel tahe võita ja suur isamaa-armastus olid võimsateks teguriteks, mis meid tiivustasid, et tulime välja raskest heitlusest võitjana.

Oleme võinud elada kaks aastakümnet oma vabas riigis kosutavas rahu. Selle aja kestel on meie töökas rahvas parandanud sõjahaavad, üles ehitanud oma majanduse ja võinud segamatult arendada oma rahvuslikku kultuuri. Rahva üksmeelsel tahtel oleme rajanud oma riigihoonete kindla ja püsiva alussamba uue Põhiseaduse näol. Oleme viimase aasta jooksul rahulikult ja lõplikult ellu rakendanud uue tasakaalustatud rahvavalitsusliku korra.

Mida suuremad aga on saavutused, seda kõrgemad olgu meie eesmärgid. Seetõttu kohustagu saavutatu iga eesti inimest edaspidisteks pingutusteks kõigil Eesti elualadel.

Põllumehed kodumaa nurmedelt, töölised tehastest, Eesti meremehed meredelt, Eesti vaimuinimesed kõigilt kultuurialadelt, kogu Eesti rahvas — naised ja mehed — oma töö

ja vaimuga on loonud Eesti ainelised ja vaimsed varandused. Meie kõik töötame ja loome täna ja homme edasi Eesti parema tuleviku nimel.

Võidupüha ülemaaliselt loitvate võidutuledega olgu ühtlasi töotuspühaks vanematele, et meie hoolitseksime oma noorsoo kasvatamise eest Eesti kangelasi kandnud vaimus ennastohverdavaks, töötahteliseks ja rahvuslikult meelestatud sugupõlvaks, kes tulevikus saavad julgelt ja vankumatult seisma rahvusliku iseolemise eest. Kandku meid kõiki sügav veene, et iga Eesti kodaniku eluõnn on seotud meie riigi ja rahva õnnega.

Meie rahvas on õppinud hindama, millised määratud arenemisvõimadused on temal ees omas sõltumatus riigis. Seepärast ta hindab üle kõige vabadust.

Tänapäeval elame ajajärgus, mil rahvusvahelises taevas on liikumas musti ähvardavaid pilvi. Meil ei ole põhjust tunda nende pärast kartust. Eesti elab oma lähemate ja kaugemate naabritega sõbralikus vahekorras ja meie rahval ei ole tüliküsimusi ühegi rahvaga. Eesti on kinnitanud kogu maailmale oma vankumatut taht jäädä erapooletuks kõigis rahvusvahelistes tüldes. Vaba ja sõltumatu Eesti rahvas tahab teiste vabade rahvaste peres rahulikult elada, kasvada ja oma põlise isade maa kultuuri arendada. Oma erapooletuse ja iseseisvuse kindlustamiseks ja kaitseks oleme arendanud kogu rahva ühisel pingutusel Vabariigi relvastatud jõude ja kaitsevahendeid. Kui aga siiski meie rahva vabadust ja riigi piiride puutumatus peaks ähvardama mingi hädaoht, on meie rahva üksmeelne otsus selge ja sama, milline oli vabadusvõitluse ajalgi. Kes sõandaks tungida meie põlisele maale — sellele astume vastu kindlalt ja julgelt kogu oma jõuga.

Loitvate võidutulede juures vaba Eesti rahvas kinnitab ja töötab pühalikult kõigile —
meie ei siruta kätt võõra maa ja vara järele, aga meie ei lase iial võõraid panna kätt meie isamaa ja vara külge.

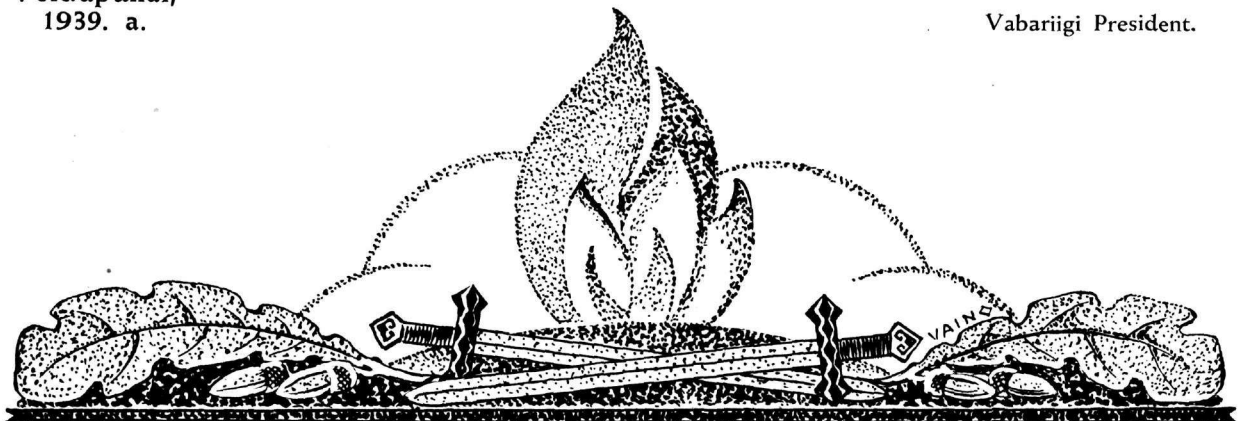
Selles mõttes süttivad võidutuled täna ja igavesti meile kõigile, kes me armastame oma Eesti kodumaad ja kelle usk vaba Eesti igavesse elujõusse ei kustu iialgi.

*Su üle Jumal valvaku,
Mu armas isamaa,
Ta olgu sinu kaitseja
Ja võtku rohkest' õnnista,
Mis iial ette võtad sa,
Mu armas isamaa.*

Võidupühal,
1939. a.

K. Päts

Vabariigi President.

Kõik kodumaa heaks käekäiguks!

Tänavu pühitseme kuuendat Võidupüha, mis on kujunenud meie suurimaks rahvuslikuks pidupäevaks igal suvel. Võidutuli, mis saadetakse sel päeval üle maa laiali, peab lööma heledalt lõkkele iga eestlase rahvusliku tunde ja sisendama austust nende vastu, kes on võidelnud aegade kestel meie iseseisvuse eest. Eks ole ju Võidupüha pühitsemise sügavaim mõte mälestada eestlaste kõikide aegade võitlusi ja võite, mille krooniks on meie tänapäeva iseseisvus. Muistsete aegade koidikult kuni käesoleva põlve meheikka jõudmiseni on jatkunud eestlasil visa võitlustahet oma vaba kodumaa eest.

Me teame, et need võitlused ei ole eesti rahvale kerged olnud. Kuna nendes aga väljendus põlvede visadus saada vabaks ja ise oma saatuse määrajaks, siis saabus sellele viimaks võit, mis pidi saabuma — Vabadussõja õnnelik lõpp ja rida hilisemaid võite iseseisvas riigis poliitilisel, kultuurilisel ja ühiskondlikel aladel.

Kõigi nende võitude nimel on meile nüüd pärandatud ülesanne — igal aastal Võidupühal pidulikult esineva rahvana kokku tulla, mälestada kaugemaid ja lähedamaid võitluste aegu ning maitsta võitude vilja. See väljendugu eeskätt selles, et meie Võidupüha suurel pidupäeval avame üksteisele südamed puhtas arusaamises ja kaasatundmises Võidupüha üllale tähendusele.

Kuid me ei tohi viivukski unustada, et Võidupüha kohustab ka meid paljukski. Ta kohustab meid eeskätt võitu hindama ja võitmatuks jääma. Siin peab iga kodanik oma isikliku ja ühiskondliku eluga ning riigikaitselise tööga edasi võitlema ning arendama meie vaba kodumaa head käekäiku ja raskete ohvritega kättevõidetud vabadust. Iga kodanik teadku siin, mis tal on teha: olla tubli eestlane ja jääda ka selleks... Ainult tublidus, mehisus ja aus mõtlemine viib meid edasi vabaduse teel.

Kaitseliidu suur pere on alati osanud hinnata rahvusliku vaimu edasikandmise mõtet ja meie riikliku elu arendamise väärtusi. Seepärast on mu palve kõigile Kaitseliidu liikmeile — koguneda Võidupüha pidustusile ühtlases ja ühendavas vaimus, nagu see meie peres alati on sündinud ja sünnib. Saagu Võidupüha meie kõikide südameste liitjaks toes ja väes, usus ja enesekindluses, isamaa-armastuses ja riigitruuduses. Olgu Võidupüha suur tähendus selleks ühendavaks sümboliks, mis täidab meie südameid üheainsa suure mõttega. See on: kodumaa hea käekäik.

Võtke kaasa Võidupüha pidustusile ka noori ja laske neid varakult õppida selle päeva suurt ja üllast tähendust. Kasvatage neisse sama suurt isamaa-armastust, mis on kannud meie esiisade kangelaslikku vaimu käesoleva põlve poolt saavutatud suurte võitudeni. Olgu noorus vabaduse vaimu edasikandjaks ja Võidupühal mälestatavate võitluste ja võitude jutlustajaks tulevasile põlvedele.

Võidupühal soovin veel — põlegu see tuli, mis meie kõrgeauline Vabariigi President üle maa laiali saadab, vägeva sümboolse tulukesena iga eestlase südames.

J. ORASMAA,
kindralmajor,
Kaitseliidu ülem.

Meie hoiame ja kaitseme seda, mis meil on

Võidupühaks „Kaitse Kodu!“ kirjutanud minister A. Oidermaa

Võidupüha on meie suurim rahvuspüha. Sel päeval tuksub iga eestlase süda soojalt oma isamaale. Võidupüha on meie rahvale üks kauneimaid rahvussilmapiilke, kus võime uhkustundega ühiselt pühitseda eesti rahva mitmekümne sugupõlve visade rahvuslike püüete ja unistuste täidminekut. Õnnelikuna võib sel päeval end tunda iga kodanik, kes võib end nimetada eestlaseks, kuna ta kuulub kangelasliku rahva ridadesse, kes oma raudse tahte ja visa heitluse järele on tagasi võidelnud oma esiisade päranduse — vabaduse ja põlise kodupinna.

Eesti minevik on täidetud kannatuste, higi ja verega. Sajandite kestes on muistne eesti sugu pidanud siin meeletult heitlust võõraste sissetungijate vastu, kes tulid siia lämmatama vaba, rippumatu rahva iseseisvust, nende omavalitsuslikku korraldust ja omapärast kultuuri. Maa allaheitmine ei olnud sissetungijaile kuigi kerge, vaid sündis pikkamööda. Eesti esivanemad armastasid üle kõige vabadust ega annud seda nii kergesti käest ära. Vaprad vallad varisesid mulla alla ja kolletasid kihelkonnad, kuni vaenlased oma jõulise ülekaalu ning paremate relvadega suutsid viimaks viia lõpuni kogu maad rängalt tabanud laastamisõja.

Eesti rahva vaenlased aga eksisid, kui nad oletasid, et maa allaheitmisega nad on lõplikult hävitanud eestlaste rahvusliku olemasolu ja on suutlised allaheidetud maa pärisperemehe sulatama võimule tulnud rahva võõrkehasse. Kuigi kogu maa oli nii põhjalikult laastatud, et kümnete kilomeetrite tagant ei olnud kuulda koeragi haukumist, ei suudetud järelkasvavate põlvede meelest kustutada mälestust kaotatud vabadusest, vaid see elas edasi.

Hoolimata meie rahva pikast ja süngest minevikust ei ole see suutnud teda murda, vaid on teda ainult karastanud. Võitjaks tuli eesti visadus ja rahvas tõusis kui põrmust üles — uueks eluks ja jõuliseks arenguks.

Vabadussõda oli eesti rahva ühine ja suurim jõupingutus ning

selle võidukas lõpuleviimine oli krooniks heitlusele Eesti vabaduse eest. Seetõttu tuletagu Võidupüha ja need lugematud võidutuled, mis sel õhtul löövad lõkkele kõikjal üle kodumaa, pealekasvavatele põlvedele alati meele Vabadussõja suurt võitu ja määravat tähtsust Eesti iseseisva elu kujunemisel sellest ajast alates.

Eesti rahva suurima võidu tähistamiseks kannab seepärast 23. juuni täie õigusega Võidupüha nime. Võidupühal pühitseme eesti rahva uuestiliitumist rahvuseks, ühise tahte tagasitulekut ja eesti rahva vaimset uuestikujunemist. Sel päeval langetame ühtlasi lipud ja tuleta me sügavas harduses meele kõiki neid vapraid kodumaa poegi, kes ohverdasid oma elu, et Eesti võiks uuesti ärgata ja tõusta. Nende mälestus on püha igale eestlasele.

Nüüd oleme võinud ka kaks aastakümnetelada oma riigis kosutavas rahus. Selle aja jooksul on meie püüdlik ja töökas rahvas parandanud sõjahaaavad, üles ehitanud oma majanduse ja võinud segamatult arendada oma rahvuslikku kultuuri. Tänu meie andekatele riigijuhtidele ja kogu rahva üksmeelsele tahtele oleme rajanud oma riigihoonete püsiva aluskorra. Eesti on hoogsalt sammumas vastu heledale tulevikule.

Kõik need edusammud oleme saavutanud tänu sellele, et meie rahva kõik loovad jõud on rakendatud ühiste eesmärkide ja sihtide taotlemiseks. Seda aga on tänapäeval kõige rohkem tarvis kogu meie riigile ja rahvale. Aeg nõuab, et ka meil oleksid silmad lahti ja vaim valmis.

Praegune rahvusvaheline olukord on pimev. See ei ole ainult muret toonud rahvaste südamesse, vaid on sinna poetanud ka hirmu tuleviku ees. Meie rahva südames ei tohi hirmu olla. Julgus ja enesekindlus on parimaks tagatiseks, et tulevik oma rüpes meile halbu üllatusi ei saa kanda.

Me hoiame eemale kõigist riikide vahelistest tülidest. Eesti elab oma lähemate ja kaugemate naabritega sõbralikus vahekorras.

Omakultuur —

vaimse iseseisvuse alus

Meie asume õigel teel ja sammume õiges suunas

Võidupühal süüdatakse võidutuled, et pühitseda pikkade ja raskete võitlustega kättevõidetud iseseisvust ja mälestada ning austada meie kõigi aegade vabadusvõitlejaid. Kuid Võidupüha on samuti rahvuskultuuriliste saavutuste ja võitude tähistamise, eelnevate põlvete vaimse pärandi mälestamise ja vaimuvõitlejate austamise suurpäev.

Pidupäeva kõrgmeeleolu laseb meil eriti reljeefselt silme ette tõusta riikliku iseseisvuse kui suurima rahvusliku igatsuse teostumise õnne ja kinnitab meis tahet igavesti elada vabana ja iseseisvana. Samal määral tekitab ta meis ka rõõmutunnet vaimse iseseisvuse pärast, andes õhutust, viljastades tuleviku tööd ja edaspidiste suundade rajamist ka omakultuuri aladel. On ju selge, et rahva täisväärtuseliseks eluks on vaja nii riiklikku kui ka kultuurilist iseseisvust, seepärast näeme iga sihiteadlikku rahvast iseseisvuse unistustega rööbiti arendavat vaimse sõltumatuse püüdlusi. Viimast suudab aga saavutada vaid see rahvas, kes rajab oma kultuuri tema vaimu- ja hingelaadi omapärasusele, oma vaimse palge kohaselt, sest ainult seetõttu võib ta maailmale öelda oma sõna.

Ei hinda maailm seda rahvast, kelle kultuur on vaid mõne teise järeleaimamine, olgu see siis nii täpne ja õnnestunud kui tahes, vaid ikka ainult seda, kes oma vaimuelu on rajanud oma rahvuse pärasele mõtlemise, tundmise ja tegutsemise laadile.

Ei saagi küpseda ja orgaaniliselt kasvada kultuur, mis väljaspool püüab uhkeldada võõrsilt laenatud hildudega, kodus aga peab leppima halli, isikupärase ürbi

kasutamisega. Nii võime öelda, et riikliku iseseisvusegi kindlmaid aluseid on rahvuslikust mõttelaadist viljastatud ja rahva vaimususest orgaaniliselt väljakasvanud omakultuur.

Võib kiita oma saatust see rahvas, kellele on antud õnn oma esivanemalt saada kultuuriline pärand, millele võib edasi ehitada olevikus ja millest ikka jälle võib ammutada uut jõudu rahvusliku vaimu värskendamisel.

Ja meie oleme säärane õnnelik rahvas.

Peame olema tänulikud oma esivanemaile, kes, hoolimata sellest, et nad pikki aegu on pidanud elama oludes, mis olid kõike muud kui vaimseid harrastusi soodustavad, ometi suutsid luua nii rikkaliku kultuurivarastiku. Tänu neile ei ole meil nüüd põhjust käia võõraste uste taga laenamas, vaid rikaste pärijatena võime enesekindlalt kasutada seda vanemate loodud ja talletatud vaimuvara. Ja isegi rohkem — rikkalik pärand kohustab pärijaid hindama ja otstarbekalt kasutama päritud varandusi. Ärgem laskem unarusse vajuda näit. oma rahvaluule varasalvi, vaid mõistkem, et neist võime toituda teadmistega oma esivanemate mõtte- ja tundelaadist, ammutada selgust oma rahva iseloomust ja saada virgutavaid kunstilisi elamusi. Käesoleva aasta suvel möödub 100 a. suure mehe, meie „rahvaluule kuninga“ Jakob Hurda, sünnist, tänu kelle elutööle oleme rikkaima sõnakunstilise pärandiga rahvas maailmas. Ärgem unustagem seda tähtpäeva, vaid avaldagem maailma suurimale rahvaluule kogujale — kelleks ju Jakob Hurta peetakse — mälestustänu, lastes jälle kord elavaks saada eesti rahvaluule kauneil aardeil.

Meil ei ole kelleltki midagi nõuda, aga me ei anna ka omast kellelegi midagi. Meie hoiame ja kaitseme seda, mis meil on.

Eesti on kinnitanud kogu maailmale oma erapooletust. Eesti rahvas läheb oma eesmärkide ja tuleviku poole ainult oma teed kindlal ning vääramatul eesti sammul.

Me hindame rahu. Soovime kogu südamest, et rahvad võiksid sõbralikus läbisaamises ja koostöös elada üksteise kõrval. Me ei ohusta kedagi. Seda aga kuulutame kõigile — üle kõige hindame me Eesti

iseseisvust ja puutumatus. Oma riiki kaitstes ei tunne eesti rahvas ohvrite suurust ega raskust.

Võidupüha oma lõõmavate võidutuledega olgu meile pühaks tõotustunniks pühendada kogu oma mõistus ja paremad püüded Eesti jõurikka tuleviku teenimiseks, mis liidaks kogu meie hõimu nii elus kui ka surmas ühiseks ja tugevaks liiduks. Võidupühal anname pühaliku vande nii kaitsta kui ka edasi ehitada seda suurt ja ilusat rahvushoonet, millele panid alusmüürid meie muistsed ja Vabadussõja sangarid.

Sõnakunstilise loominguga on iidsetest aegadest kõrvuti käinud rahvuslik helikunstiline loomine, laulu ja mängu harrastus. Teame ju, kuidas meie esivanemad nii oma rõõmu kui ka kurbust on valanud laulusse, seda harrastades nii töö- kui ka puhketundidel.

Vabaks ja julgeks käskijaks, otse loodusjõudude valitsejaks on end tunnud tõusvat rõhutud ori, lauldes:

„Kui ma hakkam laulemaie,
laulemaie, laskemaie,
ei mind jõua ohjad hoida,
ohjad hoida, köied köita,
pilved pikadki pidada,
taevas laia talitseda.“

Laul on seisnud ka meie rahvusteadvuse uue ärkamise ja vabadusigatsuse süttimise juures — meenutagem vaid esimese laulupidu äratavat mõju. Kui arvestada, et meie uuema helikunsti paremik on rajatud rahvaviisidele, et oleme tänapäevani jäänud laulupidude ja rohkearvuliste laulukooride rahvaks, võiksime öelda, et oleme säilitanud nii oma helikunstilise pärandi kui ka esivanemate lauluarmastuse.

Ja ometi jääb sel alal veel mõndki soovida. Seda nimelt meie üldise lauluarmastuse suhtes. Kui veel mõned aastad tagasi meie maa helises töötavate inimeste laulust, kui igasuguse seltskondliku koosviibimise tähtsaks osaks oli ühislaul, siis võime siin märgata tagasiminekut. Või kui lauldaksegi, siis ikka vaid vanu saksa laule — vanem põlv, sentimentaalseid vene viise — keskpõlv, või ameerika ja saksa lööklaule — noorpõlv, eesti oma laul on aga jäänud päris vaeselapse ossa.

Viga võib ju osalt seista ühislauluks sobivate algupäraste laulude vähesuses, osalt ka „muusikamasinates“ — grammofonis ja raadios — mis võõra viisi sulle iga päev tuppa toovad, kuid suurelt osalt siiski ka üldsuse hoolimatuses ja loiduses.

Siin peaks lähim tulevik tooma parandust, nii et oma algupärane laul saaks meie tee ja töö saatjaks ning pidupäevade meelega loojaks, et oleksime õigustatud kandma laulikrahva vääriliste järeltulijate nime.

Palju rahvuslikult omapärast elu-, ilu- ja liikumisrõõmu väljendub ka meie rahvatantsus. Oleme õnnelikud, et sinna kätketud väärtused on jälle tõusnud meie rahva teadvusse. On hakatud täiel määral tunnetama, et rahvatants, nagu muudki rahvakunsti alad, on abiks rahvusliku enesetunde ja vaimulaadi kasvatamisel ja et tema taas elustamine aitab tõsta tervet ja rõõmsat elujaatust.

Oleme kõik olnud tunnistajaiks, kuidas rahvatants meil aasta-aastalt on haaranud laiemaid hulki, nii et meil viimaseil aastail pole enam mõeldavakki rahvuslikud peod, mille kavas puuduks rahvatants.

Senini on ta jäänud aga peamiselt ettekanditant-

suks. Seepärast jääks soovida, et rahvatantsu harrastus leiaks teed ka seltskonnatantsuna, et ei lepitaks mitte üksnes rahvatantsu nautimisega pealtvaatajana, vaid rakendutaks ka isetegevuslikult. Rahvatantsud peaksid selleks ka kõigiti sobima — oma lihtsuse tõttu on nad ju kõigile kergesti õpitavad. Kuna nad pealegi pole seotud moetusjudega, siis kujuneb neist nagu mingi tantsu raudvara, mida iga paari kuu möödudes jälle pole vaja uuendada. Võõraste moetusjude kõrval peaksid nad olema teretulnud vahelduseks ja kodusema tunde loojaks.

Rõõmu- ja uhkusetundega vaadeldes kauneis rahvariideis esindajate hulki meie rahvuslikel pidupäevadel oleme vist kõik mõtelnud, missugust tõusuteed oleme läinud rahvariide valmistamise ja kandmise alal.

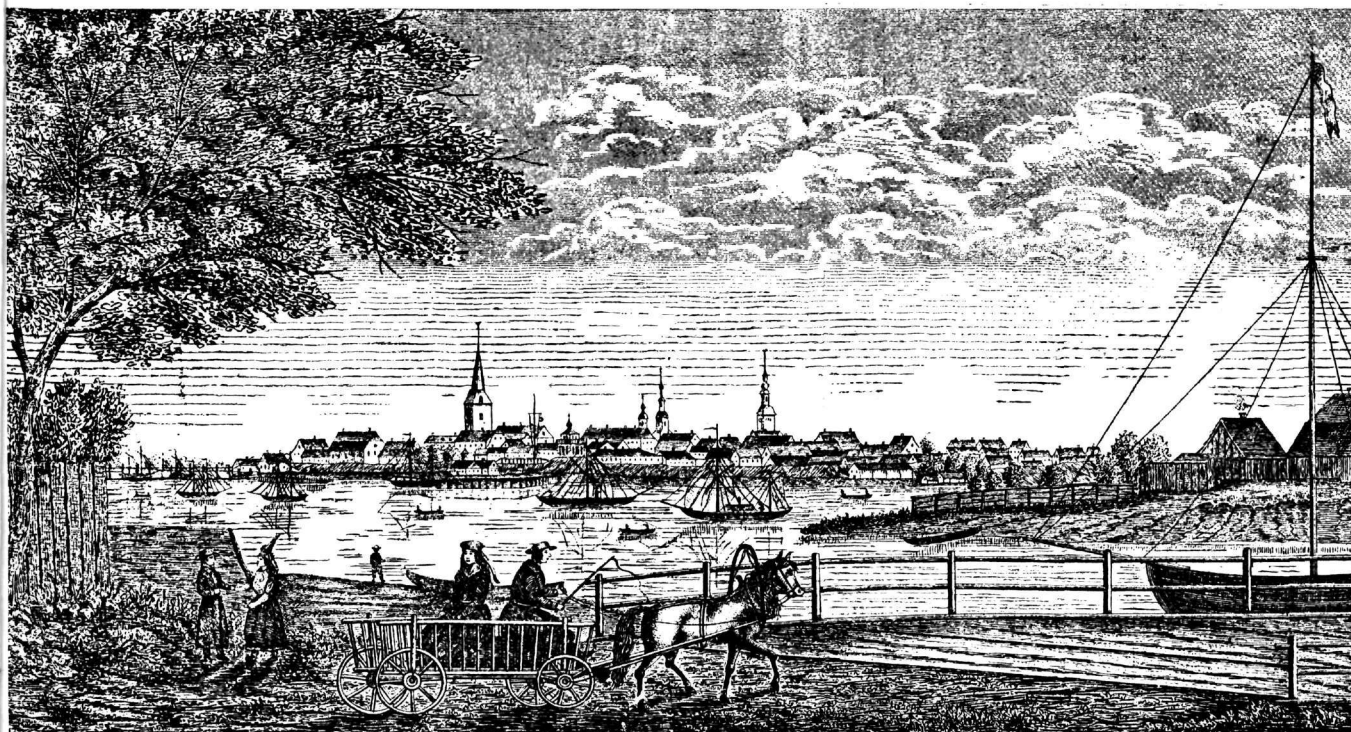
Kuidas on mõne aastaga muutunud meie suuremate pidustuste üldpilt, tänu üha suurenevale rahvariide kandjate arvule. Lähemalt vaadeldes märkame, kui täielikult on ümber kujunenud ka suhtumine rahvariidele, sest alles mõned aastad tagasi vaadati rahvariidele harilikult kui muuseumivarale, mis ei kannata oleviku päikesevalgust, paremal juhtumil peeti neid sobivaks kanda alles tänapäeva moemaitsele vastavalt kohandatult. Ikka ja jälle öeldi, et kuidas me kanname pidupäeval seesugust ebaesteetilist riietust! Ja ometi on nüüd meie laiemagi üldsuse silmad avanenud meie ehtsa rahvariide ilu nautimiseks, on levinud arusaamine, et suurteks pidupäevadeks polegi kaunimat ehet kui rahvariided. Teiselt poolt on jõutud ka arusaamisele, et kümnete sugupõlvade maitse filtrist läbikäinud rahvariie kujutab endast orgaanilist tervikut, mida me ei tohi ega saagi kergel käel kohendada oma juhusliku moemaitse järgi. Siingi loodame, et üha laiemaid hulki haarab arusaamine rahvariide ilust ja kasvab püüd endale valmistada ehtsat, oma kodukoha pärimustel põhinevat rahvariidet.

Lisaks nimetatud omakultuuri aladele oleme näinud, kuidas meie tarbekunsti üha enam imbub läbi rahvakunsti sugemetega, rakendades viimaseid nii käsi-, naha- ja keraamikatöis kui ka mööblitoodangus.

Loodetavasti pole kaugel aeg, mil laiem üldsuski üha enam hakkab hindama selles suunas sündivaid taotlusi, neid arvestades oma kodude sisustamisel ja kaunistamisel.

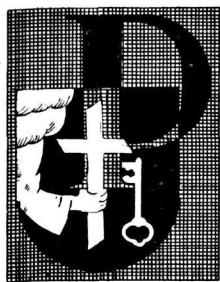
Nii võime öelda, et asume õigel teel ja sammume õiges suunas. Oleme taibanud, et nagu pärl öeldakse tuhmuvat ja surevat, kui teda ei kanta inimese ihusoojuse lähedal, nii kustub ja kivineb ka rahva kultuur ja kunst, kui pole vastuvõtlikke hingi, kes ta unustuskülmusest välja toovad ja südamesoojusega elustavad. Seepärast pole me huvi puudusel ja hooletuse leigusel lasknud surmata oma esivanemate kultuuri- ja kunstiloomingu pärle, vaid oleme need hoole ja armastusega elustanud, et nendega kindlustada oma vaimu iseseisvust ja kaunistada oleviku ning tuleviku kultuuri-püüdlusi.

Hella Rajasaare.

Eesti kauneimaid linnu – Pärnu

Kuurordi 100 a. juubeli ja VI Võidupüha pühitsemise tähe all

ärnu — üks meie esinduslikemaid suvituslinnu — pühitseb tänava oma kuurordi 100 aasta juubelit. Ühenduses sellega toimub tänava Pärnus ka VI Võidupüha avatsereemoonia võidutule ja Vabariigi Presidendi läkituse laulisaatmisega üle riigi.

Nõnda on siis Pärnu tõmmanud tänava endale rohkem kui kunagi enne avalikkuse tähelepanu, mida ta ka, muide, Eesti kauneima kuurordina ja suvituslinnana

täiel määral väärrib.

Suvitajate kokkuvool Pärnusse on tänava ammu alanud. Ilmad on juba mõnd aega päris suvised ja Pärnu kaunis rand viimast ümbritsevate looduslikult uhkete parkidega on avanud nii kodumaa kui ka välisvõõrastele juba juuni algusest oma kutsuva süle.

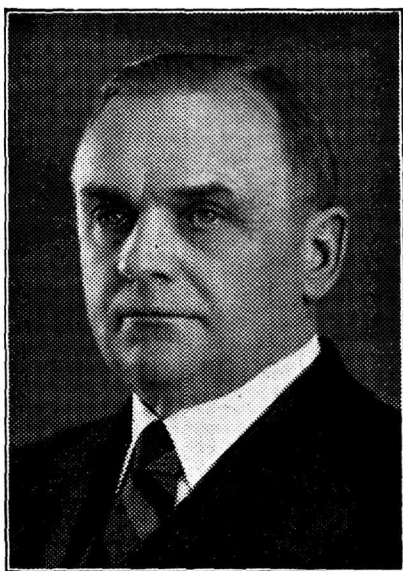
Ühendus pealinna ja Pärnu vahel on paranenud viimaste aastatega õige tunduvalt. Uue kitsarööpmelise raudtee ehitamisega Lelle ja Pärnu vahel võib nüüd Tallinnast Pärnu pääseda juba 4 tunniga, kuna neile, kes ei karda „merehaigust kuival maal“, avaneb võimalus katta seda maad autobusega isegi 3½ tunniga, mis on toonud meie kauneima suvituslinna pealinnale õige lähedale. Ja kui olla „merekindel“ autobusesõitja, siis võib nentida, et viimasel võimalusel on isegi mitmeid paremusi — eeskätt olenevalt meie üldiselt headest maanteede oludest, millele lisandub hulk pisimugavusi,

mida pakub omnibusesõit. Erilisi mugavusi tohiks omnibuseühendus pakkuda väliskülalistele, eeskätt nende enamikule — rootslastele ja soomlastele, kellede teenimisel Tallinna ja Pärnu vahel kurseerivate omnibuse konduktorid oskavad üllatavalt hästi rootsi keelt, seistes sealjuures oma abivalmis ja sõbraliku käitumisega täiel määral oma ülesannete kõrgusel.

Astudes ühel niisugusel mugaval matkal Pärnus omnibusest maha võtab meie esinduslikem kuurort meid vastu täiesti juubeli- ja Võidupüha-eelses meeleolus. Kuigi kõik pidustuste eeltööd on kas lõppenud või lõppemas, on kuurordi juhtidel siiski veel käed tööd täis, mis, paraku, nagu kinnitati, ei saagi vabaneda enne suvitushooaja ametlikku lõppu. Oigupoolest on see ka täiesti mõistetav, sest suvitajate kokkuvool on alles algamas ja suured pidupäevad seisavad ukse ees.

Leiame linna supelinspektori hra Ed. Illermaa lõpuks siiski uuest rannahotelist, kes, kuulnud külastaja soovist tutvuda Pärnu kui kuurordi ajalooga, pistab nende ridade kirjutajale sõbralikult pihku alles trükkivärvi järgi lõhnava koguteose eelseisva juubeli puhuks, „Pärnu ja tema kuurort“, mille on toimetanud „Pärnu Päevalehe“ toimetaja K. Eerme. See üllatavalt nägus ja paljude autorite töövaevana valminud sisukas teos aitab meid heita põgusa pilgu Pärnu kui kuurordi ajaloole.

Andes ülevaate Pärnu arenemisest suvituslinnana mainib supelinspektor Ed. Illermaa kokku võttes järgmisi asjaolusid:

Pärnu linnapea H. Soo

„Pärnu kuurordi arenemine pole olnud juhuslik. Praeguse tasemeni on jõutud julge järjekindlusega. Arendamiskavade algatajail ja teostajail on jatkunud sügavat arusaamist kuurordi suurest tähtsusest rahva tervishoiule ja võrasteliiklusele. Selle tulemusena kuulub Pärnu rahvusvahelise tunnustusega kuurortide perre, ta on Balti ranniku ajanõudele vastavaim suvituslinn.

Kuid kuurordi 100. hooaeg ei ole punktiks möödunud aastate saavutustele. Senise dünaamika jätkamine ülesehitamise ja arendamise töös on tarviline rahvamajanduslikel põhjusil, sest hästikorraldatud kuurordid on tugevaimad alused võrasteäris ning Pärnul tuleb siin, nagu senini, teedrajavalt kaasa minna.

Pärnu kliimaatilised ja looduslikud eeldused, mil põhjeb kogu senine energiline kuurordipoliitika, soodustavad ja õigustavad julgelt ja suurejooneliselt uute ülesannete juure asumist.

Maa-alaliselt kuulub Pärnu kuurordi alla terve linniosa, mille pindala on mitukümmend hektaari. Sellest on parke ja iluplatse 49,56 ha. Suvitusrajoon on mõnes osas üsna tihedalt hoonestatud, kuid ruumilist kitsikust karta ei ole. Suvitusrajooni on võimalik laiendada merkallast mööda ida suunas mitmeid kilomeetreid, kus ongi juba kujunemisel uued pargialad. Pärnu parkide ulatusest oleks võrastel raske saada õiget kujutlust, kui jätta nimetamata, et kuurort omab alleid ja hästikorraldatud pargiteid üle 33 kilomeetri. Parkide väärtus ei ole kroonides hinnatav. Nad koondavad endas peale maa ja haruldaste puude hinna suurepäraselt ilu ja kaitset põhjatuult vastu lõunasse avatud liivarannale ja lahele. Seetõttu Pärnu plaaz ja vesi on varakevadest hilissügiseni soe, võimaldades rannarööme ning meresuplust meie olude kohta tavalisest pikemat aega.

Peale linna administratiivpiiridest suvitusrajooni arvatud alade kuulub otseselt Pärnu kuurordi juure Valgeranna väljasõidukoht Audru rannikul. Valgerand omab suurepärase männimetsa kõrgetel liivadüünel ja meri on suplemiseks laitmatu. Edasi loetakse kuurordi piiridesse kuuluvaiks linna omanduses olevaid Niidu ja Reiu metsi ning eraomand Tammieste.

Kuid kuurordi nime kandmist ei õigustaks veel pargid ega soodsaimadki kliimaatilised olud, kui puuduksid võimalused võraste majutamiseks, ravimiseks, meeletahutuseks, head ühendused jne. Alles nende ole-

masolust ja tasemest sõltub tunnustus kuurordina. Nõnda ka Pärnus.

Pärnu võib praegu kontrollitud tingimustes mahutada korraga 1750—1850 suvevõõrast öö-päevas. Hotelidest, pansionidest ja erakorteritest on osa suuteliselt rahuldama nõudlikemaidki võõraid. Pealegi jatkub ajanoudele kohandamine silmapaistva püüdlikkusega.

Kapitalide juhtimine kuurordi ülesehitamisse on seni toimunud väärtusetu. Suvitusalaalaste asutuste arendamisega ei ole rutatud ajast ette ega jõudu ülehinnatud. Nõudmiste kujunemine ja nende rahuldamine on olnud teatud määral kooskõlas. Ning rõõmustavaks tooniks selles kooskõlas on asjaolu, et kiire edasipääsmisega Pärnu on endale suutnud võita rahvusvahelise publiku, on rajanud avara ukse rahvamajanduslikult nii tähtsale võrasteliiklusele. Arvudes näidatult: viimaseil aastail on Pärnus ravil ja puhkusel olnud keskm. 6000 inimest hooajal, neist üle poole välismaalased, ja kuurordi läbikäik ulatub 1 miljoni kroonini.

Eeltoodust võib järeldada, et Pärnu kuurort kujutab endast suurt majanduslikku ettevõtet. See ettevõte kuulub linnale, kuna linnaomavalitsuse kapitalipaigutus kuurorti ulatub kaugelt üle poole investeerimiste kogusummast. Loomulikult linnavalitsus kui peaintereesent on võtnud enda kätte kogu kuurordielu juhtimise ja üsna tähelepanavas osas ka asutuste majandamise. Kuid seejuures töötatakse erasutustega tihedas kontaktis, kuna huvid on ühised.

Samast leiame ka andmeid Pärnu kui kuurordi ajaloo kohta.

Sada aastat tagasi oli Pärnus vaid 6000 elanikku. Praegune suvitusrajoon, mis kandis eeslinna nime, oli hoonestamata. Ehitused lõppesid Elisabeti kirikuga. Pargi asemel oli lage ja vesine karjamaa, mil kõndimine oli võimatu. Võimalused võraste majutamiseks puudusid ja kaugemalt ligipääs Pärnule oli väga raske. Loomulik, et neis oludes leidis esimene supelasutus kasutamise peamiselt Pärnu oma kodanike ja ümberkaudsete mõisnike poolt. Mererkümluseks olid tol ajal eraldi supelrannad meestele ja naistele. Merre minekuks kasutati kas isiklike sõidukeid või üüritavaid plaanvankreid, kuni mõni aasta hiljem supelasutuse omanikud ise hakkasid selleks hobuseid ja sõidukeid pidama.

Möödus aastaid ja aastakümneid, aga kuurordi arendamine ei nihkunud paigast.

Aastaid kestnud kaalutluste ja kahtlemiste järele otsustati 19. jaan. 1889. a. toleaege linnapea Oskar Brackmanni energilisel nõudmisel supelasutus linna kätte võtta. Sellega algas ka Pärnu kui ravi- ja puhkekuurordi arengus uus ajajärk.

Linnapeal ja kuurordikomisjoni esimehel tuli linnavolikogus kuurordi arendamise kasuks lüüa tõsiseid lahinguid. Kõhklejatele tehti selgeks, et tegevuse jätkamine endises supelasutuses, mis oli täitnud vaid sauna otstarvet, on mõttetu ja majanduslikult kahjulik. Kurressaare ja Haapsalusse olid ehitatud moodsad mudaravilad, mis tõmbasid ligi palju terviseotsijaid kogu Venemaalt, kuigi ühendus nendega polnud parem kui Pärnul. Linnavalitsus asus seisukohale, et ka Pärnut tuleb esmajoones arendada ravikuurordina, sest linna lähedal meres leidis küllaldaselt kõrgeväärtuslikku meremuda, mille kohalevedu oli seotud vähesel kuluga.

Suvitusolude arendamine viidi kiiresti uutele alustele. Eeskätt loodi organisatsioon. Kuurordikomisj. ülesandeks jäi nende teostamiseks võimaluste leidmine, kuna suvitusala tegelikult juhiks otsustati ametisse seada palgaline isik — supelinspektor.

Viiekümne aasta eest pakkus Pärnu küll hoopis teissugust pilti kui praegu. Elanike arv oli umbes 13.000. Jõukam kihtkond tegeles peamiselt ärialal, omades kauplusi ja kaubakontoreid. Nende elamuiks olid kivimajad südalinna ja suvel asusid üksikud perekonnad suvilasse praeguses suvitusrajoonis ehk n-n. eeslinna. Kuid suvilaid oli väga vähe, vaid mõned üksikud Supluse ja Promenaadi tän. ääres. Rannapargi rajamisega oli algust tehtud juba 1882. a., kuid suurem

osa praegusest pargist oli alles soine heinamaa. Jalutamiseks kasutati Vallipealset ja vana linnaparki. Ka praegune supelranna osa oli täiesti korraldamata, mereranda mindi Merepuiesteed mööda, mis tollal kandis Väike-Supel tänava nime. Merreminekuks kasutati kinniseid onnitaolisi sõidukeid, milledega veeti suplejaid vette nende poolt soovitud sügavusse ja toodi hiljem jälle randa tagasi. Sellaseid sõidukeid oli neli ja suplemine maksis 10 kop. isikult. Mererannas olid ka mõned pingid, kuhu suplejad võisid panna riided, makstes selle eest 2 kop. Päikese- ja õhuvannid olid tundmatud ja pärast suplemist rannal enam ei viibitud. Suurem osa suvituslõbustusist oli koondunud linnaparki, kus mängis muusika ja asus suvelokaal lugemislaua, piljardi- ja muude mänguruumidega. Linnapargi läheduses asus dr. Koppe eraravila tervisevannide ja ortopeedilise osakonnaga.

Suvivõraste arv oli tollal väga väike, ulatudes vaevalt sajani. Suurem osa neist kasutas dr. Koppe ravilat. Suurimaks takistuseks olid muidugi väga viletsad ühendused. Raudtee puudus, laevavahendus Riiaga oli juhuslik. Ainus ühenduse võimalus Venemaaga oli Riia kaudu, sedagi vaid kaks korda kuus. Pärnul kui kuurordil tuli esmajoones võistelda Riia ranniku suvituskohtade Kemeril ja Majoriga, kus juba tollal anti kõiki tervisvanne.

Kuna Pärnul leiti olevat eeldusj kujuneda vaid esmajoones ravikuurordiks, mitte aga suviste lõbustuste paigaks, hoolitseti peamiselt supelasutuse eest, jättes teisele kohale merkümbelse. Kuurordiala arendamist soodustas eriti elu odavus Pärnus. Linnavalitsus asus pidama kõige hoolsamini valvet, et kohalikud elanikud ei hakkaks nõõrima suvitajaid ei korterite ega toiduainetega. Selgitati kõigile, kes tegelesid suvitusala, et nad peaksid olema lahked peremehed ja hoolitsema kõigiti külaliste mugavuse eest.

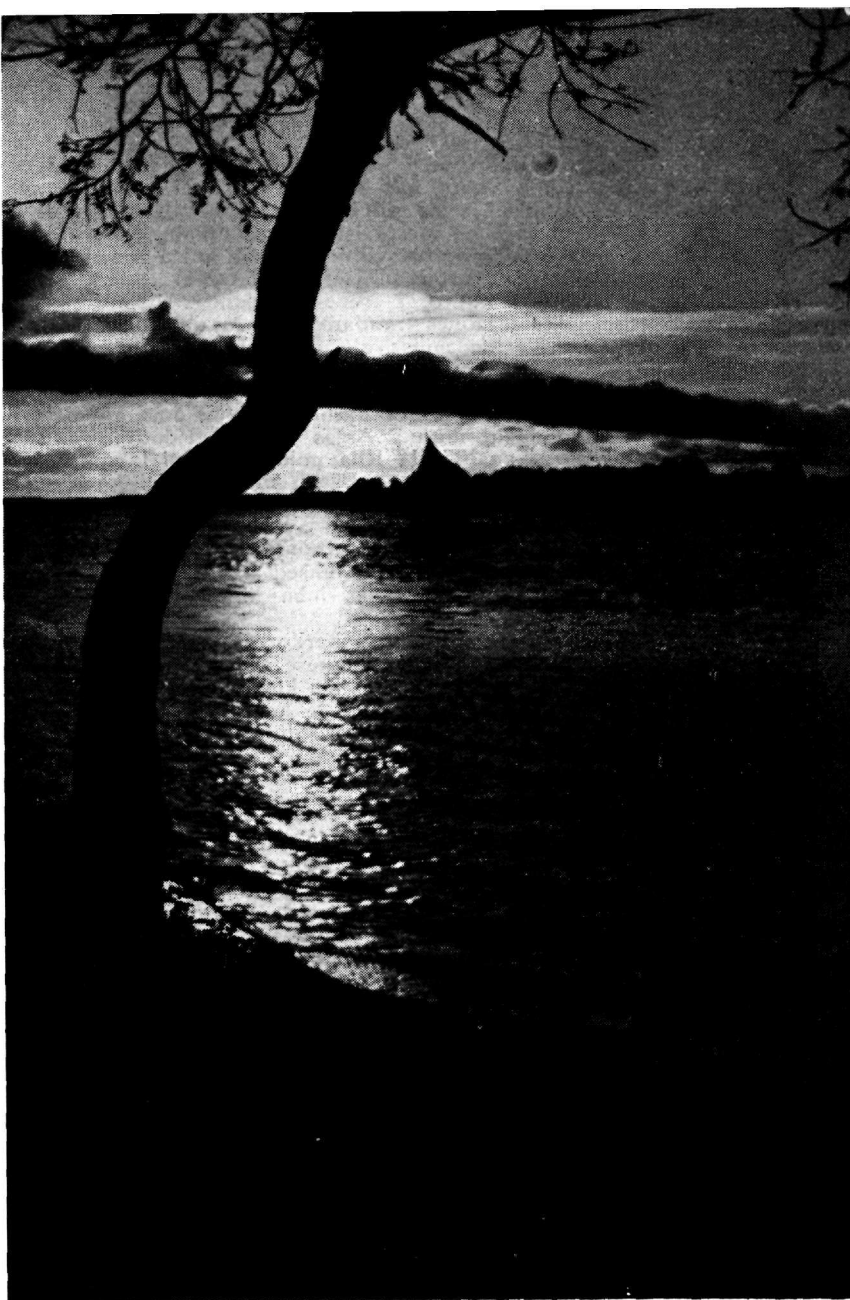
Supelinspektor K. Schultz võttis oma ülesannet äärmiselt tõsiselt ja ühes adv. Heinega nad pühendasid kogu talve uue ala korraldamisele ja määruste väljatöötamisele. Adv. Heine tegi omal kulul mitmed reisid Riiga ja Peterburisse, tutvudes seal vastavate arstiaparatuuride ja kütteseadeldestega. Ta püüdis isegi mõjutada, et Pärnu saaks parema ja korralikuma laevavahenduse Riiaga. Samuti tegi ta ka kõik ettevalmistused reklaamiks.

Pärnu kui ravikuurordi tutvustamiseks väljaspool paigutati kuulutused kõigisse suuremasse Moskva ja Peterburi ning Poola ja Balti ajalehtedesse. Ja Pärnu võeti üles vene kuurortide ametlikku nimistusse.

Kui volikogu, võttes vastu supelasutuse ümberehitamise kava, nõudis kategooriliselt, et asutusele ei tohi teha enam mingeid juureehitusi vähimalt 10 a. jooksul, tekkis juba pärast esimest hooaega tarvidus asutuse laiendamiseks. Paljud vannide soovijad pidid jääma rahuldumata. Pärast pikemaajalist kaalutlusti leiti vastav summa (7000 rubla) juureehitavaks, kuna see oleks täiendatigi veel 8 vannitoaga, nii et päevas saadi anda kuni 300 vanni.

Püüti kõigiti hoolitseda ka suvivõraste igakülgse meelelahutuse eest. Avati jalgratturite seltsi velodroom suvitajatele, „Musse“ avas pargis suvilugila. Rannasalongi suures saalis korraldati tantsuõhtuid ja rannapargis mängis 4 korda nädalas ennelõunati muusika. Õhtust muusikat ei peetud soovitatavaks, kuna see oleks meelitanud välja vannivõtjad, kellele õhtune niiske õhk mõjub tervisele kahjulikult.

Ka korteriolud hakkasid tunduvalt paranema. Suvitusrajooni ehitati mõned uued majad ja ligi paarisada võrast polnud raske mahutada. Korteriomanikke kohustati kortereid registreerima kuurordikomisjonis, kes pidas kontrolli korterite hinna, sobivuse ja puhtuse üle. Toa hinnaks oli tollal 20—60 rubla kuus. Rannasalongis avati restoran, kus anti võõraile kuuviisi lõunaid hinnaga 9—13 rubla kuus. Salongi ülemisele korrale ehitati ka mõned toad suvitajatele üürimiseks.

Vaikne ja kaunis suveöö Pärnu jõel

Peeti väga tarviliseks pansionide asutamist, kuid ei leidunud asjast huvitatuid.

Väga agaralt aitasid kuurordi arendamisele kaasa kohalikud arstid, kelle energilisel algatusel täiendati supelasutust igal aastal uute ravivahenditega, nii et see muutus mõne aastaga täiuslikuks raviasutuseks. Anti muda-, raba-, männiokka-, soojavee- ja igasuguseid muid tervisvanne.

Linnavalitsus nähes, missugust majanduslikku tulu kuurordi arendamine tõi elanikkonnale, püüdis kõigiti leida summasid uue ala täiendamiseks ja edasiviimiseks. Kui supelasutust oli jõutud täiendada tarvilisel määral, hakati pühendama tähelepanu ka supelrannale ja merkümbelsele. Supelrannaks korraldati supelasutuse taga olev liivarand. Kuna hobuste pidamine ja liikuvate onnide korrahoid oli väga kulukas, otsustati ehitada rannast vette viivad sillad ja asetada neile supelonid. Ehitati eraldi sillad meestele ja naistele ning pandi kummalegi sillale 18 onni. Supelinspektori K. Schultz nõudmisel seati randa pääste-paati. Vetelpäästja ülesannet pidi täitma piletimüüja supelonnides, kes pidi õppima ka uppunute elluäratamist. Linnaarst Kroeger, kes koostas ka esimese brošüüri

Pärnu kohta, töötas välja põhjalikud reeglid meres kumblemise kohta, mis kinnitati iga onni seinale ja mil-lede täitmise järele piletimüüja pidi valvama. Nii ei tohtinud ta lasta merre isikut, kes oli ilmselt erutatud. Vees polnud soovitatav viibida kauem kui 5 min. Ka seda pidi piletimüüja kumblejale meenutama!

Pearõhk kuurordi arenemisel langes siiski supelasu-tusele, esmajoones mudaravile. Muda toodi Audru rannast Kastna mõisa alt, kuhu kaeveti järjest uusi auke mudalademetekkimiseks. Kuid esimesil aastail oli mudavannide tarvitajaid siiski kaunis vähe. Seda põhjustas arvamine, et Pärnu muda ei oma küllalt ter-vistparandavat mõju. Asjas selgusele jõudmiseks saa-deti muda analüüsida Riia polütehnikumi laboratooriumi. Analüüs näitas, et Pärnu muda, kuigi koosseisult veidi erinev Kuressaare omast, omab niisama suure ravimõju. Mõni aasta hiljem avastati Peterburi keemia-laboratooriumis, et Pärnu muda sisaldab radioaktiiv-sust. Muda analüüsi tulemused avaldati ajalehis ning ravitarvitajate arv kasvas juba järgmisel aastal peagu kahekordseks.

Suvisala põhjalik ümberkorraldamine omavalitsuse juhtimisel tegi Pärnust lühikese ajaga külastatava kuur-ordi. Supelasutus töötas täie koormatusega, andes päe-vas üle 300 vanni, suvitajate arv tõusis mõne aastaga sajalt ligi tuhandeni. Kuurordi arengule aitas suuresti kaasa raudtee avamine 6. okt. 1896. a. ja igapäevane laevavahetus Riiga. Suvitajad näisid lahkuvat kõige paremate muljetega, sest korduvalt ilmus ajalehis kiit-vaid kirjutusi Pärnu kohta. Eriti toonitati elu odavust ja kohalike elanike külalislahkust.

Kohaliku elanikkonna hulgas kuuldus siiski sageli nurinaid, et omavalitsus osutab nii palju hoolt ja vae-va võõraste eest hoolitsemisele. Erilist pahameelt näis põhjustavat asjaolu, et rannapark taheti sulgeda liht-rahvale. Linnapea O. Brackmann püüdis nurisejaid le-pitada, korraldades Niidu metsa rahvapargiks. Sinna ehitati tantsuplats ja lasti pühapäeviti mängida orkest-

ril. Ka supelasutus peeti niikaua lahti kui leidis vanni-soovijaid, „et ka kodanikel oleks sellest kasu“.

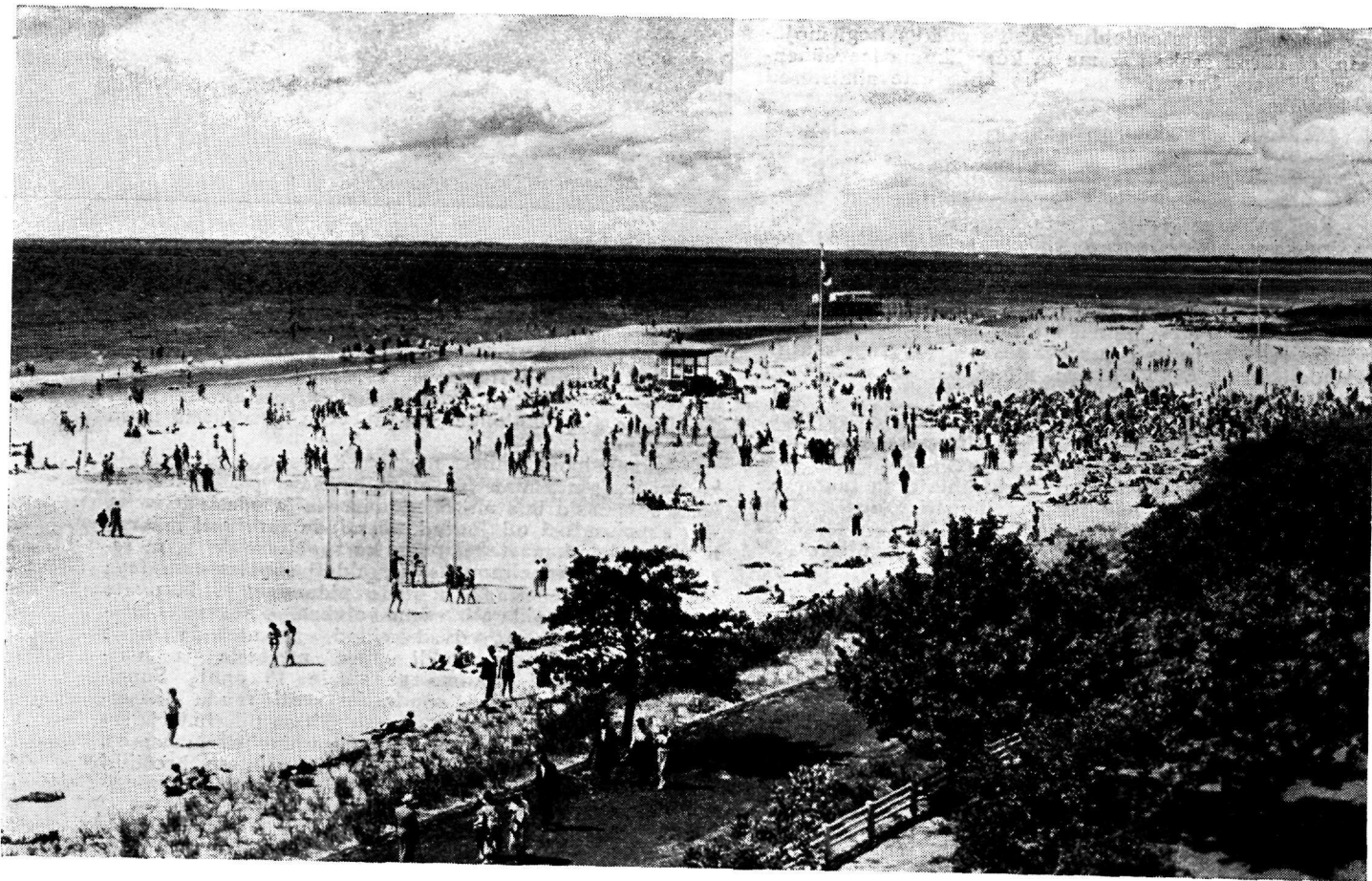
Käesoleva sajandi algul täiendati supelasutust ees-kujuliku vesiravi-osakonnaga, söehappevannide valmis-tamise aparraadi ja ortopeedilise kabinetiga.

Vaevalt 10 aasta jooksul jõudis linnavalitsus Pär-nu muuta väga külastatavaks kuurordiks. Maja- ja korteriomaniikud, nähes, missugust tulu toob neile suvi-tajate juurekasv, hakkasid korraldama oma kortereid ning suvitusrajooni kerkis lühikese aja jooksul hulk ajakohaseid suvilaid ja pansione. Promenaadi tän. ja velodroomi ümbrusse tekkis terve suvilate rajoon. Kõige luksuslikumalt sisustatud pansion oli Villa Karls-Ruh, praegune sõjaväe puhkekodu. Kuurordi-ja tervishoiukomisjonid valvasid suurima hoolega su-vitajatele üürivate korterite järele, esitades karme puh-tusenõudeid. Suvitusrajooni majaanikelt nõuti täna-vate, hoovide ja aedade korrashoidu. Suurt rõhku pan-di ka hea joogivee muretsemisele. Peterburist kutsuti kohale puurkaevumeister, kes ehitas uue kaevu supel-asutuse juure, kust soovitati ka pansionipidajail tuua vett toiduvalmistamiseks.

1904. aastal avati dr. Fittinghoffi poolt supelasutu-ses ortopeediline kabinet, mis suurendas veelgi raviot-sijate arvu. Ortopeedilises osakonnas teostati kõige moodsamate aparraatide abil vastavat ravi, parandati kehahoiaku vigu ja korraldati tervisvõimlemise kursusi. Kahe esimese aasta jooksul oli osakonnal ligi 1000 pat-sienti.

Uus supelinspektor Koch näis olevat väga tead-lik omal alal ja pidas tihedat kontakti kõikide korral-dustega kuurordielu ja ravi alal mujal. Tema korral-das täiesti ümber supelranna, asetas supelonniid ümber, kaotas lõplikult hobustega vette sõitmise. Supelasutuse taga piirati rannariba plankaiaga ja anti see kasutada päikese- ja õhuvannivõtjatele. See uudne korraldus näis suvitajatele väga meeldivat ja õhuvannivõtjaid oli õige palju, kuigi see maksis 5 kop. isikult.

Pärnu supelrannal keeb suvel elu

Suvitajate arv kasvas jõudsasti. 1889. a., kui oma-valitsus võttis üle suvitusala korraldamise, oli Pärnus vaid 162 suvivõõrast. Käesoleva sajandi algaastail ulatus nende arv juba mõnel hooajal üle paari tuhande. Supelasutus töötas täie koormatusega, andes päevas maksimaalse arvu vanne, kuid ei jõudnud siiski rahuldada kõiki vannisoovijaid. Kuigi mõnel hooajal võõraste arv langes taas vaid mõne sajani, polnud selles süüdi kohapealsed olud, vaid halvad ilmad ja ärevad ajad. Näiteks 1905. a. sündmused mõjutasid tunduvalt suvitajate arvu, samuti koolerataud Venemaal.

Kuigi kaubanduslikud olud olid paranenud ja Pärnu vastrajatud Waldhofi vabriku tõttu oli kujunemas tööstuskeskuseks, võttis linn suveti siiski täielise kuurordi ilme, tõmmates siia üha rohkem suvitajaid Venemaa suurlinnadest. Pärnu kuurordi õitseng kestis kuni 1914. aastani. Maailmasõja puhkemise aastal oli suvitajate arv väga väike, kuid vanne anti siiski kõigis osakondades. Ka järgneval aastal töötas supelasutus kuni augustikuuni, mil see rikuti saksa sõjalaevade pommitamisega. Pärast seda tuli supelasutus sulgeda. Aga enne kui jõuti ära viia vigastamata jäänud inventar, puhkes supelasutuses teadmata põhjusel tulikahju ja hoone põles maani maha. Samal aastal rikuti ka rannapark, mis kaeveti täis kaevikuid ja kaitsekoopaid. Järgnevail aastail kadus isegi mälestus kuurordist.

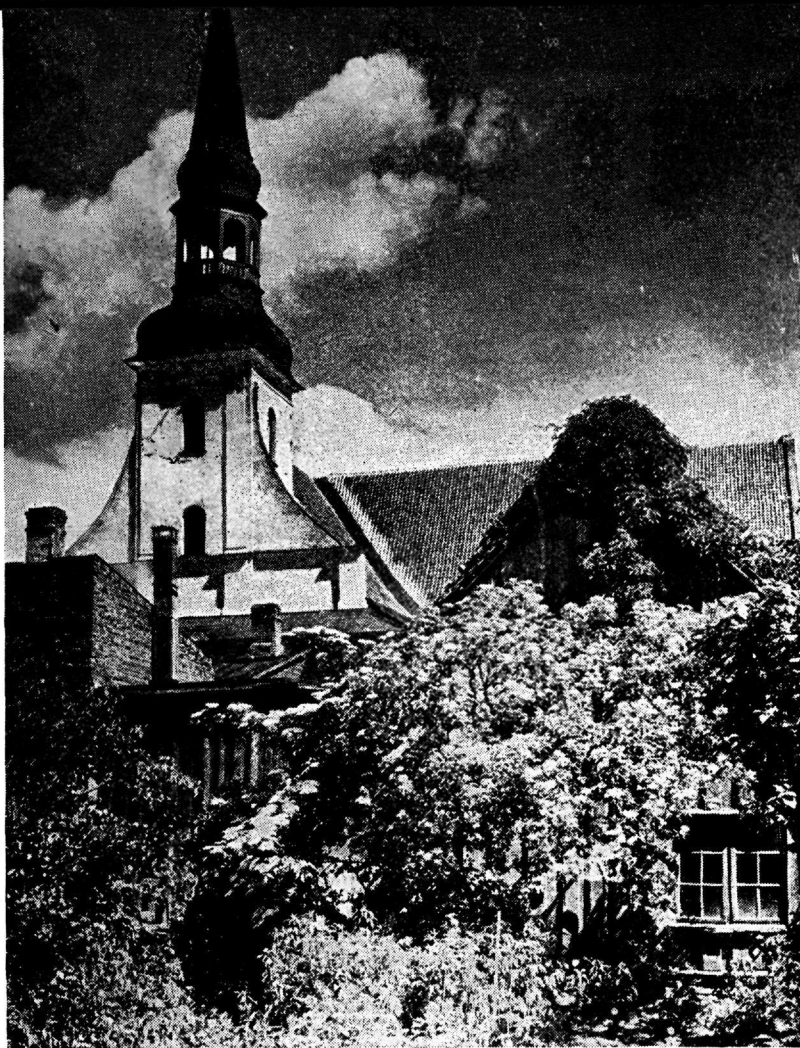
Paari aasta jooksul pärast maailmasõda ei saa kõnelda Pärnust kui kuurordist, kuigi juba 1918. a. varakevadel hakkas saabuma linnavalitsusele järelepärimisi suvitusolude, eriti ravivõimaluste, kohta. Kuna kuurordiosast polnud säilinud õigupoolest mitte midagi — supelasutus oli maha põlenud, suvilad laastatud, park ja mererand korraldamata — tuli vastata eitavalt kõigile järelepärimistele.

Korraldati küll veidi mereranda ja seati üles supelonid, kuid asutusel puudus kuurordi ilme. Ent mõte arendada Pärnust jälle enam-vähem ulatuslik kuurort polnud jäänud päris soiku. Linnavalitsus hakkas kaalutlema suvitusala arendamist juba 1919. a. kevadel, kui arvukad järelepärimised meenutasid jällegi, et Pärnul on olnud hiilgav minevik kuurordina. Kuid majandusliku kitsikuse tõttu polnud esialgu võimalik algatada vastavaid korraldusi.

1920. aastal tegid mõned linnavolinikud linnavalitsusele kirjaliku ettepaneku võtta tõsiselt kaalumisele supelasutuse ülesehitamine ja kuurordiala korraldamine. Ettepanekut põhjendati asjaoluga, et Pärnu on sõja tagajärjel majanduslikult täiesti laostunud ja elanikkond tunduvalt vaesestunud, mispärast tuleks kiires korras otsida linnale uusi tulutoovaid tegevusalasid. Võrdlemisi suured tööstused, mis enne sõda võimaldasid elatist tuhandeile perekonnile, olid hävitatud ja nende ülesehitamisele ei võinud nii pea lootat. Samuti puudusid ka väljavaated edukaks kaubanduslikuks tegevuseks. Leiti, et kuurordiala võiks pikapeale jälle kujuneda tõhusaks tuluallikaks Pärnu elanikele, nagu ta oli enne maailmasõda, mispärast linnavalitsus peaks kõige kiiremas korras leidma võimalusi supelasutuse ülesehitamiseks.

Tolleaegne linnavalitsus, mõistes kuurordiala korraldamise tähtsust täies ulatuses, hakkas otsekohe astuma vastavaid samme. Kutsuti kokku komisjon, kus leiti, et supelasutuse ülesehitamine on küll hädavajaline. Kuid selleks puuduvad summad ja esialgu ka väljavaated nende hankimiseks. Komisjon otsustas supelasutuse ehitamise ja edaspidise kasutamise välja pakkuda mõnele eraettevõttele või aktsiaseltsile. Korduvalt ilmus ajalehis vastavaid üleskutsesid. Püüti luua kontakti ka vastavate äriliste ettevõtetega väljaspool Pärnut, kuid soovijaid ei leidunud.

1924. a. tuli Pärnu linnavalitsusele Eesti Reisibüroo poolt järelepärimine, kas oleks võimalik järgneval suvehooajal Pärnus vastu võtta suuremal arvul suvitajaid Skandinaavia maist, peamiselt Rootsist. Ka sai linnavalitsus sellaseid järelepärimisi otse Rootsist ja Soomest.

Õitsev Pärnu

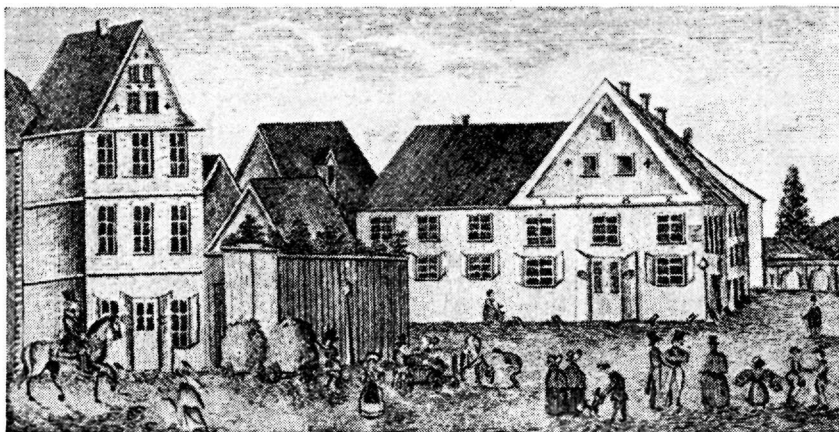
Kuna aga suvitusolude arenemine Pärnus polnud paigast nihkunud, siis ei olnud kuigi soodsaid võimalusi suvitajate vastuvõtmiseks. Siiski leidis 1924. a. suvel Pärnus ligi 1000 suvivõõrast, nende hulgas kaunis palju välismaalasi, peamiselt rootslasi ja soomlasi.

1924. a. sügisel valiti Pärnu linnaapeaks praegune sotsiaalminister Oskar Kask, kes otsekohe täie innu ja energiaga asus suvitusala korraldamisele, võites järjekindlalt kõik takistused. Ta kutsus kokku mõned kohalikud arstid, eriteadlased ehituse alal ja asjast huvitatud volikogu liikmed, et uuesti algatada supelasutuse ehitamise küsimus. Koosolijad tulid üksmeelselt otsusele, et on tingimata vaja püstitada supelasutus ja kasutada kõiki võimalusi vastavate summade hankimiseks.

Kui linnaape Oskar Kask hiljem esines volikogu koosolekul kindlakujulise ettepanekuga asuda otsekohe supelasutuse ülesehitamisele ja volitada linnavalitsust vastavat summat hankima, ei osutanud volikogu enam mingisugust vastuseisu. Pärast ettepaneku põhjalikumate arutlemist anti linnavalitsusele volitus vastavaiks ettevalmistusiks. Volikogu koosseis polnud küll palju muutunud, kuid linnaape O. Kask, kes tegi endale südamasjaks Pärnu kuurordi heaolu, esitas oma ettepaneku veenvalt ja kindlakujuliselt, seletades, missugust kahju linn valmistab endale, jättes soiku just selle ala arendamise, milles peitub suur tulevik.

Uue supelasutuse ehitamine, mis ühtlasi oli kogu kuurordi uuesti rajamise alguseks, anti välja 15. mail 1926. a. Nurgakivi pandi sama aasta 6. juunil. Supelasutuse püstitamiseks kulus täpselt üks aasta, ja see avati pidulikult 9. juulil 1927. a.

Uue supelasutuse avamise aastal palgati suvitusala ja ka supelasutuse tegeliku juhina ametisse Paul Rand-

Pärnu turuplats 19. sajandil

pöld, kes tuli supelinspektoriks Haapsalu linnanõuniku kohalt.

1927. a. suvehooaeg kujunes väga elavaks, milleks kindlasti andis peamise tõuke uue raviasutuse avamine. Vannisoovijaid oli nii palju, et asutus hakkas otsekohe töötama täie koormatusega, suutmata mõnikord isegi rahuldada kõiki soovijaid. 1930. a. kutsuti supelasutuse teiseks arstiks peale prof. Miländeri prof. V. Vadi, Tartu ülikooli II sise- ja närvihaiguste kliiniku juhataja, eriteadlane sisehaiguste alal.

Üheteistkümneme aasta jooksul, mil supelasutus Pärnus on töötanud, on ta võitnud laialdase lugupidamise ja üldise tunnustuse nii sise- kui ka välismaal. Supelasutuse peamine raviala, mudaravi, meelitab Pärnu igal suvel hulgaviisi välismaalasi, eriti skandinaavilasi, kel meremuda puudumisel pole võimalik teostada seda ravi kodumaal. Kuid ka hoopis kaugemalt on tulnud tervist otsima Pärnu mudaravilasse.

Kuigi Pärnu on olnud esmajoones alati ravikuurort, on püütud hoolitseda ka nende suvivõraste eest, kes tulevad veetma vaid suvepuhkust, otsides vaheldusrikkust ja meelelahutust. Ja kuigi Pärnul paistsid puuduvat mõnedki looduslikud eeldused saada eeskujulikuks puhkekuurordiks, on kuurordiala korraldajad

püüva ja järjekindla tööga saavutanud aastate kestel sel alal silmapaistvalt palju. Praegune iga-aastane suvitajate register näitab, et väga suur arv suvivõraid tuleb Pärnu veetma vaid mõnusat suvepuhkust.

Supelseltsi algatusel omandas linn O. Ammende suvila Merepuiesteel, nimetades selle Suvekasiinoks, millest kujunes kuurordi esinduslikem restoran. Esialgse kava kohaselt pidi Suvekasiino jääma seltskondlikuks kooskäimispäigaks. Kuna supelseltsi edukas tegevus nõudis liig suuri kulusid ja seltsi funktsioone, nagu reklaamitegemine ja valve suvituskorterite üle, oli otstarbekam teostada omavalitsuse kaudu, soikus seltsi tegevus.

Pärnu meelitab suvel kokku tuhandeid võraid. Nende arv kõigub 3000—5500 isikuni, sõltuvalt ilmastikust. Viimasel hooajal, 1938. a., oli suvitajate arv rekordiline, ulatudes üle 6000.

Koos võraste arvu järjekindla kasvamisega on Pärnu viimase aastakümnega tekkinud hulk uusi võraste mahutamise võimalusi — erasuvilaid, hotelle ja turistide kodusid. Suurt elevust suvitussellu tõi Rannahotelli avamine 1937. a. Rannahotell, mille ehitamise mõtte algatajaks oli praegune sotsiaalminister O. Kask, püstitati soodustatud laenuga ja see hakkas töötama otsekohe täie koormatusega, suutmata kõrghooajal mahutada kõiki soovijaid. Hotell omab väga hea nime kõikides põhjariikides ja kaugemalgi. Selle uue suurehituse mõjutusel on hiiglasammudega paranenud ka kõik muud majutusvõimalused — teised pansioonid, hotellid ja erakorterid.

Lõpetades selle linnulennulise ülevaate Pärnu kuurordi ajaloost võime me tänavu, kuurordi 100 a. juubeli puhul, vaid soovida, et see areng, mis langeb küll peamiselt ainult viimasele paarikümnele aastale, kestaks veelgi edasi ja viiks meie esinduslikema suvituslinna vastu helgemale ja suvitusvõrasterohkemale tulevikule.

Ja kui tänavu süüdatakse Pärnus VI Võidupüha puhul võidutuli, siis olgu see Pärnu kuurordi edaspidise arengu heledaks tähiseks ta 100 a. juubeli puhul.

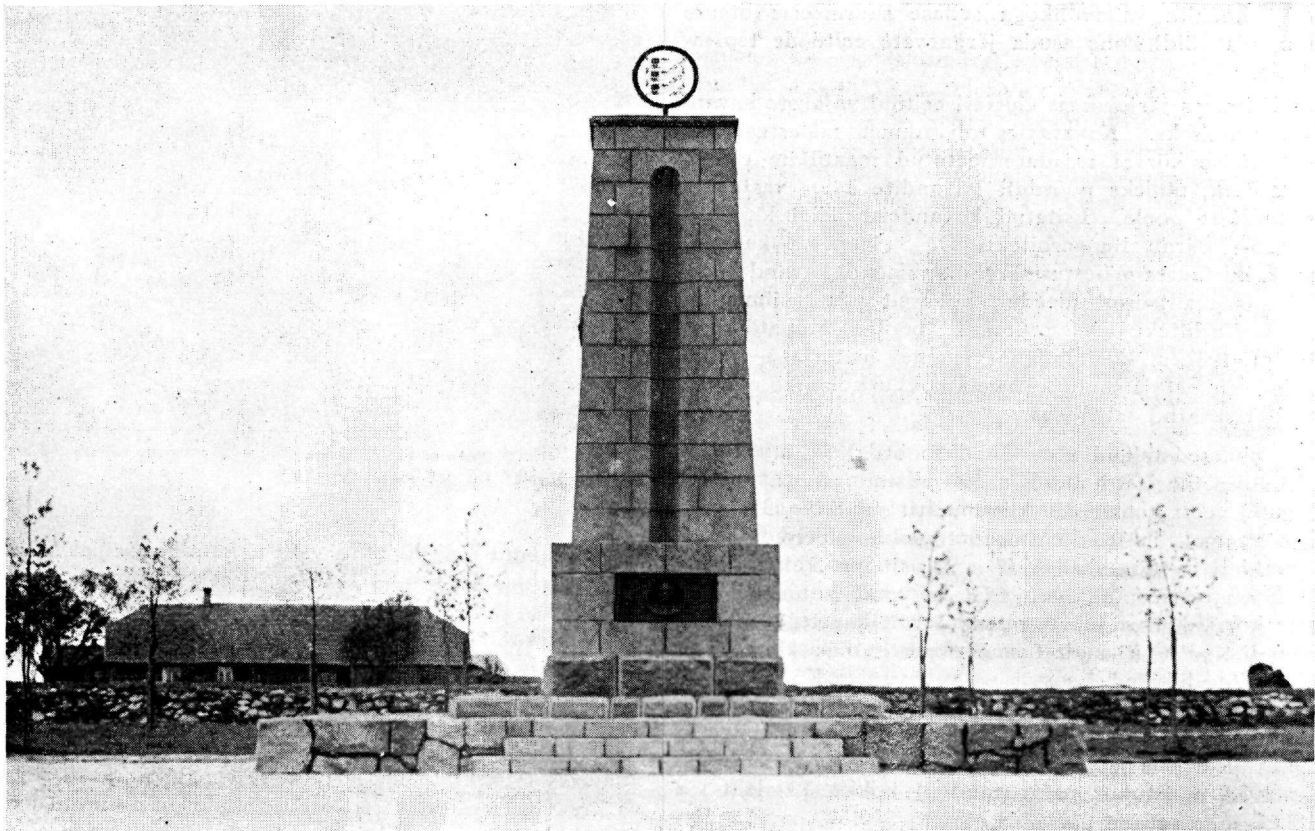
PÄRNU KUURORT 100 AASTAT

SUPELASUTUS: moodsaim ravila Eestis
— ravitakse muda-, raba-,
sõehappe-, hapniku- j. t.
vannidega

RANNAHOTELL: moodsaim suvehotell
Eestis — muõavad toad
telefoni, sooja ja külma
jooksva veeõa; hotellis
esmaklassiline restoran

Hinnaalanduseõa hooaeg 15. maist — 20. juu-
nini ja 10. augustist — 15. septembrini ●●●

Lähemat informatsiooni aadressil: Pärnu, supelinspektor

Vabariigi Presidendi K. Pätsi sünnikoha tähistamise mälestussammas Tahkurannas. Tagaplaanil Presidendi sünnitalu

25. juunil toimub

Vabariigi Presidendi sünnikoha tähistamine Tahkurannas

Jatkuks VI Võidupüha avamispidustusile Pärnus toimub 25. juunil s. a. Pärnumaal Tahkurannas Pärnumaa rahva hoolel ja eestvõttel püstitatud Vabariigi Presidendi K. Pätsi sünnikohta tähistava mälestusmärgi avamine. See sünnib Vabariigi Presidendi K. Pätsi isiklikul osavõtul suure pidulikkusega, mille juure oodatakse suurel arvul meie austatud riigijuhi suhtes tänu-meelset Eesti rahvast.

Vabariigi Presidendi, tol ajal Riigivanema, sünnikoha tähistamise mõte tekkis Pärnu asjaomastes ringkondades juba kolme aasta eest, s. o. 1936. aastal. 24. oktoobril 1936. a. peeti Pärnu Maavalitsuse ruumes esimene sellekohane nõupidamine, millest võtsid osa Kaitseliidu, Isamaaliidu ja Pärnu Maavalitsuse esindajad. Tol nõupidamisel valiti ka Riigivanema K. Pätsi sünnikoha tähistamise Pärnumaa komitee järgmises koosseisus: esimees maavanem Jüri Marksoo, esimehe abi KL Pärnumaa Maleva pealik major T. Avingo, lae-

kur KL Vanematekogu liige ja Pärnu Maleva pealiku abi J. Jakobson ja sekretär maavanema abi J. Loväli.

Komiteel oli kavatsus omandada Vabariigi Presidendi K. Pätsi sünnikoha talust tükk maad, kuhu kavatseti rajada park ja püstitada vastav mälestusmärk. Kuna maa omandamise küsimuses Presidendi K. Pätsi sünnikoha talust ei saadud aga talu praeguse omanikuga kokkulepet, siis tuli kavatsus selles osas jätta teostamata.

Sama talu maadest piiratult Tahkuranna kiriku ja Tahku küla teede vahel asetseb aga Tahku vallale kuuluv maatükk, millest Presidendi sünnitalu on n.-ö. käeulatuse kauguses. Nõnda jäigi komitee mälestusmärgi püstitamise küsimuses peatuma selle maatüki juure. Otsekohe pöörduti palvega kohaliku vallavalitsuse poole, et see kingiks selle maatüki Vabariigi Presidendi mälestusmärgi püstitamise komiteele. 17. detsembril 1936. a.

tegi kohalik vallavolikogu sellase suurmeelse otsuse ja nõnda võidi kohe asuda järgnevate eeltööde teostamisele.

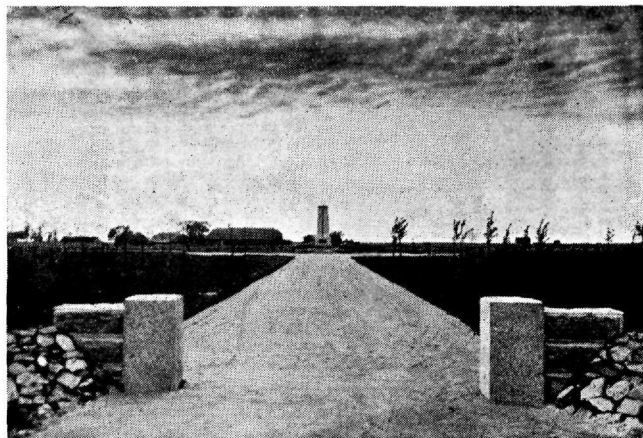
Esimeses järjekorras alustati eeltöid vajaliste kavandite saamiseks. Kavatsuses oli nimelt mälestusmärgi püstitamise kõrval rajada nimetatud maatükile eeskujulik park, milleks pöörduiti kavandite asjus vastavate eriteadlaste poole. Esitatud kavandeist jäidi lõplikult peatuma Pärnu linnaarhitekti O. Siinmaa kavandi juure, kusjuures mälestusmärgi-monumendi kavand koostati maavalitsuse ideede kohaselt ja viimistleti lõpuks arhitekt A. Soansi poolt. Mullatöödega alustati 1937. a., kusjuures tarviline materjal — raudkivid, sammal ja muld — veeti kokku kohalike elanike poolt teostatud talgudega.

Esimesed talgud peeti 21. oktoobril 1937. a., millest võttis osa üle 100 hobuse ja 360 jalainimest. Esimestel talgutel veeti kohale 210 kantmeetrit raudkive, 35 koormat sammalt ja 180 kantmeetrit mulda. Teised talgud korraldati 8. novembril 1937. a., kusjuures kohale veeti 70 kantmeetrit raudkive ja 30 koormat sammalt. Talgute korraldamise juures olid pidevalt kaastegevad Presidendi K. Pätsi mälestusmärgi püstitamise kohapealse allkomitee liikmed, koosseisus: vallavanem K. Toomela, koolijuhataja M. Tolli, õpetaja H. Koolme, metsavaht K. Saart, peremees J. Randma ja teemeister A. Reiman.

1938. a. istutati pargi puud — kokku 100 leht- ja

Ülal: J. Looväli (keskel) ja J. Jakobson (paremal) vestlemas mälestusmärgi püstitamise Tahkuranna komitee liikmega. All: kividevedamise talgud

Vaade parki ja mälestussambale

100 okaspuud ning lõpetati valli ehitamine; samal aastal tahuti valmis ka samba kivid ja müüriti sammas.

Hiljem valati Tallinnas ETK töökodades samba külge kinnitatakse pronksreljeefid, tekstitahvlid ja vapid. Uhes sellega ehitati välja ka pargi kõnniteed ja viidi lõpule samba ümbruse korrastamine.

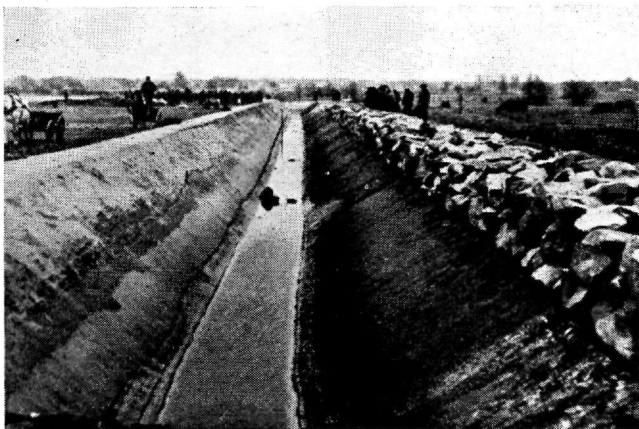
Vabariigi Presidendi sünnikoha tähistamise mälestuskoht kujutab endast kahe tee hargnemise vahel kolmenurkset parki 1 ha suuruses. Park on piiratud sügava kraaviga, millest väljatõstetud muld on asetatud pargipoolsele küljele valliks, kusjuures valli küljed on sillutatud raudkividega. Parki viivad kolm raudväravat, mis on kinnitatud massiivsete raudpostide külge. Mälestusmärk-monument kujutab endast kohalikust raudkivist tahutatud 7,2 m kõrgust sammast. Samba esiküljel on välja tahutatud õõnsus ja aluse külge on kinnitatud 4 tahvlit, milledest esimesel on President K. Pätsi pronksreljeef, taga sünnikoha maja kujutus ja külgedel 2 tahvlit vastavate kirjadega. Tahvlid ja reljeef on kunstnik F. Sannamehe töö. Esimesel tahvilil on järgmine tekst: „Eesti Vabariigi Presidendi sünnikoha tähistamiseks püstitanud Pärnu- ja Pärnu maakond 1939. a.“ Teisel pool on väljavõte ühest Presidendi kõnest, mille ta pidas 1935. a.: „Meie ei ole vabad teiste armust, vaid oleme vabaduse ise kätte võidelnud.“

Samba külgedel on maakonna ja linna vapid ning samba otsas 70 sm läbimõõduga pronksõõr stiliseeritud riigivapiga.

Samba alus on laiendatud sambale laotud raudkividest alusega.

Mälestussammast ümbritsev park on täiesti korrastatud. Ainukese puudusena tundub ainult see asjaolu, et parki istutatud puud on veel liig väikesed, kuid see on täiesti loomulik nähtus ja võib loota, et juba umbes viie aasta pärast pakub park ka selles suhtes meeldivat vaatamisväärsust ja kujuneb matkajatele ning ümbruskonna rahvale meeltülendavaks puhkepaigaks.

Vabariigi Presidendi K. Pätsi sünnikohta tähistav mälestusmärk asub Pärnust 21 km kaugusel Pärnu-Ikla tee lähedal. Otse mälestussamba tagant paistab Presidendi sünnitalu ja lapseõlve kodu, missugune hoone on

Ülal: värskelt kaevatud kraav, mis piirab parki; all talguliste rivi

püsinud tänapäevani peagu endises olekus. Maja, millel on ümber ehitatud vaid katus, on praegu Põldmäe pärijate valduses.

Sellesse tallu asus Presidendi K. Pätsi isa Jakob koos oma perega elama 1873. a., müües maha oma maja Viljandis ja ostes Pärnumaal tükeldatavast kroonumõisast Tahkurannas Tahku külas tüki maad. Tahkurand asub Pärnust lõuna pool kehval, kivisel ja vesisel mere-rannal. Tahku küla oli tol ajal pooleldi põlluharijate, pooleldi kalurite küla Tahku neemel. 11./23. veebruaril 1874. a. sündis siin Jakob Pätsil ja ta abikaasal Olgal poeg Konstantin, praegune Vabariigi President.

Vabariigi Presidendi isa oli väga hoolas ja töökas mees. Asudes Tahkurannale ehitas ta oma uude elukohta lühikese ajaga tarvilised hooned, puhastas põllud raudkividest ja torutas poolmetsiku võsamaa viljakandvaks põllumaaks. Ja talu sai endale, nagu varemadki perekonna asukohad, Pätsi talu nime.

Hoolimata kõigist puudusist, sai Tahku küla kivine neem enamiku Jakobi ja Olga laste sünnipaigaks. Kuna talu aga siiski suurele ja edasipüüdlikule perele tarvilist sissetulekut ei annud, siis otsis K. Pätsi isa Jakob vabal ajal mitmesugust kõrvalteenistust, töötades ehitusmeistrina ja treides tubli puutöölisena piipe, kuni ta viimaks andis talu käest ja kolis 1881. a. ühes perega elama Pärnu, kus ta tubli ehitusmeistrina leidis endale tulusamat teenistust.

Nende lapsepõlve-aastate mälestuseks, mil Vabariigi President K. Päts viibis oma Tahkuranna sünnikodus, avatakse nüüd 25. juunil s. a. Tahkurannas vastav mä-

lestusmärk. Mälestusmärgi avamispidustus toimub 25. juunil s. a. kell 13 ja sellest on Vabariigi President lubanud koos oma perekonnaga osa võtta. Avamispidustuste kavast on pärast Presidendi kohalesaabusist Presidendi sünnitalu vaatlemine. Mälestussamba avatähtsus algab Pärnu maavanema J. Marksso sõnavõtuga, kusjuures samba vabastab kattedest Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoner või peaminister K. Eenpalu. Vaimuliku talituse peavad mitropoliit Aleksander ja Pärnumaa praost A. Grünberg. Sellele järgneb maavanema abi J. Looväli sõnavõtt, kohalike organisatsioonide tervitused ja lõppsõna Mälestusmärgi Püstitamise Komitee juhatuse liikmelt Jakobsonilt. Talituse juures laulab Tartu Akadeemiline Meeskoor. Presidendi vastuvõtt koha peal toimub vastavate austusavaldustega, kusjuures on üles seatud aukompanii ja noorte spaleer teel kuni mälestussambani.

Lõpuks olgu märgitud, et Vabariigi Presidendi sünnikoha tähistamise väljaku ja monumendi rahalised kulud on kaetud kohaliku seltskonna ja mitmesuguste organisatsioonide poolt kokkupandud summadega.

Mälestusmärgi püstitamisega on kohalik rahvas näidanud üles oma otsekohest tänumeelt Vabariigi Presidendi K. Pätsi vastu, kelle isikus peegeldub meie päevade üks silmapaistvaimaid ja teguvõimsaimaid Eesti poliitilise ja avaliku elu kujusid. Jäägu siis ka püstitatav mälestusmärk selleks paigaks, kus meie järeltulijad põlved võivad pargipuude all hardas mõtiskelus oma tänumeelt avaldada ja meele tuletada neid aegu, kus Konstantin Päts lõi teoks muistsetest hämaratest aegadest võrsunud unistuse — iseseisva ja õnneliku Eesti Vabariigi.

L. S.

A-s.

Eesti Paber

Tallinn

Müük ainult suurel arvul

ADLER

sõiduautod

sobivad hästi meie teeludesse, nagu seda tõendas Eesti kolmepäeva-sõit, kus Adler oli üks neid väheseid autosid, mis läbistas tee tõrgeteta ja saavutas kuldmedali.

Suhteliselt kõige suuremal arvul olid

NSU mootorrattad

edukad Eesti kolmepäeva-sõidul, saavutades 2 kuldmedalit ja 1 eriauhinna, mis tõestab ka nende masinate kõrget kvaliteeti.

A/s. TORMOLEN & Ko.

Tallinn, Raekoja pl. 17. Tel. 428-06

SILLAMÄE,
„EESTIMAA ÕLIKONSORTSIUM“

ESIMENE BENSIINITEHAS EESTIS

BALTOLIN SILLAMÄE TEHASE

toodang on võrdne primale välismaa bensiinile, sealjuures aga ökonoomsem

OMA BENSIINIAUTOMAADID

Vene turul Kalevi vastas
ja Balti jaama vastas

AUTOOMANIKUD JA MOOTORRATAJUHIID,

tarvitage

BALTOLINI

jateie hoiate kokku

Vaade Luzernile

Luzerni meeskonna muredest*)

„Kaitse Kodu!le“ kirjutanud E. Laskurl. esimees kindral O. Sternbeck

Selle järele, mida meie juba nelja ja poole kuu jooksul oleme harjunud ringhäälingust kuulma ja ajalehtede spordiveergudelt lugema meie laskurite treeningutulemustest, tundub sõna „mure“ vist mõnelegi ebasünda naljana. Igal laupäeval ja pühapäeval ületatakse kimpude kaupa ametlikult maksvaid maailmarekorde, saavutatakse „kõigi aegade“ parimaid tulemusi ja ikka veel kõneldakse „muredest“. See tundub esimesel hetkel tõesti ebasündsana.

Ja siiski...

Nende ridade kirjutaja ei ole Helsingi suurheitlusest saadik kunagi väsinud rõhutamast, et meil järgmine võitlus rahvusvaheliste esikohtade eest milgi tingimisel ei kujune hõlpsaks ja et oleks raske enesepettus arvata, et meist parimaid laskureid Luzernis kuidagi leiduda ei või. Maailmas on palju suuri laskurrahvaid, liikmete arvult sadadesse tuhandetesse ulatuvate laskuriteorganisatsioonidega, ning võimatu on oletada, et need rahvad ja need organisatsioonid oleksid kaks aastat maganud. Igal uuel heitlusel maailma-meistrite tiitlite eest on konkurents alatasa tihenend, jär-

jest on tõusnud tippmeeskondade üldine tase. Teisiti ei saa see olla ka Luzernis. Ametlikud maailmarekordid, mida laskespordis võimalik on püstitada ainult maailma-meistrite võistlusil, s. o. üksainus kord iga kahe aasta järele, on järgmiseks heitluseks juba harilikult igal pool oma kodustel võistlusil ületatud ja treeningutulemuste võrdlemine nende rekordidega ei anna veel mingit ettekujutust üksikute meeste ja meeskondade tõelisest võistlusvõimest. Võtame näiteks ametlikud maailmarekordid väikekalibrilise püssi matsides. Lamades asendist seisab viiemehelise meeskonna rekord 1964 silmaga Roomast saadik meie meeskonna nimel. Kui siis mingisugune meeskond treeningul saavutab, ütleme 1980 silma, siis näib esimesel hetkel õigustatud olevat paksude pealkirjade all hõisata, et „maailmarekord ületati tervelt 16 silmaga.“ Kui aga jälgida teiste rahvaste saavutusi oma kodustel radadel, siis võib varsti „avastada“ tõsiasi, et praegusel ajal ei olegi 1980 silma enam mingisugune suursaavutus. Tõepoolest, Rootsis, Norras, Saksamaal, Soomes, Ameerikas jne. ei ole üle 1985 silma ulatuvad kodurajasaavutused viimasel ajal mingi haruldus. Niisuguses olukorras ei ole kodurajal lastud 1980 silma enam mingisugune suursaavutus, mida maksaks paksude pealkirjade all suurele publikule servereida, vaid õige nigel tulemus, mis annaks vahest lootusi neljandale või viiendale kohale pääsmiseks maailma-meistrite võistlusil. Samasugune on lugu paljude teiste rekordidega. Väikekalibrilise püssiga põlvelt on Lokotari Rooma rekord 389 silma. Praegu on aga maailmas nii palju lastud 392—395-silmalisi tulemusi, et kindlat võitu ka neis piirides püsiva keskmise juures ei julgeks ennustada. 390—391 silma juures on aga „maailmarekordi järjekordse ületamisega“ hooplemine praegusel ajal hoopis sobimatu.

See on asja üks külg.

Asja teine külg on, et kõik need suured koduradadel saavutatud tulemused veel midagi ei

*) Artikkel on kirjutatud andmeil kuni 11. juunini. Väikekalibrilise püssi ja püstolitreeningut pärast 11. juunit ei olnud võimalik kasutada.

Sveitsi sõjapüssimeeskond kontrollmatšil

ütle selle kohta, mida see või teine laskur või meeskond suudab teha kindlaks määratud matšipäeval ja -tunnil Luzernis. Sellele küsimusele sageli ei suuda vastust anda isegi esimeste kõrvalvõistluste (meistrimedali võistlused, seeriavõistlused jne.) tulemused koha peal. Kodustel radadel saavutatud numbrilised tulemused üksinda ei ütle selle kohta hoopis midagi.

Ei tule unustada, et Luzernis valgustus, õhu läbipaistvus, märkide nähtavus ja nende olude mõju laskmise täpsusele on sootuks teistsugune kui siin põhjamaadel. Päikese tohtu suur valgustusvõime ühelt poolt, õhu palju väiksem läbipaistvus ja sageli värviline virvendamine, valgustuse iseloomu kiire vaheldumine lõuna ning ida poole pöördud ja mägedega ümbritsetud laskeradadel, valgusrefleksid ümbruskonnas asetsevatelt lumega kaetud suurmägedelt, võimalikud ajakaotused mägedes ülikiiressti tõusva pilvituse ja äikese juures jne. võivad sünnitada lausikmaade laskureile valmistada rohkem üllatusi kui see neile just meeldiks. Ka kõveraid orgkoridore mööda keerlev ja igalt mäeseinalt tagasipõrkav tuul võib seal olla palju tujukam kui meie tavaline tuul siin. Neile võorastele ja uudsetele oludele tuleb kohaneda, neile tuleb kohandada isegi relvade sihtimisvahendeid (dioptrite ja karpude auke). Kus niisugustes tingimustes on palju võrdlemisi ühesuguse ja seejuures väga kõrge tasemega meeskondi võistlemas, seal võidab see, kes selles kohanemis- ja kohandamistöös on kiireim, osavaim, kogenuim ja... õnnelikem. Kes see just on, seda on peaaegu täiesti võimatu ennustada.

Just viimastest asjaoludest ongi tingitud nähtus, et hoolimata ülihiilgavaist tulemusist koduradadel ja maailma-meistrivõistluste vaheaastail laskmise maailmarekordid on siiski hirmus visa hingega. Rooma ja Helsingi võistluste vaheajal oli väikekalibriga lamades väga mitmel pool ja väga mitmel korral viie mehiga lastud üle 1980 silma. Tegelikult aga ei suutnud Helsingis ükski meeskond murda meie poolt Roomas rekordide kirja pandud 1964 silma. Samuti ei suutnud keegi kõigutada Lokotari 389 silma põlvelt, olgugi et ka siis juba puudu ei olnud 390 silma ületavatest kodustest tulemustest. Maailmameistri silmaks jäi Helsingis 385 silma, milleni muuseas korraga jõudis tervelt neli laskurit. Tiitli otsustas õnn sisekümnetega!

Siin ei ole milgi tingimisel tegemist võistluspalavikuga — sellest on kõik need mehed, kes oma maade värve kaitsevad maailmameistrivõistlustel, ammugi jagu saanud. Malmi 50 m laskeraja ees süvendis keerutav vali tuul löi segi nii paljude lootused ja arvestused...

Need seletused ei ole kuidagi mõeldud selleks, et nendega „kollitada“ meie või mõneteise maa laskureid. Ka ei ole need mõeldud selleks, et juba ette vabandada meie kaotusi, kui need tulema peaksid. Need on mõeldud vaid selleks, et meie laske-spordihuviliste laia massi, keda meie ajalehtede spordiveerud kuude kaupa on toitnud „maailmarekordide järjekordse ületa-

misega“, hoiatada liialdatud lootuste ja vägagi võimalikkude peptumuste eest.

Maailmarekordide ületada saab seekord ainult Luzernis ja neis oludes, mis valitsevad Luzerni linna laskurite ühingu laskerajal praegu juba kindlaks määratud matšipäeval ja matšitunnil. Koduste „ületamiste“ järgi ennustuste tegemine on täiesti väärtusetu „kannuvalamine“.

*

Üksikute rekordide ületamiste vaatlemise ja loetlemise asemel on palju õigem ning tõhusam heita pilku tervele sellele tööle, mis meie laskurite liit on teinud ettevalmistuseks Luzerni suurheitluste vastu, ning tutvuda nende põhimõtete ja, mis laskurliidu juhatusele on omaks võtnud tullesaadetavate meeskondade lõplikuks koostamiseks Luzernis. See hoiab ära nii mõnegi eksi arvamise ja ka... võimaliku peptumuse.

*

Kogu selles ettevalmistustöös on laskurliidu juhatusel olnud vankumata põhimõtteks, et seekord meie peamiseks ülesandeks on Argentiina karika kaitsmine vabapüssimatšil, mis toimub 10. juulil. Vabapüssiga on peetud kõige enam kontrollkatseid, samuti on selle relvaga laskmise üldise taseme tõstmisele pandud suurim rõhk.

Alates 29. jaanuarist kuni Luzerni sõitjate kindlaks määramiseni 4. juunil on vabapüssiga lastud 11 kontrollmatši normaalse 3×40 lasuga, pealeselle veel rida lisaseeriaid põlvelt ja lamades. Ilmastik neil kontrollmatšidel on olnud enamikul juhtumel väga halb; valgustus ja tuul on peagu iga kord laskuritele nende ülesande täitmist võimalikult palju raskendanud. Neil kontrollmatšidel on saadud hämmastavalt häid tulemusi, kuid pole ka puudust olnud järskudest tagasimeenutest. Vundamendiks laskurite võimete üle oleksid siin loomulikult kõigi nende matšide keskmised tulemused. Parimad ja madalaimad tulemused nende keskmiste kõrval näitavad veel teataval määral seda kõikumiseruumi, mis laskuril võib olla mitmesugustes oludes. Need andmed vabapüssitreeningu läbiteinud ja Luzerni sõitvate laskurite kohta oleksid järgmised (kokkuvõtte 4. juunini):

L a s k u r	Keskmine kogutulemus 3X40 lasuga	Parim kogutulemus 3X40 lasuga	Madalaim kogutulemus 3X40 lasuga
1. G. Lokotar	1118,89	1138	1107
2. A. Liivik	1116,50	1127	1103
3. K. Kübar	1115,89	1136	1100
4. E. Kivistik	1113,00	1119	1102
5. J. Vilberg	1112,27	1123	1089
6. H. Kivioja	1107,89	1116	1096
7. E. Rikand	1105,60	1123	1088
8. E. Rull	1101,45	1127	1085

Pärast Luzerni sõitjate koosseisu kindlaks määramist saavutasid 11. juunil:

G. Lokotar	1122
K. Kübar	1122
E. Kivistik	1109
J. Vilberg	1105
H. Kivioja	1104

Kokku 5562

Liivik, Rikand ja Rull seekord puudusid.

Viie esimese laskuri keskmiste (kuni 4. juunini) kogusumma on 5576,55 silma, mis üldiseks meeskonna keskmiseks annab 1115,31 silma laskuri kohta. Huvitav on veel laskurite taseme kindluse üle pildi saamiseks vaadelda, mitu korda keegi laskur on saavutanud või ületanud selle keskmise, s. o. ümarguselt 1115 silma.

Kuni 4. juunini olid sellekohased arvud:

G. Lokotar	saavutas või ületas	1115 silma	5 korda
A. Liivik	" " " "	" "	4 "
K. Kübar	" " " "	" "	6 "
E. Kivistik	" " " "	" "	4 "
J. Vilberg	" " " "	" "	5 "
H. Kivioja	" " " "	" "	3 "
E. Rikand	" " " "	" "	2 "
E. Rull	" " " "	" "	1 "

1120 silma piiri saavutasid või ületasid sama aja jooksul:

G. Lokotar	4 korda
A. Liivik	2 "
K. Kübar	4 "
J. Vilberg	3 "
E. Rikand	1 "
E. Rull	1 "

Lõpuks on 1130 silma piiri ületanud Lokotar ja Kübar, esimene 1131 ja 1138 silmaga ja teine üks kord 1136 silmaga.

Seda taset tuleb lugeda väga kõrgeks ning seda ei ole seni oma kodustel radadel saavutanud ükski teine meeskond.

Toodud andmetest nähtub ühtlasi, et meie värvide ning Argentiina pokaali meile tagasitoomise vastuvaidlematu! kaitsjad on Lokotar, Liivik, Kübar, Kivistik ja J. Vilberg, kui neid Luzerni päevadeks mõni ootamatu haigus või muu põhjus rivist välja ei löö. Tugeva reservi iga õnnetuse juhuks moodustavad neile Kivioja, Rikand ja Rull, kes tarbe korral võivad anda vägagi kõrgeid tulemusi, olgugi et nende keskmine tase ja stabiilsus esimeste omadest tunduvalt maha jäävad. Parema ettevalmistusega meeskonda praegu kuskil näha ei ole. Meie suurimatel konkurentidel — Soomel ja Šveitsil — üksikul eriti õnnestunud laskmisel viie väljanõpitud parima kogutulemus ei ulatu veel meie kindla meeskonna keskmise kogutulemuseni. Argentiina karika meile tagasitoomiseks on seega seni tehtud kõik, mis üldse võimalik oli teha.

Ei tohi aga unustada, et kõik see on vaid ettevalmistus oma kodusel, hästituntud laskerajal. Luzerni rada võib teatava ilmastiku juures olla otse jumalik, isegi parem kui meie Tondi. Ta võib aga olla ka väga vastik ja isegi paljukogenud kohalikule laskurile teeb ta tihti tuska. Nii 7. juunil s. a., kui Luzernist üle käis kohalik äike, tervest Šveitsi matšimeeskonnast treeningul sai ainult J. Reich 1100 piirist üle, saavutades 1104 silma. Teiste tulemused olid 1080 ja 1090 silma vahel. Zimmermann, ise põline luzernlane, pidi leppima 1076 silmaga! Mis ta meile hammustada annab ja kuivõrd meie laskurid suudavad pareerida selle laskeraja võimalikke tujusid, selle kohta ei või praegu midagi ennustada. Eeldusi õnnestumiseks on siiski kogutud. On ju, nagu tähendatud, enamik meie kontrollmatšideid lastud väga halva ilmaga.

*

Järgmine tähtis ala maailmameistrivõistlustel, mis Soome poolt „Mannerheimi maakera“ rändamapaneku järele oma tähtsuse ning osavõtu ulatuse poolest isegi kipub vabapüssimatši varju jätma, on matšid muutmata sõjapüssiga. „Ühtlusrelvaks“ sel alal on Luzernis Šveitsi 1931. aasta karabiin.

Sõjapüssiga sooritatakse uue, möödunud aastal unioni tehnilise komitee poolt vastu võetud reglamendi järgi tervelt neli erimatši. Kõige tähtsam neist on meeskonnamatš „Mannerheimi maakera“ peale. Lastakse 300 meetrile 3×20 lasku (20 igast asendist) normaalse 300 m kümneringilise märgi pihta. Aega laskmiseks (ühes proovilaskudega) on 2½ tundi igale laskurile. Meeskond on, nagu tavaliselt, viiemeheline. Samal matšil selgitatakse ka, kes on individuaalne maailmameister kolme asendi kogutulemusiga. Üksikute asendite tulemused, olgu need nii hiilgavad kui tahes, sel matšil ei meeskonnale ega ka üksiklaskurile midagi ei anna, ei meistritiitlit ega isegi auhinda.

Pealeselle näeb uus reglament ette kolm erimatši üksikutes asendites. Need matšid ei ole meeskonnamatšid, vaid

Laskurid Karu, Viljus, Jürgens ja Vladimir Kukk Luzerni võistluse vastu treeningul

puht individuaalvõistlused, milledest välismaa laskurid võivad osa võtta piiramata arvul. Ainult Šveitsi enda osavõtt on teataval viisil piiratud. Nimelt ei või Šveits üksikus matšis asetada tulejoonele rohkem laskureid kui neid on välja pannud maksimaalse osavõtjate arvuga esinev välismaa. Kui näiteks püsti-asendi matšis kõige rohkem mehi paneks välja, ütleme, Prantsusmaa, ja selle osavõtjate arv püsti-matšis oleks 20, siis võib Šveits samas matšis ka välja panna maksimum 20 laskurit. Neil matšidel selgitatakse üksikute asendite maailmameistrid.

Režiim neil asendimatšidel on ka teissugune kui meeskonnamatšidel. Kõigepealt lastakse igast asendist mitte 20, vaid 40 lasku. Meeskonnamatšil laskur saab kogu matšis 2½ tundi aega ja reguleerib ise oma laskmise tempot. Individuaalsel asendimatšil tuleb iga 10-lasuline seeria ära lasta 15 minuti jooksul, olgu asend missugune tahes. Ühe seeria pealt säästetud aega ei saa kasutada järgmise seeria aeglasemalt laskmiseks.

Ka kõrvalvõistlustelt on sõjapüssi ala rikkalikum kui teised alad.

Suur erinevus kerge sõjapüssiga ja raske vabapüssiga töötamise ja ülalkirjeldatud suur töörohkus sõjapüssi alal tegi täiesti võimatuks vabapüssi laskureid ette valmistada ka sõjapüssi matšidele, olgugi et vabapüssi meeskonnas on küllalt mehi, kes sõjapüssiga vägagi hästi hakkama saaksid. Nii mitmesuguste ja laialdaste alade panemine ühtede ja samade meeste õlgadele tähendaks paratamatult mõlema ala puudulikkuse jäämist. Tuli valida sõjapüssi ala jaoks täiesti omaette meeskond.

Ettevalmistuseks ja valikuks tegi sõjapüssimeeskond läbi 14 kontrollmatši šveitsi muutmata karabiiniga ja originaal-laskemoonaga. Pealeselle lasti veel 10 matši sihtimisvahendite ja pära ning rihma suhtes šveitsi püssile täpselt sarnleva relvaga, mis oli selleks eriti konstrueeritud vene püssi lukukoja juure, ja mis töötas meie oma 7.62-mm laskemoonaga. Šveitsi püsse oli meil kasutada ainult 4 tükki, samuti oli ka laskemoona saadaval ainult piiratud hulgal.

Et me neis tingimustes kuidagi ei võinud järele jõuda šveitslasile endile, on arusaadav.

Šveits on peaaegselt suurte sõjapüssivõistluste maa. Vaba ehitusega relvad on seal enam kui tagaplaanile surutud, paljudel suurvõistlustel ei ole neil üldse eluõigust. Oma sõjapüssi käsitsemises on iga šveitslane meister ja seepärast pole imeks panna, kui Šveitsi valikmeeskond terve rea kontrollmatšide keskmiseks tulemuseks võis kirja panna 524 silma laskuri kohta! Seda ei ole šveitslasile seni järele teinud ühegi konkureeriva maa meeskond ja seepärast ei maksa meie publikul esialgu küll lootusigi hellitada, et „Mannerheimi maakera“ võiks veereda Tallinna. Selleks on ta Šveitsis liig kindlal alusel ja liig kindla valve all.

Siiski võime oma meeskonna päris rahuliku südamega tulle saata. Alates tulemustega, mis kaugeltki ei küündinud 500 silmani, jõudsim 4. juuniks niikaugemale, et viis ettemääratud laskurit oma keskmiseks tulemuseks võisid kirjutada 517 silma. Terve ettevalmistusperioodi (4. juu-

K. Jürgens põlvelt-asendis Šveitsi sõjapüssiga

nini) keskmised, millede leidmiseks on arvesse võetud kõik kontrollmatšid, ka need, kus tipud ei ulatunud üle 490 silma, on Luzerni valituil järgmised:

1. P. Karu	504,33
2. K. Jürgens	503,79
3. K. Vilberg	502,09
4. L. Viljus	501,00
5. E. Artna	500,33
6. K. Lomp	500,24
7. V. Jaanson	491,94
8. V. Kukku	476,57

Parimate tulemustena märgiksime (jällegi 4. juunini):

P. Karu	523
K. Jürgens	525
K. Vilberg	520
L. Viljus	529
E. Artna	516
K. Lomp	515
V. Jaanson	520
V. Kukku	511

Meie meeste tippsaavutused ei ole seega sugugi nii halvad. Nad on isegi päris šveitsilikud, ainult selle suure vahega, et meil nad seni on vaid „tipud“, šveitslasil aga igapäevased „normikeskmised“.

Igatahes on töö sõjapüssiga seni käinud pideva tõusu teed. Kahtlemata oleksid praegused tipud võinud muutuda ka teatava perioodi keskmisteks, kui meil oleks olnud tarbeks püsse ja tarbeks laskemoona ja sellega rohkem harjutamise võimalusi.

Praegu aga tuleb end paratamatult trööstida sellega, et Luzernis just sõjapüssi alal on kõige rohkem ette nähtud kõrvalvõistlusi (rahvusvaheline medal, Šveitsi medal, seriad jne.) ja meeskond kuni meeskonnamatšis päevani saab pidevalt töös olla. Kas see töö võorastes oludes ja võoral laskerajal saab olla nii tõhus, et võib loota koduste tagajärgede tunduvalt paranemist, see on eriküsimus, millele siin on võimatu vastata.

Igatahes on ka sõjapüssiga tehtud kõik, mis antud oludes üldse oli võimalik teha.

Tõenäoselt on Karu, Jürgens, K. Vilberg, L. Viljus, E. Artna ja K. Lomp need, kellest Luzernis selguvate andmete põhjal tuleb valida need viis, kes lähevad „atakeerima“ Mannerheimi pokaali. V. Jaanson ei ole kolme asendi laskmiseks küllalt kindel, tema spetsialiteet on aga lamades laskmine. Sõjapüssiga on seega tema peanumber individuaalmatšis lamades. Selles võib ta kõva konkurentsi pakkuda ükskõik kellele. Pealeselle tuleb tal päris kindlasti startida ka väikekalibriilise püssi meeskonnas lamades asendis. V. Kukku on äärmiselt püüdlik noorur, kes väga lühikese aja jooksul on välja jõudnud üllatavalt heade tagajärgedeni ja kellest tulevikus võib kujuneda väga tugev sõjapüssimees. Luzerni kõrvalvõistlused on talle kahtlemata väga suureks kooliks. Ei ole sugugi võimatu, et ta seal enese isegi Mannerheimi pokaali meeskonda pressib. Sellase püüdlikkuse ja iseloomuga noori oleks meil palju vaja.

10. juunil olid sõjapüssimeeste viimased siinsed tagajärjed:

P. Karu	523
L. Viljus	526
E. Artna	508
K. Lomp	501
V. Kukku	512

Kokku 2570

K. Vilberg oli haige ega lasknud. V. Jaanson laskis ainult individuaalmatšis 40 lasku lamades, saavutades 366 silma. Lamades asendis oli üldine keskmine üle 180 silma 20 lasu kohta.

*

Väikekalibri aladel on meie laskespordihuviline publik harjunud meie eliiti pidama võitmatuks. Põhjust sellasele vaatele on annud meie järjekindlad suurvõidud Soome üle ja meie sisemistel meistrivõistlustel saavutatud suurtulemused.

Need võistlused oma sisult aga erinevad tunduvalt maailmameistrivõistluste programmist. Niihästi maailmameistrivõistlus Soomega kui ka meie endi meistrivõistlused on kolmeasendilised võistlused, kus mõõduandev on kolme asendi kogutulemus ja igamees sunduslikult laseb kõigest kolmest asendist. Maailmameistri võistluste peanumbriks on väikekalibri aladel kolm täiesti iseseisvat meeskonnamatšit, omaette matš igas asendis. Kuna need matšid on üksteisest sõltumatud ja meeskondade kogutulemust kõigi asendite pealt kokku ei arvestata, siis võib igas matšis esineda täiesti omaette meeskond, koostatud antud asendi spetsidest. Ainult selleks juhuks, kui leidub lasku-

A. Liivik vabapüssi püsti-asendis

reid, kes esinevad kõigis kolmes meeskonnas, on ette nähtud üks individuaalne maailma meistritiitel laskurile, kes on saavutanud suurima kogutulemuse.

Olukord on seega täiesti selge. Esinedes meeskonnamatšides „asendispetsidega“ on võimalik taotleda kuut tiitlit (kolme meeskonna- ja kolme individuaaltiitlit). Esinedes ühe ja sama meeskonnaga, mis oleks valitud kogutulemuse tugevuse põhjal, võib küll edukalt atakeerida üht individuaaltiitlit, võib aga seejuures kaotada kõik kolm meeskonnatiitlit ja veel mõned individuaalsed asenditiitlid pealekauba.

On ju tõsiasi, et hiilgav kogutulemuse laskur sugugi ei tarvitse olla niisama hiilgav igas üksikus asendis.

Praegu on nendeks kogutulemusteks, milledega oma meeste võimeid on reklaamitud rootsi, norra, saksa ja ka meie oma spordiajakirjanduses, saavutused üle 1160 silma. Ei ole raske näidata, et nende saavutuste asendikomponendid sugugi ei tarvitse olla niisugused, mis meeskonnadele võitu tootaksid igas üksikus asendis.

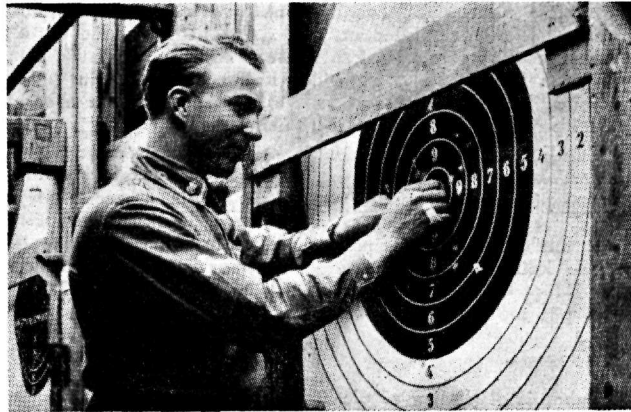
Võtame näiteks A. Liiviku 1163 silma 13. mail s. a. Püsti 379 on väga hea tulemus, mis ka asendimeeskonnas oleks väga kaalukas. Põlvelt 389 ei ole aga praegusel ajal enam suur saavutus (olgu et ametlik maailmarekord samal arvul püsib) ja lamades 395 asetab juba tõsise küsimärgi laskuri lamades meeskonda sissevõtmise ette. Isegi veel suuremad tulemused võivad koosneda samavõrra ebaühtlastest komponentidest. Kui näiteks laskuri tulemusteks on: püsti 369, põlvelt 397 ja lamades 400, siis on kogutulemus 1166 silma, põlvelt ja lamades on saavutatud tõsiselt rekordilised tulemused, püsti aga on tulemus säärane, et temaga praegusel ajal veel suurt midagi võita ei ole. Oli ju Helsingis meie meeskonna keskmine püstitasendis 370,4 silma! Kombinatsioon 382 püsti, 396 põlvelt ja 392 lamades annaks isegi 1170 silma. Kui aga lamades meeskonnaga võita tahetakse, siis ei pane küll ükski arukas juht viimast laskurit meeskonda.

Näib seega täiesti loogiline olevat juba ette loobuda üheainsa kolmeasenditiitli (pealegi ainult individuaalse) tagajamamisest ja panna pearahk kõigi kolme meeskonnatiitli ja nende juure kuuluvate kolme individuaalse asenditiitli kaotamisele ning atakeerimisele.

Meil tuleb sellest põhimõttest kinni pidada kahel põhjusel:

Esiteks on meil väikekaliibriga seni ilmastikust sõltuvatelt põhjustel harjutatud väga vähe ja meie senised tulemused näivad olevat sellased, et ainult igas üksikus asendis parimaid „spetse“ välja pannes suudame endistel matšidel kättevõidetud positsioone vähegi väarikalt kaitsta.

Teiseks on meie parimad kogutulemusemehed ühtlasi ka kindlad Argentiina karika kaitsjad. Vabapiüssile on aga Luzerni programmist varutud nii vähe kõrvalvõistlustel harjutamise päevi, et neid suurema väikekaliibrirühmaga kuidagi ei tohiks vähendada, kui enam-vähem rahulikus ja kindlas meeleolus tahame minna Argentiina karikat kaitsma. Pealegi on märklaudade arv Luzernis poole väiksem sellest,

Näitaja 10 silma kleepimas

mis oli kasutada Helsingis. Seega on järjekorda pääsmine juba isegi tülikas ja võib täies ulatuses kahe relvaga töötamisel muutuda hoopis raskeks. Nagu aga juba alguses nägime, on põhjalik ettevalmistus ja laskeraja iseärasustega tutvumine kõrvalvõistluste abil sellasel laskerajal kui seda on Luzerni oma möödapäasmat.

Väikekaliibririt on meil käesoleva artikli kirjutamiseni lastud liig vähe selleks, et oleks võimalik teha kindlaid järeldusi laskurite võimeist. Suurelt osalt peavad need selguma Luzernis. Kuni 4. juunini olid keskmised saavutused ümarguselt järgmised (viis parimat igas asendis):

Püsti		Põlvelt	
A. Liivik	376	E. Kivistik	391
E. Kivistik	374	H. Kivioja	390
A. Kukk	373	E. Rikand	390
E. Rikand	370	A. Liivik	388
H. Kivioja	370	G. Lokotar	386
Kokku	1863	Kokku	1945
Lamades			
J. Vilberg	397	(K. Vilbergil on küll parim saavutus 400 silma, siiski ei tule ta keskmisega viie parima hulka.)	
H. Kivioja	396		
E. Rikand	396		
V. Jaanson	396		
E. Kivistik	395		
Kokku	1981		

Nagu näeme, on parimate asendispetside tulemused veel parajasti niisugused, et nendega satub ülitiheda konkurentsi hulka ja nende põhjal kindlaid võite sugugi ei või ennustada.

Rootsi, Inglise, Saksa- ja kodumaa tehasefelt

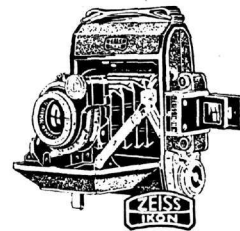
Suures valikus

müük soodsa hinnaga ja pikaajalise järelmaksuga

Raadio- ja elektrifarbed

Ev. Siilmann ja Ko. Pärnu m. Tallinn **32**

Telefon 474-21

Zeiss-Ikon ja Agfa

Ühtlasi nähtub ülaltoodud kokkuvõttest, et parimate asendimeeskondade koostamisel „Argentiina meeskond“ saab kõige väiksema lisakoormuse. Ainult Kivistik on enese oma keskmiste järgi kõike kolme meeskonda sisse pressinud, kuid lamades-asendis võib Luzernis tema asemel veel hõlpsasti K. Vilberg tulla küsimusse.

Tundub, et meeskondade koostamisel ülaltoodud põhimõtetest kinnipidamine on õige. Laskurliidu juhatus ongi ka need põhimõtted omaks võtnud ja kindla otsusena kirja pannud. Väikeste edude tagaajamine ja üksikute laskurite isiklik auahnus peab taganema tähtsate meeskonnapositsioonide kaitsmise vajaduse ees. Missugusteks need meeskonnad lõplikult kujunevad, selgub alles Luzernis. Koostamise põhimõtted aga on kindlad.

✦

Vabapüstoli kohta ei ole meil palju ütelda. Esiteks on see ala meil uudne ja selle alaga tegelevaid laskureid on meil nii vähe, et õieti kedagi „valida“ ei ole. Laia baasi ja tugeva konkurentsi puudumisel on aga oma sõiduvõimlustele kindlal meeskonnal edusammud visad tulema. Meeskond peab endale au kaitsta oma maa värve võitlema. Kitsast meeskonda võidule treenida ei saa.

Teiselt poolt on Šveitsi meeskond praegu niisuguses „hirmuvormis“, et teistel rahvastel sel alal üldse palju kaasa rääkida ei ole. Kolm meest on seal korduvalt ületanud 550 silma piiri, teised on kindlad 540 silma mehed. Isegi Rootsi Torsten Ullmann ei ole selle järele enam „klass omaette“!

Kolmandaks puuduvad meie meeskonnal võistluskogemused. Helsingis maailmameistrivõistlustel oli meie viimane esinemine. Kogemuste ja võistluspraktika puudumine andis end valusasti tunda 4. juunil peetud sõprusvõistlusel soome Luzerni meeskonnaga. Soomlaste ülekaal oli otse masendav.

Kui me tahame oma püstolilaskmisele jalgu alla saada, siis tuleb käia sama rada kui vabapüssi ja väikekalibriiga. Maavõistlused tugevate vastastega ja suured maavõistluse meeskonnad — see rohi on vist ka siin ainumõjuv.

4. juunini olid meie Luzerni sõitjate püstolimeeste keskmised tagajärjed:

E. Argus	529,17
G. Padar	527,88
E. Sihv	526,65
A. Kukkk	523,10
N. Viru	520,25
E. Laasi	518,64
V. Raidma	513,00

G. Padar on viimasel ajal kuidagi hoopis „liimist lahti“ läinud. Kui lisatreening 11. ja 18. juuni vahel ja Luzerni kõrvalvõistlused teda uuesti vanasse vormi ei vii, pääseb ta vaevalt meeskonda, olgugi et ta Helsingis kuulus meie

parimate hulka. Ka Laasi ei ole alati stabiilne. Seni kindlaimad meeskonnakandidaadid on Argus, Sihv, Kukkk, Viru ja Raidma. Selle koosseisuga meeskond 11. juunil saavutas kogusummas:

I kontrollmatšil	2639 silma
II „	2669 „

Viimane tulemus on jällegi... 18 silma üle ametliku maailmarekordi. Kuid mis loeb see šveitslaste praeguse hülgemvormi kõrval ja... pärast meie kurbi kogemusi 4. juuni sõprusvõistlusel?!

✦

Sellegipärast ei ole ei meie „kahtlaste alade“ laskurid ega ka meeskonna juhid pessimistid. Igakord on meie laskurid suurvõistlustel näidanud, et rad suurpinge all suudavad rohkem anda kui kodusel treeningul. Lwowi lähisime siis, kui meil 1000 silma vabapüssiga oli peaaegu nägemata asi. Lwowis aga saavutasid meie parimad üle 1060 silma ja isegi kõige nõrgem veel 1000 silma. Helsingis Kivistik ületas 8 silmaga oma parima koduse treeningutulemuse. Samalaadi näiteid võiks tuua Rooma päevilt. Meie laskuritega peaks olema juhtunud midagi hoopis erilist, kui neis Lwowi, Rooma ja Helsingi vaimust enam sädetki ei peaks olema alal.

Kuid kunagi ei ole ei laskureil ega ka publikul üleliigne kodustele ettevalmistuse ja treeningutulemustele suhtuda vägagi tugeva reservatsiooniga ja terava kriitikaga. Pettumus ja „süüdlaste otsimised“ jäävad siis ära. Peaks ju endast mõistetav olema, et ükski sportlane ei jaksa neid, kes ta tööd ja tulemusi huviga jälgivad, toita aina uute maailmarekordidega. Ka ei ole meil mingit põhjust hakata harrastama seda vägagi halvamaigulist „prestiizisporti“, mis viimasel ajal nii paljudes maades on löönud lokkama.

Seda reservatsiooni ja kriitilist suhtumist ootavad meie laskurid palavalt niihästi meie spordiajakirjanduselt kui ka laskespordihuvilisel publikult. Ootame vähem ja teeme rohkem! Jäägu ära igasugused ennustamised ja eriti kõrvalseisjate „kannuvalamised“ selle kohta, missugused meeskonnad oma koosseisult oleksid need kõige võidukindlamad.

Kui meie laskespordihuviline publik ja avalikkus meid niisuguse tagasihoidlikkusega Luzerni teele saadab, saavad meie laskurid kõige rahulikumalt anda oma parimat.

Ja kui me ka kõigil aladel peaksime kaotama, siis osakem kaotada džentlmenidena ja tõsiste sportlastena, osakem esimesena õnne soovida võitjatele ja tunnustada, et võitis parem.

Esimene õnnesoovitegramm, mis meie meeskonnale saabus pärast Argentiina pokaali võitmist, oli Šveitsi vanalt laskeharrastajalt ja relvameistrilt Haemmerlilt. Osutame sama tähelepanu meist paremale!

KIRJAÜMBRIKU- JA
PABERIÜMBERTÖÖTAMISE TEHAS

Osaühisus
RAF. HAARLA

Tallinn, Tina tän. 9

Telefon 302-56. Juhatuse telefon 322-34

ellonumendid

mälestustahvlid ja muud avalikud skulptuurid

E. H. Truuvere.

Enne riikliku iseseisvuse saabumist olid meie linnad, alevid ja maal asuvad rahvakogunemise või ajaloolised kohad vaesed või enamasti hoopis tühjad au- ja mälestussambaist ning muudest avalikest skulptuuridest. Suuremais linnus, nagu Tallinnas, Tartus ja väheseis teisis, olid Vene valitsuse poolt või kohalike suurnike algatusel püstitatud mõned monumendid kas mõnele tsaarile (näit. Peeter I Tallinnas), kindralile (näit. vürst Barklay de Tolly'le Tartus), teadlasele (näit. prof. Baerile ja prof. Bergmannile Tartus) või mõne sündmuse mälestuseks (näit. „Russalka“ hukkamise mälestuseks). Samuti oli ka nende võõraste poolt püstitatud mälestustahvleid tsaaride peatuskohtadele, oma kirjanike või muude suuruste elukohtadele, ja mõned sõdurite mälestusmärgid.

Eestlasil, kui maa enamurahval, oli takistatud püstitada avalikke mälestusmärke oma ajalooliste sündmuste kohtadele või oma rahva suurmeeste ja tegelaste mälestuseks. Vahest ainult kalmistuile said eestlased püstitada mõne monumendi oma parimatele poegadele, kuid needki olid enamuses ainult lihtsad hauasambad. Maal leidis tol ajal tähelepanuväärsemaid mälestussambaid ainult aadliperekondade matusepaikades. Keila Luteri sammas, Glehni tont Nõmmel ja mõned teised olid harvad uunikumid.

Põhjalikult muutus olukord pärast võiduka Vabadussõja lõppu. Selle kahekümne aasta jooksul, mis on möödunud Vabadussõja algusest, on meie Vabariigi linnades ja maal püstitatud väga suurel arvul mitmesuguseid au- ja mälestussambaid, mälestustahvleid, hauasambaid, mälestusmärke ja muid avalikke skulptuure. Neid on püstitatud nii linnades kui ka maal, sündmuse kohtadel ja kalmistuil, hooneis ja avalikes paigus.

Kõige selle suure ülesehitava töö kõrval, mis Eesti riigil ja rahval selle lühikese aja jooksul on tulnud teha, pole meie riik ja rahvas unustanud ka oma tähtsamaid sündmusi ja nimekamaid poegi-tütteid. Iga aasta on hulgana püstitatud mälestusmärke ja järjest tekib neid juure.

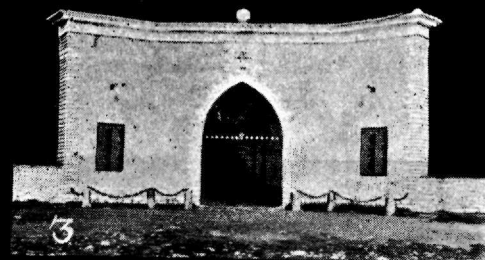
I Mälestus- ja ausambad.

a) Sõjamälestussambad.

Kõige rohkem on sõjamonumente püstitatud Vabadussõjas langenute mälestuseks. See näitab, et Eesti rahvas on suure hoolikusega püüdnud avalikult tähistada seda sündmust, mis Eesti rahvale on toonud kõige suurema ajaloolise pöörde.

Autori poolt maa- ja linnavalitsuste kaudu läinud aasta lõpul ülemaaliselt kogutud andmete järgi on seni püstitatud Vabadussõjas langenuile 72, Vabadussõjas langenud õpetajale ja õpilasile 1 (Tallinnas), Vabadussõjas ja maailmasõjas langenuile ühiselt 25, Vabadussõjas, enamlaste terrori all ja maailmasõjas langenuile ühiselt 4, enamlaste terrori ohvreile 2 ja Vabadussõjas, maailmasõjas ja 1905. a. langenuile ühiselt 1 (Järvakandis) monument.

Pealeselle on püstitatud 3 monumenti Vabadussõja enese mälestuseks, üle veerandsaja monumendi lahinguplatsidele või lahingu piirimärgina, punaväe taganemise kohale (Riigiküla, Rägavere, Narva, Pangevitsa, Paju, Aidu, Kärstna, Müüsleri, Kõnnu, Rannu, Ristamäe-Mäoküla, Vetla, Priske, Valkla, Voose, Ardu, Härjanurme, Reola, Voltveti jm. lahingud), 1 monument eesti

rahvaväe dessandi kohal (Udrias), ligi kümme monumendi eriväeosade mälestuseks või nende võitluskohatadel ja rida mälestussambaid Vabadussõja kangelaste langemiskohale (kpt. F. Vreeman, kpt. H. Jürgenson, mõnele tundmatule jt.) või langenud või hiljem surnud kangelase mälestuseks kuskil linnas või kalmistul (kpt. A. Irvele Viljandis, ülem-ltn. J. Kuperjanovile Tartus, kindral E. Põdderile ja kindral J. Untile Tallinnas jne.)

Sõjamonumentide loetelul tuleb mainida ka Eestis püstitatud mälestusmärke maailmasõja Läti küttide ja sõjapögenike mälestuseks (Tartus), Saksa okupatsioonivägedest langenud sõdurite mälestuseks (Tartus ja Saaremaal) ja Rootsi riigi ning seltskonna poolt püstitatud monument Põhjasõjas langenud rootslaste ja muude tolaeagse Rootsi riigi alamate mälestuseks.

Vabadussõjas langenute mälestusmärke asub kõige rohkem kalmistuil (üle 40), kirikute juures olevail väljakuil (üle 30) ja muil avalikel platsidel (üle 20). Pealeselle asub neid, nagu eelpool mainitud, lahingukohtadel, mõnel maakohal või hoonete õues.

Suuremas enamuses on nad sambad, mille külgedele on raiutud langenute nimed, vastavad pühendused, andmed ja arvud või kinnitatud reljeefid. Mõnelgi kohal on mälestusmärgiks lihtne kivi, vastava pealkirjaga. Paljud monumendid on ilustatud kujudega, mis kujutavad võitvat või langevat sõdurit, Eesti meest ja naist, relvastatud vabadusvõitlejat või ka mõnd Eesti muinas- või ajaloo-kangelast (Kalevipoeg, Lembitu j. t.). On kasutatud ka allegoorilisi kujusid, nagu inglit, põhjakotkast ja muud. Väga rohkel arvul juhtumeil on sambasse raiutud või samba otsa paigutatud Vabadusristi kujutus, mis on üldiselt populaarne embleem.

Ka utilitaarse ehitusega on Vabadussõjas langenute mälestust jäädvustatud, kuid siiski vähe. Nii on Keilas ehitatud Vabadussõjas langenute mälestuseks koolimaja, Märjamaal kiriku värav Vabadussõjas ja maailmasõjas langenute nimetahvlitel, Vigalas kiriku torn reljeefidega Vabadussõja ja 1905. a. ohvrite mälestuseks ning Paides rahvamaja.

Vabadussõja mälestussambad on olemas juba peaaegu kõigis linnades ja kihelkondades. Pealinnas Tallinnas on sõdurite kalmistule püstitatud mausoleum langenute mälestuseks ja linnas ning kalmistuil mitmed

Monumente ja sambaid: 1) Vabadussõjas langenute mälestuseks Kanepis Võrumaal; 2) J. Kuperjanovi mälestussammas Tartus; 3) langenute mälestusmärk Märjamaal; 4) Vabadussõja mälestusmärk Tapa jaamahoonel; 5) Vabadussõja mälestusmärk Rakveres; 6) mälestusmärk Vabadussõjas langenule Kuressaares Ap. Õigeusu kirikus; 7) Mahtra sõja mälestusmärk; 8) mälestussammas Vabadussõjas langenule Põltsamaal ja 9) seesama Tõroa linnas

erimonumendid. Käsil on eeltööd Vabadussõja üleriikliku või üldmonumendi püstitamiseks.

b) Monumendid ja mälestusmärgid muude ajalooliste sündmuste ja kohtade märkimiseks.

Eeskätt tuleb selles osas märkida muistsete esivanemate mälestuseks vanadel linnustel püstitatud sambaid — ajutiselt sageli lihtsast puust — mille külge on kinnitatud Eesti muinaslinnuste asukohtade metallkaart. Sellane linnuste tähistamine teostati mõned aastad tagasi Võidupüha komitee ja Kaitseliidu algatusel. Muhu-Suurevalla Linnuse linnusel on püstitatud eriline mälestussammas linnuse kaitsel muistsel ajal langenud saarlaste ja muhulaste mälestuseks.

Mahtra sõja — selle 1858. a. rahvaliidumise — sündmusi on mälestatud Harjumaal Juurus püstitatud mälestussambaga. 1905. aasta sündmuste ja ohvrite mälestuseks on ka püstitatud rida mälestussambaid avalikel platsidel (Tallinnas ja Koerus), hukkamiskohtadel (Viljandis) ja kalmistuil.

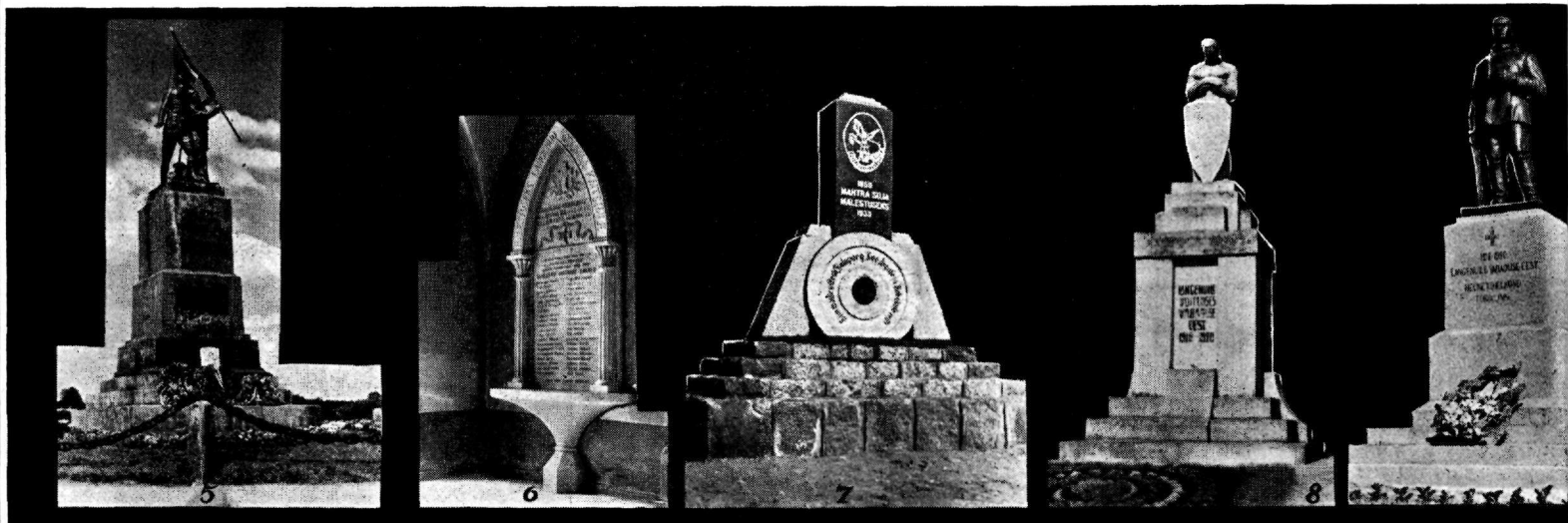
1924. a. 1. detsembri vereohvrite mälestuseks on püstitatud üks mälestussammas — Sõjakooli langenud kadettidele Tondil.

Ajalooliste mälestusmärkide liiki tuleb lugeda ka need rohked mälestuskivid ja -sambad, mis püstitati Eesti suure maareformi 10. aastapäeva mälestuseks. Need püstitati endiste mõisade väljade vahele, et nad tähistaksid seda ulatuslikku reformi, mis on pärast Vabadussõja võitu suurimaid ja mõjululatuslikemaid saavutusi Eestis.

Viimaseil aastail on vastavate mälestussammastega tähistatud ka mitmete meie tähtsamate rahva- ja riigijuhtide sünnipaiku. Nii püstitati sellekohased monumendid Vabariigi Presidendi Konstantin Pätsi sünnikohale Pärnumaal ja Sõjavägede Ülemjuhatajale Viljandimaal. Mitmel pool Vabariigis on püstitatud ka erilisi võidutule-altareid, mis on ehitatud Võidupüha- ja Vabadusväljakuile.

c) Au- ja mälestussambad rahvuslikele suurmeestele ja avalikele tegelasile.

Iseseisvusaastail on eesti rahvas saanud ja püüdnud meeles pidada ja väärikalt austada ka oma riigi- ja vaimusuurusi ning neid tegelasi, kel on suured kultuurilised või poliitilised teened kas kogu rahva või mõne primaakonna suhtes. Nii on püstitatud kaunid au- ja

mälestussambad F. R. Kreutzwaldile (Võrus ja Rakveres), F. R. Faehlmannile (Tartus), Lydia Koidulale (Pärnus), K. A. Hermannile (Põltsamaal), Jakob Liivile (Virumaal), J. Kunderile (Rakveres), A. Weizenbergile (Kanepis), R. Tobiasele (Haapsalus), A. H. Tammsaarele (Järvamaal), B. Laipmannile (Haapsalus), C. R. Jakobsonile (Vändras), Lilli Suburgile (Pärnumaal), piiskop Platole (Tallinnas) ja teistele. Kokku üle 30 ausamba.

Rohkesti mitmesuguseid büste meie praegusist ja kaunud riigi- ja kultuuritegelasist on asetatud avalikesse hoonesse ja mujale ruumesse. Eriti mainimist väärib ka Tartus rootslaste poolt kingitud ausammas kuningas Gustav Adolfile, Tartu ülikooli asutajale.

II Mälestustahvlid.

a) Sõjamälestustahvlid.

Esikohal sõjamälestustahvlite seas on jällegi tahvlid Vabadussõjas langenute mälestuseks. Autori poolt kogutud andmeil on meil seni üles pandud Vabadussõjas langenute mälestuseks üle 60, Vabadussõjas ja maailmasõjas langenuile ühiselt 16, Vabadussõjas langenud õpetajaile ja õpilasile 4, õpilasile eraldi 5, üliõpilasile 6, väeosa ohvitseridele 2, raudteelasile 1 (Kaareperes), enamlaste terrori ohvreile 3 ja maailmasõjas langenuile eraldi 3. Need arvud võivad aga suuremad olla, sest andmeid üleriigiliselt on seni kogutud ainult ühel juhul.

Vabadussõja mälestustahvleist asub suurem osa kirikuis (üle 35), vallamajades (üle 30) ja koolimajades (üle 15). Vähemal arvul asub neid rahvamajades, Kaitseliidu kodudes, kasiinodes ja mujal. Enamuses need on marmor-, graniit- või metallplaadid, mil on loetletud langenute nimed. Paljudel neist on ka mitmesugused erilised pühenduspealkirjad, hüüdlauseid või reljeefid ja pea-aegu kõigil Vabadusristi kujutus. Püstitatud on nad kas teatud maakonna, kihelkonna, valla, koguduse, kooli, väeosa, asutuse vms. langenuile või mõne väeosa esimesele asulale, kust asuti võidukale sõjaretkele punaste vastu. Mõningaid tahvleid on üles seatud ka teatud koha enamlaste alt vabastamise mälestuseks (näit. Tapal jne.).

Välismaalast meil Vabadussõjas langenuile mainime eraldi Valgas asetsevat kaunist mälestustahvlit Põhja Poegade rügemendi liikmeile.

b) Tahvlid muude lajalooliste või erisündmuste ja kohtade mälestuseks.

Eesti Vabariigi iseseisvuse algpäevi tähistavad erilised tahvlid Päästekomitee ja esimese valitsuse asukohal (Tallinnas), iseseisvuse manifesti väljakuulutamise kohtadel (Pärnus ja Viljandis) ja Tallinna omakaitselaste võitluspaigal. 1924. a. 1. detsembri vereohvreid tuletavad meele 3 tahvlit Tallinna peajaama hoonel. Erimälestustahvleid on avanud ka poliitsei oma ametikaaslasile, kes on langenud teenistuskohuste täitmisel, ning tuletörje. Kurbi ja raskeid õnnetusi

on ka mõnel pool tähistatud vastavate tahvlitega (näit. Kil-Nõmme algkooli plahvatusõnnetuse kohal ja mujal).

On üles seatud ka rida tahvleid meie kultuuritegelaste ja rahvuskangelaste elu-, sünni- ja töökohtades. Eesti lipu 50 a. juubelit on märgitud 2 kauni tahvliga Otepää kiriku välisseintel.

III Hauasambad.

Väga suuri kaunistamistöid on iseseisvuse aastail tehtud ka meie kalmistute korrastamisel. Kui endisel ajal üldiselt kõige levinumaks hauakaunistuseks olid raudsed ristid ja mitmesugused raudaiad, siis iseseisvuse aastail on siin tekkinud murrang. Ikka enam ja enam püstitatakse nii perekonna kui ka üksikisikute kalmudele kauneid kivist mälestusmärke.

Meie kalmistuil võib näha juba rohkeid kauneid kunstipäraseid hauamonumente, eriti suuremates linnades. Kalmistute kaunistamisel pannakse üha rohkem rõhku materjali ja stiili soliidusele, kasutades parimate meistrite töid. Hoogu selleks on, eriti viimaseil aastail, annud kodukaunistamise propaganda.

IV Muud avalikud skulptuurid.

Mitmeid Eesti linnu on iseseisvuse aastail kaunistatud ka muude avalike skulptuuridega. Kaunid pronksist või graniidist inimeste või loomade kujud, purskaevud ja muud skulptuuritööd on seatud üles parkides ja avalikel väljakuil. Sellaseid näeme Tallinnas Kadriorus, Tornideväljakul ja mujal, rõõmustavalt rohkesti Haapsalus ja mitmeid ka teistes linnades.

V Püstitajad ja autorid.

Mälestus- ja ausammaste ning mälestustahvlite püstitamine on suuremas enamuses sündinud mitmesuguste komiteede poolt. Vabadussõja mälestussambaid ja -tahvleid on püstitanud selleks organiseeritud langenute mälestamise, mälestussamba püstitamise, omavalitsuste ja seltskondlike organisatsioonide vahelised või muude erinimetustega komiteed kas maakonna, linna, valla, koguduse, kooli, väeosa või teatud grupi organisatsioonide ulatuses.

Monumente on püstitanud ka omavalitsused, Kaitseliidu ja Naiskodukaitse üksused, ohvitseride kogud, demobiliseeritud sõdurite koondised, Vabadusristi kavaleride osakonnad, asunikud, üksikorganisatsioonid, välismaalased, omaksed ja muud ringkonnad. Suuremas enamuses on see teostatud avalike korjanduste abil. Riik on samuti toetanud väga rohkeid ehitamisi.

Monumentide autoreiks on olnud väga mitmesuguseid isikuid. On kasutatud rõõmustavalt rohkesti meie nimekate kujurite töid. Nii on prof. A. Adamsoni poolt valmistatud üle 12, prof. V. Melliku poolt üle 20, prof. A. Starkoppi poolt üle 10, A. Elleri poolt üle 12 ja R. Haavamägi poolt üle 10 mitmesuguse avaliku monumendi. Sagedamini esinevaiks autoreiks on veel kujurid F. Sannamees, J. Koort, J. Raudsepp, M. Saks, A. Vomm, R. Vasard ja teised.

Meie ergutuspreemiaid said:

„Kaitse Kodu!“ 1939. a. aastatellijate ja tellimiste kogujate vahel väljakuulutatud tingimustel 5. juunil 1939. a. toimetatud ergutuspreemiate loosimisel langesid võidud:

Tellimiste kogujaile:

1. võit — raadioaparaat — E. Saks, Narva;
2. „ — fotoaparaat — R. Teras, Tallinn;
3. „ — hõbeportsigar — K. Sikk, Rõuge;
4. „ — taskukell — E. Ujuk, Valga;
5. „ — portfell — A. Kalekaur, Võru;
6. „ — „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ — O. Ilves, Petseri;
7. „ — „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ — A. Laur, Pärnu;
8. „ — „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ — N. Kütt, Narva.

Tellijaile:

1. võit — jalgratas — A. Matteus, Võru, Jüri 33
2. „ — fotoaparaat — A. Kulasalu, Tallinn, Jakobsoni 14-1;
3. „ — hõbeportsigar — Emmaste algkool, Emmaste;
4. „ — taskukell — Saksa algkool, Narva, Helsingi 9;
5. „ — portfell — NKK Leisi jaoskond, Leisi;
6. „ — „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ — Kopli malevkond, Tallinn;
7. „ — „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ — V. Käen, Kuressaare, Kiratsi pk.
8. „ — „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ — Kivisilla apteek, Tartu.

Hulk monumente ja mälestustahvleid on aga projekteeritud ka kiviraiujate poolt. Nii on olnud populaarseimaks monumentide ja mälestustahvlite valmistajaks Jürgensi kiviraiumistööstus Tallinnas ja rida teisi kiviraiujaid pealinnas või provintsis.

VI Vabadussõja üleriikliku monumendi püstitamine.

Seni on püstitamata Vabadussõja üleriiklik monument Vabariigi pealinnas. Vabadussõja Mälestamise Komitee, mille esimene koosolek peeti 14. novembril 1925. a., on selle küsimusega küll juba aastaid tegelnud, kuid mitmesuguseil põhjusil — küll majanduslikel, küll muil — on monumendi ehitamine viibinud.

Komitee poolt kuulutati 1931. a. jaanuaris välja esimene avalik võistlus üleriikliku monumendi kavandite saamiseks, mis andis rea kavandeid. Hiljem kalduti mitmesuguste uute kavatsuste poole ja 11. detsembril 1934. a. otsustati välja kuulutada uus avalik kavandite võistlus. Küsimus vaibus jälle, kuni 27. mail 1936. a. Riigivanem K. Päts dekreediga andis Vabadussõja üleriikliku mälestusmonumendi püstitamise seaduse. See seadus nägi ette Vabadussõja üldmonumendi kohana Tallinna Vabadusväljaku ning ka tarviliste rahaliste küsimuste lahendamise.

Et üldmonumendi ehitamise küsimust kindlalt lahendada, selleks esitati 1938. a. Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule Vabadussõja üleriikliku monumendi püstitamise korraldamise seadus, mis Riigikogu poolt vastu võeti ja Vabariigi Presidendi poolt 6. detsembril 1938. a. välja kuulutati.

Viimatimainitud seadus näeb ette üleriikliku monumendi püstitamise Tallinnas Vabariigi 25. juubel-aastaks, s. o. 1943. a. Seaduses on üksikasjaliselt määratletud asutused, ülesanded, majanduslike küsimuste korraldamised ja muud asjaolud, mis on ühenduses üldmonumendi püstitamisega. Selle juure on nüüd asunud täie tõsidusega ja on loota, et tulevane üldmonument kujuneb kauniks krooniks neile rohketele monumentidele, mis eesti rahvas on ehitanud iseseisvuse aastail. Üleriiklik korjandus on käimas ning asja juure on asunud üldrahvuslikus ulatuses.

EHITUSFIRMA

R. TREUBECK

&

V. TRETJAKEVIŠ

KAUPMEHE 19, TEL. 460-44, TALLINN

Alates 1890. aastast

valmistab, pika ja kogemusterikka töö viljana, ajanõuetele vastavat püssi- ning kahurirohtu igale relvaliidile

Wolff & Co

Walsrode

Üle 100-aastased kogemused jahirohtude alal

tagavad esikoha

Wolff & Co, Walsrode, püssirohtudele
Kuld Põder, Hunt, Karu ja Nitro.

Esinduse ladu:

K/m.

Lier & Rossbaum

Tallinn, Viru t. 7

Võhma Majandusühisus

Juhatus ja peakontor
Võhmas, postkast nr. 27

T e l e f o n i d:

Juhatus ja ärijuht — 25
arveosakond } — 14
peakassa }

P a n g a a r v e d:

Võhma Ühispank — Võhma
Eesti Pank — Tallinn
Eesti Rahvapank — Tallinn
Eesti Panga Viljandi osakond

Posti jooksev arve nr. 2004

H a r u k a u p l u s e d:

Imaveres, tel. Imavere ag. 20
Kabalas, tel. Võhma 11—1
Suure-Jaanis, tel. Suure-Jaani 21
Olustveres, tel. Suure-Jaani 37-a
Pilistveres, tel. Pilistvere 5

L e i v a t ö ö s t u s e d:

Võhmas   Suure-Jaanis

II Eesti Mängud

kujunesid rahva sportliku ja rahvusliku vaimu võimsaks demonstratsiooniks

II Eesti Mängud on lõppenud. Kolm päeva kestnud meeliülendavad ilupidustused Kadrioru staadionil Tallinnas ja võimsates rongkäikudes läbi pealinna tänavate kujunesid rahva sportliku vaimu ja rahvusliku tunde eriti silmapaistvalt võimsaks ja jõuliseks avalduseks. Tuhanded kirevates rahvarõivastes mehed ja naised ning sportliku rühiga noored moodustasid neil pidupäevil silmale meeldivalt ühtlase terviku, vaimustades pealtvaatajaid ja jagades neile siirast naudingurõõmu.

Kaks päeva eelpidustusi kujunesid võimsaks sissejuhatuseks kolmandale suurpidupäevale, pühapäevale, mil algas kogu tegelaskonna ühine rongkäik Vabadusväljakult Kadrioru staadionile.

Ilm oli suurte pidupäevade kohaselt ilus — päikest ja kuumust oli isegi nagu pisut liialt reisiväsimusest ja eelproovidest kurnatud tegelaskonnale, kuid sellest ei hoolitud palju. Sirgetes kolonnides ja ridades hakkas tegelaste kilomeetritepikkune rivi Kaitseliidu ja Tallinna garnisoni orkestrite helide saatel Vabadusväljakult liikuma, suundudes Kadrioru Vabariigi Presidendi residentsi ette, kus toimus II EM tegelaskonna pidulik defilee. Kogu tee Vabadusväljakult kuni Kadrioruni oli tihedalt palistatud rahvahulkadega, kes jagasid südamlitku vaimustusavaldust sirgetes ridades marssivaile sportlastele, eriti aga rahvatantsijaile, kellede kirevad rahvarõivad kutsusid esile otse tormilisi poolehoiuvaidusi. Kolonnid kolonnide järel, lippude lehvivad kangad ja juhtide rivi kõige ees, liikus tegelaskonna suur mass Presidendi lossi ette, et tervitada meie riigi kõrgeimat juhti Eesti Mängude kui sportliku ilu pidupäevadel.

Vabariigi President K. Päts ilmub tegelaste esimeste kolonnide kohale jõudes Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoneri ja peaminister K. Eenpalu saatel rõdule. Rongkäigu ja tseremooniade juht kapten A. Truuvvere kõige ees, läheneb tegelaste rivi lossile. Jõudnud lossi kohale, nõtkub lippude meri austavaks kummarduseks Presidendi ees. Järgnevad võimlejad, siis sportlased ja lõpuks rahvatantsijad värvikülluses sillerdava jõena, iga maakond oma rahvuslikes värvides ja rõivastes. Rahvapillimehed sammuvad kõige ees ja nende ühise pilliloona kostab võimsalt ja vahvalt „Kui Kungla rahvas kuldsel a'al“. Kümned tuhanded käed tõusevad lilledega lehvitates ja tervitades Presidendi poole, kes naeratab heatujuliselt ja vibutab tervitajaile kätt vastu.

Kell 3 p. l. algab Kadrioru staadionil kogu tegelaskonna suuresinemine Vabariigi Presidendi ja teiste aukülaliste ning enneolematult arvuka pealtvaatajaskonna ees.

Vabariigi Presidendi saabudes pannakse tema auks publiku ja tegelaste poolt toime tormilisi austusavaldusi. Pärast Spordi Keskliidu esimehe riigisekretär K. Terrase avakõnet pöördub Vabariigi President K. Päts sütitava kõnega tegelaste poole. Ta ütleb:

„Armsad noored! Kui ma siia sisse astusin ja seda ilusat kirjut pilti nägin, siis tundsin mitmekordselt põhjendatud rõõmu oma südames. Korraga näha üle terve meie maa nii palju noori, värskeid, elujõulisi, terveid inimesi koos — see rõõmustab, see tõstab tuju, see annab julgust ja lootust tulevikuks, pealegi ajal, kus terve maailm on ärevust täis, kus rahvad kardavad oma tuleviku pärast ja on tegemas sõja-ettevalmistusi. Näha siin meie väikeses riigis, keset teisi suuri võitlevaid rahvaid, nii suurel arvul kokkutulnud rahulikke kodanikke, ilma ärevuseta ja ilma kartuseta selle kohta, et keegi võiks meid puudutada — kas on paremat tunnustust tarvis, et oleme oma riigi rajanud kindlale alusele!

Me ei taha kellegi käest midagi ära võtta, aga samuti meie ei taha ka kellelegi midagi oma käest ära anda, mis meie oma on. Meie tahame rahulikult elada ja siin oma kaunil kodumaa pinnal areneda, ning harida ja omaks pidada maad, mille on jätnud meie pärandusena meie esivanemate sugupõlved, kes teda on kaitsnud, tema eest võidelnud ja oma elu jätnud. Ka meie tahame seda maad niisama kaitsta nagu seda tegid meie paremad pojad Vabadussõjas! (Tormilised kiiduavaldused.)

Meie ei tunne hirmu seepärast, et oleme õiglasel teel! Ja meie ei palu ka kellegi käest endale tuge ega abi! Meie ei ole kellelegi vaenulised, vaid me vaatame julgelt teiste silma ja loodame, et meie õigust, meie rahulikkust riiki, meie rahu ja vabadust armastavat rahvast austavad ka teised rahvad, kes ise vabadust armastavad! (Tormilised kiiduavaldused.)

Meie, vanad, läheme varsti. Meie oleme oma eluraamatu enam-vähem täis kirjutanud, aga teie, armsad noored, alles algate oma elutööd. Teilt, julgetelt, tervetelt järeltulevatelt võitlejatelt, tahame näha, et te armastaksite, hoiaksite ja kaitseksite meie vaba Eestit, nii nagu see on meie loodud, ja seepärast laulame nüüd kõik meie kalleimat püha laulu meie kodu, meie maa ja rahva õnneks! (Rahvahulgad laulsid kolm salmi hümmni „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm...“)

Minu südamlikum tänu peo korraldajaile ja kõigile neile, kes üle maa vaeva on näinud selleks, et ilusad rahvamängud korda läheksid. See korraldus siin, mis alles esimesi samme astub, võib suureks ja mõjuvaks muutuda ja riiklikus elus palju abi pakkuda. Seepärast ei

Pilte II Eesti Mängudelt,

ole need mängud väikese tähtsusega, vaid neil on tõsine sisu. Täna veel kord kõiki selle vaeva ja ilu eest, mis teie meie riigi pealinnas näitate oma ilusa peo näol.“

Vabariigi Presidendi kõne järele laulab kogu staadioni täis rahvast võimsalt ja haaravalt Eesti hümn, mille kaunid helid kaikuvad kõrgel taevaalotuses, kus säteb pilvitus taevaskuuniku päike.

Algab Eesti Mängude kolmanda päeva suur ja võimas esinemine sportlike ettekannete, võimlemiste ja rahvatantsude tähe all. Võimlejate sirged read ja tubli esinemine, rahvatantsijate tujuküllane esinemine staadioni murul — kõik see pakub meeliülendavat ja nautingurohket pilti. Publik kviteerib võimlejate ja rahvatantsijate esinemisi võimsate aplausidega, nõutakse üksikute esinemiste kordamist. Kuigi ilm on tapvalt kuum ja esinejate seas tuleb ette nõrkemisi, ei keeldu võimlejad ja rahvatantsijad kordamast publikule meeldinud palu.

Ilupidustused kestavad hilisõhtuni. Siis tuleb tegelaste viimne üldrivistamine ja peaminister K. Eenpalu lõppsõna. Peaminister ütleb:

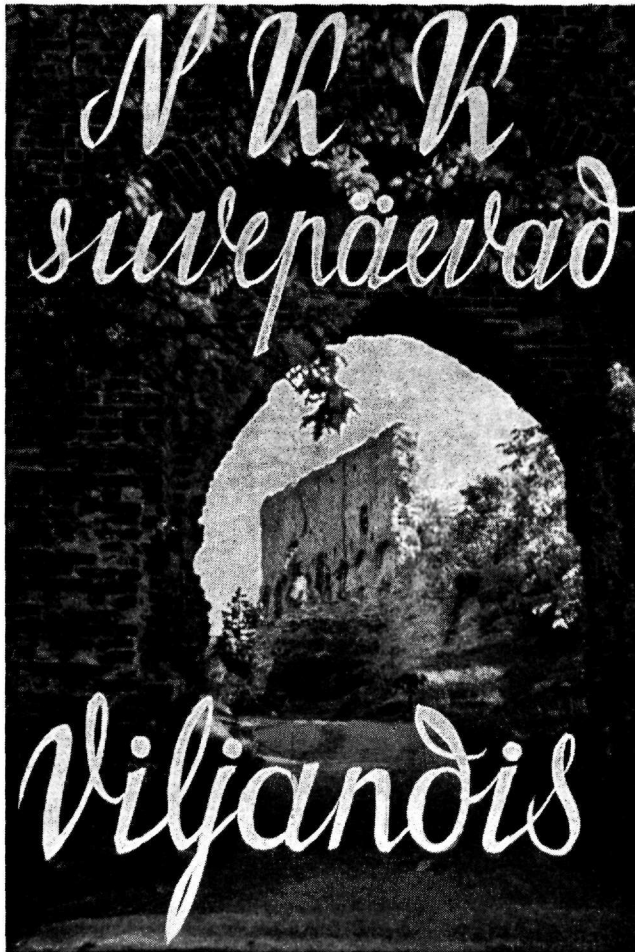
„Väga austatud eesti-mängulased! Kolme päeva jooksul te kõik olete näinud vaeva selleks, et anda meie pealinnale ja kogu pealinna sõitvale pealtvaatajaskonnale oma parimat ja kauneimat. Oma töö tulemusena olete teie ära teeninud Eesti rahva ja meie Vabariigi Presidendi otsekohesema tunnustuse ja sügava tänu! (Tormilised kiiduavaldused.) Ühtlasi teie olete ka ära teeninud meie siinoleva pealtvaatajaskonna tõsise tänu.

Teie lähete laiali. Ma paluksin, — viige oma kodudesse, oma küladesse, oma valdadesse, kihelkondadesse ja linnadesse meie riigijuhi, Vabariigi Presidendi, meie Sõjavägede Ülemjuhataja ja meie Vabariigi Valitsuse tervitused ja head soovid. (Kiiduavaldused.)

Aga kava osas, mida meile annavad meie eriharrastajad sportlikul alal, nende töö juba ei lakka, seda meie teame. Nende töö leiab väljenduse tuleval aastal saabaval ülemaailisel olümpiapeol. Kõik osad sportlikul ja rahva mängude alal on kutsutud edasikestmisele teilt antud vandega ja töotusega, need on kutsutud edasikestmisele kõigis rühmitustes, kõigis teie üksikutes tegevusosades ja -väljadel, nii võimlemise alal, samuti ka eriti sel alal, et meil õnnestuks saavutada tulevasil mängude aastail kõike seda ilusat ja kaunist ning jõulist, mis on meie esivanemailt kandunud tänapäeva.

Ja selles osas paluksin kõiki neid, kes harrastavad rahvariide ja rahvatantsude ala, võtta ülesandeks viimistleda seda peensuseni, kuna see seisab meie südamele eriti lähedal. Kõik meie kihelkonnad, meie muud ajaloolised üksused ja piirkonnad, need ilmutage tulevasile mängudele oma erivärvilises riietuses, sest selles on ilu, südant ja hinge.

Kolmepäevalisest pingutusest väsinud tegelased vabanesid — nad on oma töö hästi teinud ja võivad minna koju. Publikki lahkub, viies kaasa meeliülendavaid mälestusi sportlikelt suurpidustustelt, II Eesti Mängudelt, mis on sedapuhku läbi.

10.—11. juunini toimusid NKK üleriigilised suvipäevad maa südames — Viljandis. Kui eelmistel aastatel NKK ülemaalsed kogunemised peeti suvekursuste tähe all, mil 2—3 päeva kestel peeti terve rida loenguid ja töökoosolekuid, siis käesoleval aastal korraldati puht-suvipäevade tähe all suurim ülemaaline kogunemine ainsa eesmärgiga tulla kokku kokkutuleku enda pärast. Ka kujunes 10. ja 11. juunil korraldatud NKK kogunemine suvipäevadeks suurimaks kõikidest senistest kogunemistest. Viljandi suvipäevadest võttis osa 1562 NKK liiget. Suvipäevade kavast esines vaid üks töökoosolek, kuna muu osa suvipäevadest täitsid NKK mitmesugused esinemised. Ka oli jäetud küllaldaselt aega kauni Viljandiga tutvumiseks.

Suvipäevade puhuks oli korraldatud laulu- ja mänguseltsi „Koidu“ saalis ülevaatuslik NKK näitus.

Suvipäevade kibe eeltööde lõpuleviimine kestis mitu päeva enne ametlikku algust. Kuid see ei paistnud kellelegi eriti silma, sest samal ajal, 8.—10. juun., korraldati esimene NKK üleriigiline sanitaarlaager, mis tõmbas endale suurema tähelepanu. Eritiselt kiire askeldus oli „Koidu“ ruumes, kus korraldati NKK näitus. See oli esimene juhtum, kus NKK näituse kaudu tahtis ülevaadet anda kõigest sellest tööst, mis meil senini NKK kõikidel aladel on tehtud ja kuidas töö algpäevist tänaseni on arenenud nii kohtadel kui ka üle maa kokkuvõetult. Väljapanekud olid grupeeritud osakondade järgi. Esiteks üldosa, siis toitlus, sanitaarala, varustus, rahvuskultuur ja lõpuks veel käesoleva aasta hoogtööna — „imik ja tema eest hoolitsemine“. Toitlusosakonnas olid välja pandud välikatla tüübid, laagri poe telk, välimööbel, toitlustusnõud vastava kastiga, NKK serviis, töö- ja välisriietus, kursuste õppekavad, mitmesugused toidutabelid, toitluspersonaali koosseisude tabelid ja lõpuks osakonna kodukord.

Sanitaarosakonnas olid välja pandud sanitaartelk vastava sisustusega, sanitaarpaun, koduapteegi kast, mitmesugused diagrammid ja tabelid.

Varustusosakond esitas suuremalt jaolt erakordsete aegade varustuste komplekte, sisseseadeid ja mitmesuguseid NKK müügiartikleid.

Eriti huvitav oli rahvuskultuuri osakond oma värviküllaste rahvariiete kõige mitmekesisemate algupäranditega. Pealeselle oli esitatud rikkalik kogu kirjutusi NKK tööst ja tegevusest.

Kõiki neid osakondi täiendas „NKK töö piltides“. Töö ülesvõtted võtsid enda alla peagu kaks suurt „Koidu“ saali seina.

Sinna juure veel lisaks üldosa väga mitmesuguste ja erinevate väljapanekutega — esemete, albumite ja auhindadega. Kõige lõpuks veel ülevaade NKK asjaajamisest algpäevist tänaseni.

Näitus oma sisult kui ka ülesseadelt oli õnnestunud ja jättis nii NKK liikmeile endile kui ka külastajatele ülevaatliku ja hea mulje.

Elavaks ja kihavaks mesipuuks muutus Viljandi laupäeval, 10. juunil, keskpäeva paiku, mil olid juba saabunud ešelonid. Kõikidel ešelonidel olid jaamas vastas liiklemise juhid, kes vastavate pealkirjadega (ringkonna nimetus) saabusid endi ümber koondasid ja ühiskortereisse juhtisid, mis kõik asusid Viljandi koolimajades.

NKK suvipäevadest võtsid kutsutud külalistena osa Soome Lotta-Svärd ühingu esinaine F. Luukkonen ja

Pilte NKK suvipäevadest Viljandis

Helsingi ringkonna esinaine V. Snellmann. Ka Läti NKK esindajad olid kutsutud, kuid kuna neil olid ees suured pidustused, siis ei saanud nad tulla, vaid saatsid kirjaliku tervituse.

Suvipäevad algasid ametlikult 10. juunil kell 15 maakonna gümnaasiumi pargis avaaktuse ja lipu heiskamisega. Vaimuliku talituse pidas õpetaja praost J. Lattik. Avasõna ütles NKK esinaine pr. E. Männik, tervitades üle lahe tulnud külalisi ja kõiki kokkutulnud NKK liikmeid ja soovides päevadele head kordaminekut. Samas andis Sakala Ringkonna sanitaarvanem dr. Maavere ülevaate äsja lõppenud sanitaarlaagri tööst.

Tervitusteks sai esimesena sõna Lotta-Svärd ühingu esinaine pr. F. Luukkonen. Ta lausus, et ajalooliselt on Soomel ja Eestil palju ühist, seepärast on ka Soome Lotta-Svärd'i ja Eesti NKK tegevus väga sarnane. Prl. Luukkonen andis meie NKK tegelaste üle neli Lotta-Svärd ühingu rinnamärki — NKK esinaisele E. Männikule, Tallinna Ringk. esinaisele A. Jeetsile, NKK Keskjhatuse sekretäriale A. Kuperjanovile ja Sakala Ringk. esinaisele M. Koik'ile, sõnades: „Et Soome sild püsiks, kinnitame seda nelja naelaga.“ Pärast seda töid suvipäevadeks tervitusi hr. linnapea, maavanem, Sakala Maleva pealik ja sõjaväe ringkonna ülema esindaja. Avaaktus lõppes hümniga, mille kestes heisati lipp, kuulutades päevad avatuiks.

Pärast avaaktust algas ühele osale liikmeist töökoosolek, kus pikema ettekandega NKK ülesandeist esines NKK esinaine pr. E. Männik, kuna teine osa ruttas staadionile võimlemise ja rahvatantsu kui ka lauluharjutustele.

Kella 1800—1900 oli Sakalamaa Ringk. kodutütarde jumalateenistus Maakirikus, millest NKK liikmed suurel arvul osa võtsid.

Õhtul kell 21.45 kogunesid kõik päevadest osavõtjad laulupeo orgu lõkkeõhtule. See oli üks oodatuid ja ilusaimaid silmapilke. Kõrged, majesteetlikult taeva poole sirutuvad puude ladvad nõrga tuule käes kahi-sevate lehtedega oleksid nagu vestnud muinasjuttu kaugest Eesti minevikust, meie esivanematest, Lembitu vägitegudest ja ka tapmisest Viljandi linna väravates. Selles õhtus oli palju müstikat.

Lõkke süütas NKK esinaine pr. E. Männik ja lõkkeõhne pidas NKK kultuurjaoskonna vanem pr. J. Steinmann. Ettekannetega esinesid kõik ringkonnad. Oli laulu, oli tantsu, oli ooperit ja operetti, oli nalja ja tõtt isegi juba suvipäevadest, oli kohtadel õpitut ja koha peal improviseeritud. Lõkke-vana oma leidlikkusega meelitas isegi hr. linnapea „Viljandi paadimeest“ laulma. Samas hr. linnapea jutustas kivist lossimüürist, milles on meie esivanemate kolm sõrmejälge. Rahvas uskuvat, et kui asetada omad sõrmed nendesse jälgedesse

ja soovida midagi, siis läheb see täide. Lõkketulelt lah-
kudes mindigi sõrmejälgi otsima. Sellega lõppes esi-
mene päev.

Teine päev algas kell 0900 lipu heiskamisega ja
praost Vestren-Dolli ja hr. linnapea A. Maramaa ette-
kannetega Viljandi ajaloo ja tänapäeva Viljandist.
Sellele järgnes suvipäevadest osavõtjate linnusega tut-
vumine. Lühikese vahepealse vaba aja järele siirduti
staadionile, kus algasid rahvatantsude ja võimlemise
ettekanded ning võrkpalli lõppvõistlused. Hulga küla-
liste ja NKK liikmespere ees esinesid NKK ringkondade
ühine massvõimlemisrühm, üksikute ringk. võimlemis-
rühmad, kodutütarde võimlemis- ja rahvatantsurühmad
ja NKK ringkondade ühendatud rahvatantsijate rüh-
mad. Samal ajal paralleelselt käis äge võrkpalli-lõpp-
võistlus oma laulukooriga. Hästi ettekantud harjutu-
sed, ühtlased taevasinised kostüümid, korralikud sirged
read, hoogsad rahvatantsud ja värviküllased rahvariid-
ed kütkestasid pealtvaatajaid.

Kell 1600 mindi ühises rivis Vabadussõjas lange-
nute mälestussamba juure, mille jalale vaikselt pärg ase-
tati. Sealt liiguti otse lossi varemetesse Kaevumäele,
kus algas jumalateenistus ja kontsert-aktus. Vaimuliku
talituse pidas piiskopi asetäitja praost O. Lauri. Aktu-
se avasõna lausus NKK esinaine pr. E. Männik. Peatu-
des lühidalt ühe ajaloolise legendi juures ta soovis, et
NKK liikmed viiksid ajaloolisest Viljandist kaasa uut
indu ja jõudu edaspidiseks tööks.

Aktuse kõne pidas Kaitseliidu ülem hr. kindral
Orasmaa, tuues tervitusi Sõjavägede ülemjuhatajalt hr.
kindral Laidonerilt ja Kaitseliidu Keskjuhatuselt. Ta
tervitas ka erilise südamlikkusega Lotta-Svärd'i esin-
dajaid. Oma kõnes tähendas hr. kindral Orasmaa, et
NKK ülesanded pole mitte kunstlikult otsitud, vaid
need on elust enesest välja kasvanud. Ta tänas NKK

tehtud töö eest ja ütles, et NKK on alati oma valmis-
olekut ja ülesannetest arusaamist näidanud. Hiljutine
Petseri tuleõnnetus on elav näide sellest. Aktuse lõpp-
sõna ütles NKK Keskjuhatause abiesinaine pr. A. Jeets,
täna kes kõiki, kes suvipäevade heaks kordaminekuks
olid kaasa aidanud. Aktust kaunistas NKK ühine lau-
lukoos.

NKK suvipäevadeks oli saabunud tervitusi Sõja-
vägede Ülemjuhatajalt, Läti Kaitseliidu ülemalt, Läti
NKK-lt, Kodumajanduskoja esinaisal pr. L. Eenpalult,
Maanaiste Keskseitsilt ja KL malevate pealikutelt ja
üksikisikutelt.

Suvipäevadelt otsustati saata tervitustelegrammid
Vabariigi Presidendile K. Pätsile, Sõjavägede Ülemju-
hatajale kindral Laidonerile ja hr. peaministrile K.
Eenpalule.

Pärast aktust ruttasid suvipäevadest osavõtjad ühis-
korteritesse, et ärasõiduks valmis olla. Kell 21.10 lah-
kus viimne ešelon Viljandist, kuna mahajääjaisse jäi väi-
ke igatsuse- ja kahjutunne, et need ilusad ühised sõp-
ruse ja ühtekuuluvuse päevad olid nii kiirelt lõppe-
nud. „Kahju on ära sõita,“ kostis nii paljudegi lah-
kujate NKK liikmete suust, mis on tõenduseks, et need
suvipäevadeks kogunenud sajad ja tuhanded kuulusid
ühete suure võimsasse ja ühisesse perre, kel on üks
siht, üks eesmärk — olla abiks meie kalli vaba kodu-
maa kaitsmisel.

Et Viljandi suvipäevad kujunesid nii kauneiks ja
koduseiks, selle eest võlgname erist tänu Sakalamaa
Ringkonna liikmeile, eesotsas nende juhtidega, Sakala
Maleva pealikule ja malevale kui ka kogu Viljandi rah-
vale, kes selleks kõik olid teinud, et meil oleks hea ja
mugav.

Tartu, 14. VI 39. a.

A. Kuperjanov.

E H I T U S E A . - S .

B E T O N

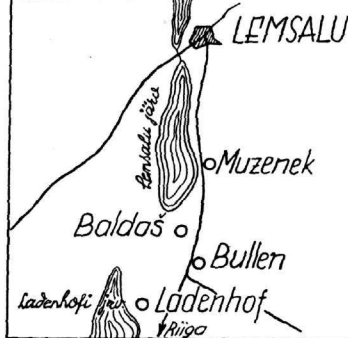
TALLINN, PÄRNU MNT. 6-40. KÕNETR. 412-83

T E O S T A B : I G A S U G U S E I D B E T O O N -
R A U D B E T O O N - J A H O O N E T E E H I T U S I

V A L M I S T A B P R O J E K T E J A E E L A R V E I D

20 aastat eest

LEM SALU LAHING

Major P. Lilleleht – vabadussõjasaegne 9. polgu 6. roodu ülem (siis leitnant Lilienblatt)

20. juunil s. a. möödus 20 aastat lahingust, mida meie Vabadussõja ajaloo ja sõjakirjanduses tunneme Lemsalu lahingu nime all. Kuna see lahing omas küllalt otsustava tähtsuse kogu landesvääri operatsioonis, siis lubatagu minul kui sellest lahingust isiklikult osavõtul ja lahingu ühe osa juhil 20 aasta möödudes ja selle tähtpäeva tähistades isiklike mälestuste ja muljete põhjal mõni rida kirjutada.

9. polk, pärast punaväe tagasitõrjumist Eesti piirilt Heinaste — Mõisaküla joonelt, tungis juunikuul algul sügavasse Lätimaasse Lemsalu rajooni, kus ta uue vastase — sakslaste — ootel võttis sisse kaitsepositsioonid lõuna pool Lemsalu. Polk koosnes kahest pataljonist ja need asusid mõlemad esijoonel umbes 30-km rindel. I pataljon kaitsis mereäärset suunda, kuna II pataljon sulges Riia—Lemsalu suuna. Polgu raskus näis kujunevat II pataljoni lõigus, mis pärast temale oli juure antud luurajate k-do ja toetuseks pool patareid. II pataljonil asus esijoonel 5., 7. ja 8. rood, umbes 6—7 km lõuna pool Lemsalu, ja 3—4 km selle joone taga varus 6. rood. Luurajate k-do teostas kaugeluuret umbes 20 km rinde ees. Pataljoni juhtis leitnant Laurits, praegu kolonel.

Pinevus uue vaenlase ilmumisega kasvas päev-päevalt. Iga Riia poolt tulev teade kinnitas sakslaste suurte jõudude lähenemist. Üks osa rauddiviisist, arvatavasti kõvendatud pataljon suurtükiväe ja lennukiväe toetusel, moodustas külgakaitse ja suundus Lemsalu poole, nähtava eesmärgiga tagada peajõudude vasakut tiiba ja lüüa meie Volmari—Võnnu rajoonis tegutsevaid osi tiivalt või seljatagant.

Juba 19. juunil oli meie luurajatel Vidriši rajoonis kokkupõrge vastase eelosadega.

Loomulikult ei suutnud meie luurajad kaua vastu panna. Avaldades järk-järgult vastupanu nad taandusid meie kaitsejoone taha.

20. juunil keskpäeval algas juba korralik vastase pealetung meie positsioonidele. Meie roodud panid visalt vastu ja poolpatarei töötas hästi. Kohale jõudis ka polgu ülem kapten Schmidt, nüüd surnud,

ühes operatiiv-adjutandi leitnant Tuisk'iga, praegu kolonel.

Oli palav juunikuu päev ja õhk nagu värises lahingukäras. Asusin 6. rooduga varus mõni km rinde taga, kusagil koolimajas, ja kuulasin pinevusega pealt seda lahingukontserti. Rood oli valmis iga silmapilk väljaastumiseks. Vahepeal korraldasin laskemoona juurevedu rindele ja ühe rühmaga teostasin patarei kaitset. Seega oli vabavaruna käsutada umbes 80 meest kahe kergekuulipildujaga. Juhtimises abiliseks oli ainult üks ohvitser — lipnik Allik.

Vastase suurtükiväe oli niivõrd tugev ja tema rünnakud niivõrd mõjuvad, et tal läks korda maanteerajoonis sisse murda meie positsiooni. Esijoonel olevad roodud ei suutnud enam vastu panna ja õhtu eel algas taandumine, võiks ütelda, korraldult. Ka meie patarei vaikus ja tõmbus positsioonilt aegsasti lahti, et mitte vastase kätte jääda.

Tekkis lahingus kriitilisim moment. Pataljonil oli küll veel varukompanii ja pool luurajate komandot, kuid polgu ülemal ei olnud midagi, millega ta oleks võinud lahingu edaspidist käiku mõjutada. I pataljon oli laial rindel positsioonidel, II pataljoni jõuenamik vastase poolt laiali pillatud. Tee Lemsalusse ja ka Eesti- maale näis olevat lahti. Polgu ja pataljonide ülemad seisid tõesti raske olukorra ees. Kui oleks mängu pandud viimne varu, siis oleks olnud mängus kõik. Kui sel ei õnnestunud vastast ajutiseltki seisma panna, rääkimata vastase tagasitõrjumisest, siis olukord oleks muutunud niivõrd raskeks ja keeruliseks, et ei tea, kuidas seda veel oleks saadud lahendada. Raskesse seisukorda oleksid sattunud ka meie naaberosad, eeskätt 6. polk, kes Roopa rajoonis pidas kibedasti lahinguid.

Uhked ja suurelised saksa väed, täis esimest võidujoovastust, ei arvestanud meiega enam kui vastasega, vaid pidasid meid tühiseks bandeks, kes kord on saanud pähe ja nüüd jookseb nii, et päkad välguvad.

See eksiarvamine läks aga sakslastel pärast palju maksma.

Neil põhjustel vist kogusid sakslased omad osad kolonnidesse ja algasid kiiret liikumist Lemsalu poole, et veel õhtuks sinna jõuda, kuhu oli veel maad 6—7 km. Sakslased alustasid linna sissemarssi paraadkorras, ilma et oleksid korraldanud oma kolonnide julgeoleku kaitset. Linnas loodeti suurejoonelist vastuvõttu kohalike elanike poolt. Ja tõepoolest oligi seal sakslaste, kadakate ja juutide poolt juba vastuvõtt organiseeritud.

Pärast esijoone taandumist organiseeris pataljoni ülem maantee suunas luurajaist vastasele veel viimse tükke.

6. rood sai polgu ülemalt kiire käsu väljaastumiseks. Kohe võtsin roodu järele ja algasin jooksu mööda maanteed, vastasele otse vastu, mehed hane-reas järel.

Vastase lennuk märkas meid, avas meile kuulipildujast tule, andis märku patareile ja peagi olime suurtükitle all. Jooks läks edasi, välja vastase tule alt. Teel tuli vastu polgu ülem ja andis minule käsu vastulöögi teostamiseks. Käsk oli lühike ja väga kategooriline: „Meie osad ei pidanud sakslasi kinni. — Kas ka teie tahate sakslaste orjaks jääda? — Käsen teid, leitnant, vastane tagasi lüüa ja endised positsioonid tagasi võtta. Ülesannet täitmata ei tohi keegi tagasi tulla.“

Ei tea küll, mida polgu ülem ise mõtles, kuid arvan, et ka temal näis vähe lootust edusse olevat. Arusaadav oleks olnud, kui käsk oleks sisaldanud ka miinimumülesande, s. o. vastase edasitungi õhtu eel seisma panna. Seda aga ei olnud.

Olukord oli niivõrd kriitiline ja tõsine, et nagu teist ülesannet ei võinudki enam anda. Vaja oli riskeerida ja kiirelt tegutseda, kuigi inimesi lootusetult tulle visates. Minul ei olnud olukorra kohta andmeid, seepärast ei saanud olla ka mingit ideed. Liikusin ikka edasi, kuni jõudsin pataljoni ülemani, kes asus maantee ääres, Mutseneki talu lähedal, võsas ja jälgis lähenevaid kolonne. Samas mõtles pataljoni ülem sulgeda vastase edasitungi käepärast olevate jõududega. Nägin juba oma silmaga loojeneva päikese kiirte alt kaugemal tolmusel maanteel liikuvat vastase kolonni. Tekkis kiiresti plaan: rindelöök ei aita, tuleb hiilida vastase tiivale või selja taha ja anda siis löök. Selles suhtes tuli maastik vastu ja otsus oligi valmis: viia rood vasakult mööda võsaga kaetud orgu ja rukkivälja varjus vastasele selja taha ja anda siis löök parajal momendil. Kas valitud lähis on vastasest vaba, selles veendumiseks saatsin ette piilurid. Iga minut luges. Vastane võis lähenedes märgata meid ja siis ootamatuse element oleks olnud kadunud. Meie õnneks liikus vastane tõesti ilma külgakaitseta ja meie võisime karistamata liikuda edasi.

Nii liikusime mõlemad üksteist segamata — sakslased Lemsalu poole ja meie paralleelselt vastassuunas. Vahemaa oli mõni sada meetrit ja kaetud rukkiga. Juba oli kuulda laskmist vastase eelosade ja meie pataljoni ülema poolt organiseeritud tõkestusjoone

vahel. Olin jõudnud juba kompanii algega vastase esimese kolonni sabast mööda. Ei riskinud enam edasi minna. Andsin vilega signaali ja kompanii järjestik pöördus paremale ja ahelik oligi valmis. Torvasime läbi rukki vastase kolonnile otse kallale.

See ootamatu löök rabas vastast valusasti ja ta jooksis suures segaduses laiali, maha jättes surnuid, relvi ja laskemoona. Meie asusime positsioonile maanteekraavi, kust tulistasime taandujaid, ainult tee lähedal olevad Baldaši talu hooned pakkusid ühele osale varjatud põgenemist. Ühel ajal meie rünnakuga jõudis minu poolt tiiva kaitseks välja saadetud piilkond kaugemale ette, kus ta hävitas vastase kuulipildujapesa, mis oleks võinud hiljem meile ohtlikuks saada. Seega oli tagatud ka meie tiib. Varsti avas vastane meie pihta ägeda püssitule, mis tuli nähtavasti teises järgus liikuvate osade poolt. Meil oli juba haavatuid, teiste hulgas sain ka ise haavata. Õhtul videvikus lõppes lahing. Meie osad võtsid Baldaši talu enda alla ja edasi enam ei tunginud.

Andsin roodu juhtimise oma asemikule lipnik Allikule üle ja lahkusin haavatuna lahinguväljalt. Tee! kohtasin polgu ülemat, kes pisarateni oli liigutatud roodu õnnelikust võidust.

Hiljem selgusid ka lahingu tulemused. Olime saanud sõjasaagina 8 kuulipildujat, umbes 100 püssi, palju laskemoona ja muud varustust. Vastane oli lahinguväljale maha jätnud üle 30 surnu, teiste hulgas ka oma pataljoni ülema. Haavatuid ega vange meil ei läinud korda võtta.

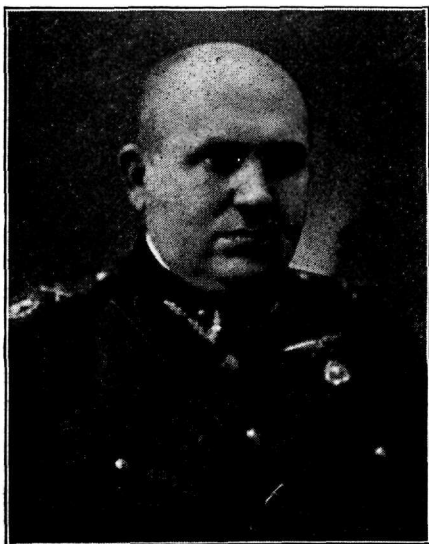
Meil oli haavatuid ja põrutatuid mõned üksikud. Öö jooksul korraldas pataljon end uueks pealetungiks. Need Lemsalu kodanikud, kes organiseerisid sakslaste vastuvõtu, saadeti polgu ülema korraldusel sakslaste surnuid matma.

Võit sakslaste üle Lemsalu lahingus andis meie osadele julgust ja tõstis vaimustust. Selle vastu vastase lootused ja unistused olid kadunud ning ta jalgealune tuline. Vastane ei suutnud mitte üksi end enam kaitsta, vaid igas meie liigutuses nägi ta haaramise ohtu. Ja sääraseid haaravaid lööke hakkas 9. polk sooritama üksteise järele.

Nii lühidalt Lemsalu lahingu käik.

Mis tähendas Lemsalu võit meie teistele osadele, peaks olema vist selge. Roopa rajoonis raskeid lahinguid pidav 6. polk võis hingata juba kergemalt, sest 9. polk ähvardas selles rajoonis tegutsevat vastast juba selja tagant. Peagi saadeti 9. polgu 2 roodu Roopasse vastasele selja taha. Selle tulemus oli, et vastane jättis Roopa maha. Kuulsaid lahinguid Loode ja Võnnu all mõjutati kindlasti, kui mitte otseselt, siis kaudselt, 9. polgu sügavast tiiva haaramisest Hintsenbergi suunas. Lemsalu lahingu ebaõnnestumisel oleks olukord üldiselt kujunenud kindlasti raskemaks. Samuti ei oleks 9. polgu omad osad suutnud vastast rindelt enam kinni pidada. Lemsalu lahing oli esimene võimas löök sakslastele, mis andis kõigile hoogu ja oli heaks eeskujuks.

Kaitseliidu Petseri Malev 20-aastane

Petseri Maleva pealik kol.-ltm. H. Ploomipuu

Saksa okupatsioonivägede taandumisel jäi meie idapiir lahtiseks. Seda silmapilku kasutasid Venemaale põgenenud eesti enamlased. Nad seadsid endale ülesandeks liita Liivi- ja Eestimaa Vene riigi külge, kasutades selleks klassisõja nime. Nii tungisidki enamlaste sõjaväed, olles 25. novembril 1918. aastal vallutanud Pihkva, Petserimaale. Siin vallutati Petseri ja tungiti edasi Võru ja Tartu suunas. Seega oli Petserimaa saanud vaenlase tallermaaks, kus algas enamlaste terror.

Kui 1919. a. jaanuaris kuuldused eesti vägede edust ulatusid Petserimaale, siis ärkas siinsete kodanike purunenud lootus — olla ise omal maal peremees. Ühtlasi tekkis ka ärksamate ja teovõimelisemate ning enamlaste vaenuliste kodanike keskel mõte asutada mingisugune enesekaitse organisatsioon. See mõte kanti suust suhu ja leidis üha rohkem poolehoidu. Eriti võis seda märgata Laura ümbruses asuvate kodanike keskel. Armas-tusest oma kodu vastu ja olukorra sunnil, et aidata eesti sõjaväge, kes oli jõudnud juba Pangevitsa ja

Rogosi-Misso piirkonda, loodi kohapealseist ja Laura ümbruskonnast põgenenud elanikest esimene Kaitseliidu üksus Petserimaal. Selle Kaitseliidu üksuse organiseerijaks oli Gustav Grünthal. Oma ülesannet nimetatud üksus täitis kõigiti ustavalt ja korralikult. Ilma kõrvalise abita peeti kinni ja tõrjuiti tagasi kõik enamlaste väeosade pealetungid Leimani ja Kašino vahelisel maaribal. Ei lepitud üksi kaitsesõjaga, vaid tungiti ka edasi, ja seda koguni edurikkalt.

Selle Kaitseliidu üksuse järele tekkisid juba mitmed teisedki enesekaitse üksused Petserimaal, et kaitsta oma kodu.

Pärast Petseri vabastamist asutati Petseri maakonna ja linna komandantuur, mille ülemaks määrati 26. märtsil 1919. a. alamkapten (praegu major) J. Ristna (end. G. Rasmessov). Osa kaitseliitlasti läks nüüd üle maakonna komandantuuri, osa aga astus vabatahtlikult sõjaväkke. 16. detsembril 1919. a. määrati Petseri maakonna komandandiks ja Kaitseliidu ülemaks alamkapten (praegu kolonelleitnant) H. Ploomipuu, praegune KL Petseri Maleva pealik. Sellega oli ka Petserimaal asutud kavakindlalt Kaitseliidu organiseerimisele. Ja tõesti, uus komandant ja Kaitseliidu ülem asuski energiliselt tööle. Jaoskonna komandantuuride juure asutati Kaitseliidu jaoskonnad. Nende ülesandeks jäi nüüd tagala sõjalise tähtsusega esemete valve ning üldise julgeoleku kindlustamine.

Alates 1. juulist 1920. a. kaotati Kaitseliidu jaoskonnad, kuna sõda oli lõpnud ja rahvas oli pöördunud tagasi rahuajasse ellu. Ka Petseri maakonna komandant ja Kaitseliidu ülem nimetati Petserimaa Rahvaväe ja Kaitseliidu ülemaks. Töö Kaitseliidus aga ei vaibunud, kuna asutati n.-n. Kaitseliidu kütisalgad. Neile korraldati õppusi, omavahelisi laskevõistlusi jne.

1924. a. 1. detsembri sündmuste järele reorganiseeriti Kaitseliit ka Petserimaal. Küll oli juba enne 1. detsembri sündmusi Petseris asutud riigiustavate kodanike organiseerimisele praeguse Kaitseliidu kujul, selleaegse Petseri maakonna Rahvaväe ja Kaitseliidu ülema major (praegu kolonelleitnant) K. Soo VR I/3 korraldusel, kes 1. jaan. 1925. a. arvates määrati Petseri Maakonna Maleva pealikuks ühes oma otseste ülesannete

See lahing on seda väärt, et meie teda erapoolelt ja sõjalisest seisukohast uurime ja hindame. Lahing ise näitas, et ainult haarav ootamata löök vastase tiivale või seljataha ka nõrgema jõuga annab alati häid tulemusi. Meie ei ole kunagi nii tugevad, et suudaksime teostada sissemurdeid otselöökidest andmisega rindelt. Seepärast peame otsima vastase tiibu ja tema nõrgemad kohti, kuhu suunamegi oma löögid.

Kuigi meil Vabadussõjas ei olnud säärast arusaamist taktikast nagu seda on nüüd, pärast sõdade kogemuste uurimist, siiski meil oli midagi, ja see oli — selge mõistus, olukorrast õige arusaamine ja kiire

otsustamine. Sellele seltsis veel juure julgus, vaimustus ja üksmeel juhtide ja alluvate vahel. Kõik see moodustas meie lahingu-doktriini ja lõi Vabadussõja vaimu. See vaim lõi lõkkele just langesväärisõjas, kus meil oli tegemist ajaloolise vastasega.

Kõike seda me hindame tänapäeval ja ammutame sellest enestele uut jõudu ja värskust. Meie, vanad veteraanid, kes me päev-päevalt tegevusväljalt kaome, tahame oma mälestuste ja jutustustega anda järeltulijatele eeskujuga ja sellega süvendada Vabadussõja vaimu. See oligi minu kirjutuse eesmärk.

täitmisega sõjaväes. Nimetatud sündmused aga andsid Kaitseliidu reorganiseerimisele suurt hoogu. Lühikese ajaga loodi 4 jaoskonda ning asuti tegelikule tööle. Kolme esimese kuu jooksul viidi läbi jaoskondade täieline organiseerimine, tehti selgitustööd Kaitseliidu vajadusest, korraldati õppusi ja laskeharjutusi ning töötati välja kaitsekavad julgeolekuks sisemiste rahutuste puhul.

Kaitseliidu põhikirja kinnitamisega algas ka Kaitseliidu Petseri Malevas hoogus ja üleschitav töö. Eriti oli raske mitmesse rahvusse kuuluvaid Petserimaa elanikke süvendada kodukaitse mõttesse. Kohapealsete juhtide agaral tegevusel saadi aga siingi raskustest üle. Eriti intensiivseks muutus maleva tegevus malevasse alatise instruktoriga 6. märtsist 1926. a. Asuti pealikute ettevalmistamisele ja kavakindlale malevlaste väljaõpetamisele, mille tagajärjel maleva töös ja tegevuses ilmnis märgatav tõus.

1927. a. tõi kaasa maleva pealiku vahetuse. Nimetatud aasta 17. septembril lahkus malevapealiku ametikohalt major K. Soo ja tema asemele määrati maleva pealikuks major (praegu kolonel) P. A s m u s VR II/2 ja 3. Kuid ka viimane ei jäänud pikemaks ajaks malevat juhtima, vaid juba 6. septembril 1928. a. ta lahkus maleva pealiku kohalt. 6. sept. kuni 1. nov. 1928. a. oli maleva ajutiseks pealikuks maleva vanem-instruktor kapten O s v a l d I l v e s. Alates 1. novembrist 1928. a. kuni käesoleva ajani juhib Petseri Malevat esimene Petserimaa Rahvaväe ja Kaitseliidu ülem kolonelleitnant H. P l o o m i p u u.

Praegu on maleval kolm malevkonda, nimelt: Petseri, Laura ja Värska. Peale malevkondade alluvad vahetult malevale Petseri patareid, maleva orkester ja staabikomando. Töö kogu malevas on kõigiti intensiivne. Üleriiklike esinemiste ning võistluste puhul on malev seisnud ikka esimestes ridades.

Kaitseliidu elu ja tegevus nõudis, et selles töös kaasa aitaksid ja sellesse kasvaksid ka naised ja noored. Esi-

mesena asutati Naiskodukaitse ühing Laura malevkonna juure 5. juunil 1925. a. Petseri Naiskodukaitsele pandi alus 8. oktoobril 1925. a. Selle järele asuti samalaadiliste ühingute asutamisele ka teistes Petserimaa suuremates keskustes. Praegu on Naiskodukaitse Petseri Ringkonnas 13 jaoskonda.

Kaitseliidu juures töötavatest noorteorganisatsioonidest tegutsevad KL Petseri Maleva juures Noorte Kotkaste Petseri Malev ja Kodutütarde Petseri Ringkond, kes tegevust algasid: noored kotkad 1930. a. ja kodutütred aasta hiljem. Hoolimata kogenud juhtide puudusest ja muist tegevust takistavaist asjaoludest noorteorganisatsioonide ellukutumise algaastail on raskused, tänu juhtkonna pingutustele ja järjekindlale ning püsivale tööle, suudetud enamuses võita.

Maleva 20-dal aastapäeval võisid maleva juures tegutsevad noorteorganisatsioonid oma koosseisu lugeda: NK Petseri Malev 53 üksust 862 liikmega ja KT Petseri Ringkond 47 üksust 942 liikmega.

KL Petseri Maleva asutamise ajaks on Kaitseliidu Keskjuhatus poolt määratud 10. veebruar 1919. a. Maleva 20-da aastapäeva pidustused ja lippude annetamine Petseri ja Laura malevkonnale oli ette nähtud Petseris 11. juunil s. a., mis aga Petseris 24. mail asetleidnud kohutava tuleõnnetuse tõttu maleva juhatuses otsusega edasi lükati määramata aja peale.

Petseri Maleva asukoht, võrreldes teiste malevatega, ei ole kadestamisväärne. Vene piiri lähedus, elanike mitmekesine rahvuslik koosseis ja seltskondlikult vähearenenud elanikkond — see kõik vajutab siinsele Kaitseliidu tööle erilise pitseri. Kuid sellest hoolimata on Kaitseliidu Petseri Malev oma töös kindel ja püüab teha kõik, et ka Petserimaa võiks jõukohaselt kaasa aidata meie kodumaa hüvanguks. Kodanikud, kelle riigitruuduses mõned aastad tagasi võidi kahelda, on õpinud hindama meie riiki, austama meie seadusi ja riigijuhte. Üks osa sellest tööst, mis selles suunas on tehtud, langeb aga kindlasti Kaitseliidu Petseri Malevale.

Tallinna kaitseliitlased õppereisil

Lõuna malevkonna pealikud Lõuna-Eestis

2. juuni õhtul sõitis Tallinnast Lõuna-Eestisse õppe-reisile Tallinna Maleva Lõuna malevkonna pealikutekogu ekskursioon malevkonna pealiku n.-ltn. E. A n d e v e i juhatusel. 3. juuni hommikuks jõuti Petseri jaama, kust kahel suurel autobusel jätkati sõitu. Kõigepealt peatuti Petseris. Siin tutvuti kloostri vaatamisväärsustega, kirikute, koobastike ja varakambriga. Samuti vaadeldi ka hiljuti Petserit tabanud suurtulikahju tagajärgi ja tule hävitavaid tulemusi. Kell 11.00 sõideti edasi Petseri vallas asuvasse Aristova külla.

Aristovast alustati liikumist jalgsi läbi lahingumaastiku, kus Vabadussõjas ägedasti võideldi. Liiguti nõnda Vilo küalani, mis asub Riia-Pihkva kivitee ääres. Teekonnal tutvuti vabadussõjaegsete kaevikutega, mille ümbrusse nüüd tolaegsete võsastike asemele on jõud-

nud juba kasvada kenake mets. Ühtlasi peatuti ka ühes talumehe onnikeses, milles Vabadussõja päevil oli tulnud ulualust otsida võitlusväljal viibival väeüksusel. Tuletati meele lahingute üksikasju, uuendati tutvusi talu vanaperega ja pildistati. Seejuures kuulati jalamatkal major H. H i r v e l a a n e VR II/3 asjalikke seletusi ning märkmeid tolaegsete lahinguolukordade ja mured-rõõmude üle. Nimelt oli major Hirvelaan Vabadussõjas ise samadel väljadel võitlejate ridades.

Vilost sõideti omnibustel edasi Vana-Irboskasse. Siin peatuti linnusel, vaadeldi „Truvori hauda“, käidi kantsil ning tutvuti siinse vene küla omapärasustega. Linnusel kuulati ühtlasi malevkonna propagandapealiku P. V a h i lühiettekannet Irboska ajaloo üle.

Irboskast edasi sõideti Eesti-Vene piirile Poddubje

1) Turistid Munamäe harjal uue vaatetorni juures. 2) Lõuna malevkonna pere Petseri varemete vahel. 3) Major H. Hirvelaan annab seletusi lahinguolukordade kohta Vabadussõja ajast. 4) Puhkuspaus Munamäe jalal. Keskel Lõuna malevk. plk. E. Andevei

küla lähedal, kus ühtlasi oli pisut mahti jälgida sealset tavalist külagulanjet.

Irboskast sõideti Pangevitsa kaudu Võrumaale, kus kõigepealt peatuti Vastseliinas. Vastseliina lossivaremete juures pidas samuti lühiloengu plk. P. Vahi, käsitledes Vastseliina linnuse tekkimist, hilisemat lossi rajamist ja ka ümbruskonna ajalugu.

Edasi sõideti Võru lähedal asuvasse Kubja Kotkakodusse. Siin ööbiti. Järgmisel päeval tutvuti pisut ümbrusega, siis sõideti Rõugesse. Siinsel peatusel käidi paljuimetletud ööbikuteorus, käidi linnusel ja imetleti Rõuge maastiku veetlevust.

Rõugest edasi siirduti Haanja Munamäele, kus oli pisut pikem peatus. Selle vältel käidi Munamäe vastvalmivas vaatetornis, imetleti ilusat ümbrust ja hiljem

sõideti tagasi Kubjale, kus lõunatati. Seejärel sõideti Võrru, tutvuti linna vaatamisväärsustega, Kreutzwaldi mälestussambaga ja järvega ning seejärel, kuni rongi ärasõiduni, oldi sel pühapäeval peetavaid Võrumaa võimlemispidustusi jälgimas, missugused peeti linna spordiväljal.

Kell 17.52 lahkuti rongil Võrust ja jõuti Tallinna tagasi esmaspäeva, 5. juuni, hommikul kell 06.30, kaasa küll rohkesti turistiväsimust, selle kõrval aga väga rohkesti uusi tähelepanekuid, väärtuslikke kogemusi ning elustavat meeleoluvärskust.

Üldkokkuvõttes on Lõuna malevkonna pealikutekogul võimalik oma õppeväljasõitu nimetada kõigiti õnnestunuks ning hästi kordaläinuks, seda enam, et osavõtjate arv tõusis üle 50.

—i.

C-10

ROYAL CHRYSLER IMPERIAL

Sõitmine uutel Chrysler autodel
 1939 CHRYSLER esitab uusi kogemusi autosõidul. Kahekordne jõuülekanne, käikude vahetus rooliratta all, ühenduses Chrysler'i kuulsaks teinud konstruktsiooniga ning uuelaadse, väga nägusa kereehitusega, võimaldavad Teile auto-sõitmist 1939. aastal Chrysleri kombel.

H. LAGUS
 TALLINN, VENE TANAV 13.

Lihtsust ja vääriskust kõigis pisi-asjus näitab uus Chrysleri ehitus.

Pilte Elva kursusest pealikuile

Kursused Kaitseliidu juhtidele Elvas

Peastaabi õppe-sportiosakond korraldas Elvas üleriigilises ulatuses Kaitseliidu juhtivaile tegelasile alljärgnevad kursused:

- 02.—08. 06 palgalisele kaadrile — instruktoreile;
- 10.—12. 06 Elva sügismanöövri pealikuile ja ohvitseridele;
- 12.—14. 06 raadiosidejaamade juhatajaile ja meeskondadele.

Kursuste eesmärgiks oli:

- ette valmistada juhte Elva manöövriks;
- lahendada taktikalisi ülesandeid manöövri tegevuse ulatuses ja manöövri maastikul;
- tutvustada juhte manöövri rajooniga;
- pidada loenguid sõjalistes küsimustes ja lahendada igasuguseid Kaitseliidu ellu puutuvaid küsimusi töö ühtlustamise eesmärgiga;
- anda võimalus juhtidele kokku tulla omavaheliseks tutvumiseks ja mõtetevahetamiseks.

Kursuste juhatajaks oli Õppe-Sportiosakonna pealik kolonel A. Balder ja õppejõududeks Kaitseliidu omad ohvitserid peastaabist ja malevaist.

Instruktorite kursusest võttis osa 90% instruktoreist. Puudusid vaid üksikud, kel teenistuskohustus ei võimaldanud kursusest osa võtta.

Kaitseliidu kaadriohvitserid-instruktorid on oma teenistuse tõttu laiali üle riigi ja enamik neist elab maal väljaspool garnisone, mis pärast nende teadmiste värskendamine ja tegevuse ühtlustamine sünnitab raskusi. Instruktorite õlgadel aga lasub kogu Kaitseliidu väljaõppe korraldamine ja juhtimine. Neil asjaoludel on hädavajaline võtta instruktoreid aeg-ajalt kokku ühisteks õppusteks. Ühiseil kokkutulekuil on võimalik luua ja alal hoida omavahelist kontakti, mis on tarviline ja endastmõistetav Kaitseliidu organisatsioonis.

Elva kursus, mis kestis 6 päeva, täitis kõik ülesseatud eesmärgid. Instruktorid lahkusid kursusest tagasi oma kodukohtadesse igapäevase töö juure rahuldustundega ja uue värskusega.

Pealikute kursusest võtsid osa Elva manöövri koosseisudesse määratud kompaniide, patareide, eskadronide, rühmade ja komandode pealikud kõigist relvaliikidest. Kokku oli tulnud 185 pealikut-reservohvitseri, seega 94% manöövri juhtivast koosseisust. Töö kursusel oli peamiselt praktiline ja teostus manöövri maastikul gruppina, kusjuures lahendati taktikalisi ülesandeid iga relvaliigi kohaselt. Hoolimata kursuse lühikesest kestusest said pealikud küllalt selge ülevaate manöövri maastikust ja kõigist neist tegevu-

sist ja ülesandeist, mis kellegi peale on pandud manöövri ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Raadioside kursusele oli kokku kutsutud 30 riojaama vastavate abinõude ja koosseisudega, mis manöövrile on ette nähtud raadioside alal. Kursusest võttis osa ligi 70 sidemeest ja tegevus toimus samuti praktiliselt maastikul.

Kursuste baas oli korraldatud Elvas Kaitseliidu Kodu ja kohaliku tuletõrjeühingu ruumides, kuna kogu tegevus sündis maastikul Elva, Nõo, Kambja ja Reola rajoonis. Sõit maastikule ja tagasi teostus autodel.

Toitlustamine kursustel oli pandud Naiskodukaitse Tartumaa Ringkonna peale, kelle liikmed, tulles kokku üle Tartumaa, kahe nädala jooksul päev päeva kõrval olid rakendatud kibedasti tööle. Toitlustamist juhtisid: instruktorite kursusel Tartumaa ringkonna toitlusjuhi abi prl. Kivissaar ja Palamuse jaoskonna esinaine pr. Mägiste; massitoitlustamist pealikute ja sidemeeste kursusel Tartumaa ringkonna toitlusjuht pr. Martma.

Virgad Tartumaa naised energiliste ja kogunud juhtidega esotsas tulid oma tööga väga hästi toime ja väärivad kursustest tõsiselt ja südamliselt tänu.

Kursustest rohke osavõtt näitas jälle, et Kaitseliidu pealikud ja tegelased võtavad oma ülesandeid ja kohustusi riigikaitse alal küllalt tõsiselt ja ennastohverdaval. Jälle on tehtud tükk tõsist tööd meie juhtiva kaadri — res.-ohvitseride — sõjalise ettevalmistuse ja teadmiste värskendamise alal.

Kaitseliidu ja Naiskodukaitse tegelased, kes vabatahtlikult ja tasuta oma igapäevase töö ja elumurede kõrval leiavad siiski aega ja võimalusi üldsuse teenistuseks, väärivad tõsiselt tunnustust ja tänu.

P. L.

Pilte Elva kursusest instruktoreile

Oma kodu — oma filmiateljee —
oma kino

kitsasfilmi-aparaatidega.

Ülesvõttelekaamerad: 8 mm: Movex 8

16 mm: Movex 30 B

Projektorid: 8 mm: Movector 8

16 mm: Movector Record

16 mm: Movector Iso 16

16 mm: Movector Super 16

AGENTUUR „ESTANIL“ KURSELL & RAUDSEP

Tallinn, Vene 14, tel. 471-23

Võitlusi

Kapten P. Kangro

Lõuna-Võrumaa vabastamisel rindesõduri päeviku valgustusel

1919. a. veebruari lõpul olid Marienburgi suunas tegutsevad meie väeosad sunnitud taanduma. Punased jõudsid nende kannul juba Riia-Pihkva kiviteeni. Punaväel oli kavatsus arendada edu Marienburgi-Võru suunas, et vallutada Võru ja sellega kergendada meie Petseri-eelsete positsioonide vallutamist. Seepärast algas punaväe juhatus oma vägede koondamist Pangevitsa-Mustjõe üldjoonele ja pealetungi Riia-Pihkva kiviteelt Võru suunas. Sellest hoolimata, et punaseil oli esialgu edu, ei loobunud meie 2. diviisi juhatus pealetungikavatsusest. Kõigepealt oli tarvis seisma panna punaväe edasitungimine ja siis alata pealetungi Eesti- ja Lätimaa lõplikuks vabastamiseks. Seepärast otsustaski 2. diviisi juhatus anda vastulöögi Marienburgi-Võru suunas pealetungivale vaenlasele. Lõunarinde juhataja käsuga määrati Tallinna kaitsepataljoni ülem ltn. O. Sternbeck Marienburgi suunas tegutsevate osade üldjuhiks ning peale kaitsepataljonide allutati talle veel 2 kitsarööpmelise soomusrongi ja soomusauto „Tasuja“. Ühtlasi koondas nii rinde juhatus kui ka ühemjuhatus Võru-Petseri piirkonda suuremaid jõude, et tugevdada seal meie vastupanu. Nii toodi

Tartust Võrru Viljandi kaitsepataljon ja Valgast Petseri alla Põhja Poegade rügement ühes soomusrongide peajõududega.

Raske seisukorra tõttu rindel nõudis Tallinna kaitsepataljoni ülem rutulist abi. Seepärast asusidki kohe Võrru jõudmise päeval, s. o. 5. märtsil, Viljandi kaitsepataljoni (pärastine Sakala partisanide pataljon) 2. ja 3. rood rindele grupi üldjuhi käsutusse. Ja juba järgmisel päeval, 6. märtsil, löid Viljandi kaitsepataljoni roodud ägedaid lahinguid Võrust 30 km lõuna pool asetseva Misso (Illingeni) mõisa vallutamiseks. 2. ja 3. roodule järgnesid rindele ka pataljoni teised ühikud.

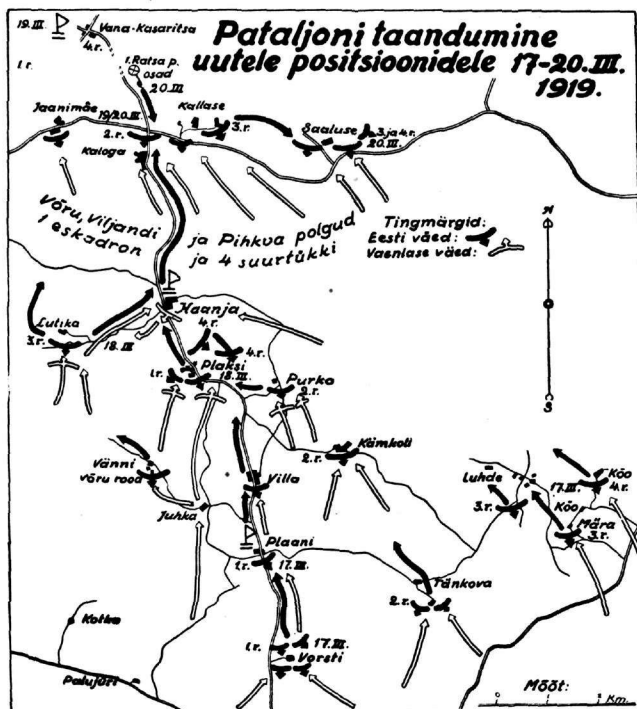
Nii võitles Viljandi kaitsepataljon sissetungiva punaväega terve märtsikuu jooksul Võrumaa mägisel maastikul vahelduva õnnega, kusjuures mõnikord käisid külad päeva jooksul mitu korda käest kätte.

Pataljon üritas siin 14. ja 15. märtsil üksteisele järgnevalt kaks pealetungi kivitee vallutamiseks, kuid hoolimata esialgsest edust ei suudetud siiski võidetud maa-ala käes hoida. Kivitee jäi seekord vallutamata vastase suure jõudude ülekaalu tõttu. Võitlus elu ja surma peale kestis tundide kaupa, kuni siiski roodudel õnnestus ümberpiiratud seisukorrast välja tulla. Pataljoniülem al.-kapten O. Oidermann kirjutas 16. märtsil kell 16.30 grupi juhile: „...Terve meeskond on vahet pidamata vahikorras, nii et puhkuseaega sugugi ei ole. Uneta oleku tõttu hakkab juba väsimus mehi vaevama. Peale selle on vaenlane ennast igal pool kiviteel tugevasti kindlustanud... Katsun kõik teha, mis võimalik...“

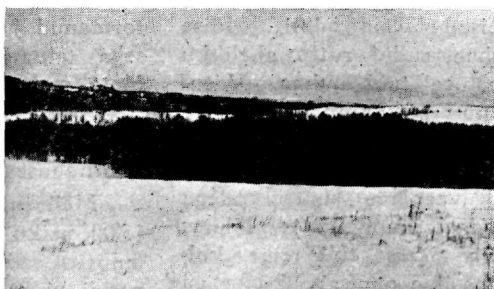
17. märtsil algasid punased ägedaid vastukallaläetunge Võru vallutamise eesmärgil. Hoolimata sellest, et pataljonil tuli taanduda väga raskeis tingimuses, olles vaenlasega mitmel korral lähimaa-võitlusis rind rinna vastu, raius ta auga punaste ringist läbi, kuni 23. märtsil koos 1. Ratsapolguga astuti omakorda vastupealetungile ja murti lõplikult punaste vastupanu.

Kuna ajakirja piiratud veerud ei võimalda kõiki neid lahingusündmusi üksikasjaliselt kirjeldada, siis toome siinkohal lugupeetavale lugejaskonnale väljavõtte raskeimast võitlusperioodist (13.—23. märtsini) ühe roodu piirides ja laseme jutustada Viljandi kaitsepataljoni 1. roodu rühmaülema (vanema) v.-a.-o. M. Johanson'i VR II/3 päevikul.

Selles päevikus on igapäevased sündmused leidnud samal päeval otsest esitamist, seepärast tohib

Vasakul — Tänkova küla
Paremal — vaade Tänkova külast punaste positsioonile

Vasakul — Plaksi küla
Paremal — Plaksi küla ee'ne maastik, kus asus punaste positsioon

Vasakul — Haanja mõis ja Munamägi
Paremal — vaade punaste positsioonile Saaluse mõisast

loota, et siit peegeldub kõige tõetruumalt ja reljeefsemalt tolleaegne olukord, võitlused, meeoleolu ja läbielamused rindel.

13. märts, neljapäev. Vaenlasega oli samas (Rogosi) sihis tulevahetus. Järgmisel päeval, reedel, 14. märtsil, läksime jälle Rogosi mõisa peale. Pool versta mõisast eemal mäenõlva taga paiskusime ahelikku ja hakkasime tuld andes edasi liikuma. Nüüd võttis aga vaenlane meid vastu ägeda kuulipildujatulega kahelt poolt. Energiliselt roomasime kõhuli edasi ja andsime vahet pidamata tuld. Ilm oli sula, lohud, kust läbi pidime roomama, olid veti täis. Olime läbimärjad. Märdimikul oli vaenlasel, laskmise järele otsustades, kõvem jõud. Vaenlase ja meie vahe oli umbes $\frac{1}{2}$ versta. Mäenõlvast üles hiilides nägi vaenlane meid vististi väga hästi ja tõmbas meie peale ägeda kuulipildujatule. Küll tuli aga siis kuule, nagu rahehoost, nii et maa aina lemmendas; aga mäe veerg kaitses meid ja seetõttu polnud meil vigagi. Andsime ühteviisi tuld. Komandör karjus: „Edasi!“ Siit oli aga täiesti võimatu liikuda. Mäenõlv oli paljas ja porine. Künnimullal vagudes pidime edasi roomama. Oh sa kallis Isamaa muld, kui palju on sind inimese suu suudelnud!

Olime risttule all. Siia ei võinud jääda ja edasi oli ka võimatu minna. — Anti käsk taanduda. Asi muutus palavaks. Siin pean tõesti tunnistama, et Kõrgem Kaitsja ise oli meie hoidja. Õnneks ometi ei

saanud me palju viga. Kolm meest sai kergesti haavata. Selle vastu andsime aga vaenlasele tugeva hoobi. Nagu järgmisel päeval mõisaraha käest kuulsime, oli surma saanud vaenlase juht, keegi polkovnik, ja üks soldat ning palju teisi raskesti haavata.

15. märts, laupäev. Hommikul saatis komandör leitn. Holland luurajate salga välja, kes pidid järele vaatama, kas vaenlane on veel Rogosis, sest viimaste luurajate teadete järele ei pidanud teda seal enam olema. Pärast seda algas sõit otse Rogosi poole. Umbes pool versta mõisast jätsime hobused maha. Hakkasime ahelikus mõisa poole liikuma. Lipn. Buck läks vasakult poolt metsa tagant ja teine niisugune salk läks paremalt poolt. Mina II rühmaga olin keskmises salgas ja viimane pidi otse mõisa peale minema. Läksime õige mõisa ligidale, näha polnud midagi. Voorimeestele anti käsk järele sõita, kes ka siis ühes liinis mõisa sisse sõitsid. Ei saanud veel kõik mõisa ligidale, kui äkki kõrvalt Märdimikult läks lahti kuulipildujate ragin. Mehed panid ajama, ja kes sai, viskas enese pikali, et edasi roomata. Nõnda jõudsime mõisa õue pargi müüri taha. Laskmine jäi ka järele, Rogosi oli tühi. Otsustati edasi minna, et vastasele pisut hirmu teha. Mitmekordse mõisa äravõtmise peale vaatamata ei olnud meie siit veel midagi võtnud ega saanud, seepärast otsustasid mehed, et mitte kõike punaseile jätta, paar vasikat ära viia. Kuidas otsustatud, nõnda täidetud. Paar meest võttis selle

toimetuse enda peale ja teised läksid edasi. Mõisa taha väljale jõudes tõmbasime endid ruttu ahelikku ja hakkasime kuulipilduja toetusel tuld andma. Vaenlane vastas kohe kahe kuulipildujaga ning püssitulega. Tõmbasime endid veel natuke edasi ja andsime ägedasti tuld. Vastastikune tulevahetus kestis mõne aja.

Äkki hakkas aga meid vaenlane suurtükitlega pommitama. Vuhisedes lendas šrapnell ja lõhkes meie seljataga. Veidikese aja pärast tuli teine, kolmas, ja hulga lähemale. Tõmbasime oma aheliku tagasi mõisa õue, jäime siia peatuma. Lipn. Buck pidi oma meestega siia välja tulema, aga ei tulnud. Hiilisime siit veel Märdimiku õues olevaid vaenlase salku. Tõmbasime nende peale paar kogupauku ja nad kadusid. Lühikese vaheaja järele kõmas jälle pauk, vuhisedes lendas kuul ja kukkus hästi mõisa lähedale. Teine läks üle, aga kolmas tabas otse mõisa õue. Nüüd võis otsustada, et nende patareil on meie vastas seisva väeosa telefonühendus. Nüüd olime neile täna juba mõne nikli andnud ja ka vasikad ära viinud. Tulime siis Vorsti tallu tagasi. Vaenlane pommitas aga vahet pidamata edasi ja pommid tulid ühtelugu lähemale, alles pärast lõunat vaikus vaenlase patarei. Kui me olime jälle postid välja pannud, avas üks vaenlase salk nende pihta tule. Vististi olid neil südamed täis, et me sealt ka midagi ära tõime. Meie poisid vastasid neile kuulipildujatulega. Pärast seda jäi kõik vaikseks. Mõlemad pooled tahtsid ju laupäevaõhtust rahu. Öö oli ka vaikne ja möödus rahulikult. Osa seltsimeestest oli sauna palavaks kütnud, sõbrad kutsusid mind ka ligi. Saun kulus ka õige ära, sest polnud seda enam saanud mitmel nädalal. Hommikust ööd pandi uuesti tuli ahju, sest et õhtul liiga vähe oli kõetud ja selle tagajärjel polnud saun kiita. Läksin ka uuesti vihtlema. Leil oli hea ja võtsime seda mehe moodi. Saunast korterisse tagasi jõudnud, norskasid mehed varsti väsimusest. Oli ka üks rahulikum öö hulga aja tagant.

Poisid uinusid ükshaaval, kus keegi sai — kes toolil, kes pererahva voodis, kes nurgas põrandal, sest korter oli äärmiselt kitsas. Põrand, üleni märg ja ära sõtkatud, oli kuivalt mehi täis, polnud ruumi astumisekski. Uni oli aga kõigil magus. Side tõi teate naaberroodu üle. Komandörid leitn. Holland ja lipn. Buck puhkasid kahekesi ühes pererahva voodis. Aratasin viimase ja andsin toodud teate tema kätte. Varsti olid aga kõik magusasse unehõlma uinunud, kindlas teadmises, et vaenlasele hommikul jälle tuleb vastu astuda.

16. märts, pühapäev. Ei olnud kummaltki poolt norimist ja läks rahulikult.

17. märts, esmaspäev. Juba hommikul vara anti meie seisukohtadele tuld. Vaenlase luurajatesalk oli vististi meie vahipostile lähemale hiilinud ja neid tulistanud. Lipn. Buck andis käsu metsa äärde ahelikku asuda. Siit polnud aga võimalik midagi näha. Kuule sadas aga tublisti. Saime käsu metsast väljuda ja põllule ahelikku paiskuda. Tegime seda ruttu, ise ühtviisi tuld andes. Vaenlane arvas, et meie taganeme. Samal ajal oli üks nende salk Vorstile sisse

tormanud ja üht meie küüdimeest, kes oli oma hobusega talu õues, raskesti neljast kohast haavanud. Meie mehed aga silmasid vaenlasi ja tõmbasid neile tule peale. Üks neist oli oma palga saanud, surnult lebas ta risakil maja ukse ees, kuna teised said meie küüthobusega plagama, oma haavatuid kaasa viies.

Meil sai veel Johan Elbing jalast haavata. Kella 15.00 paiku jäi laskmine vaiksemaks ja pea oli kogu ümbrus vaikne. Läksime jälle kohale. Vahipostid pandi välja. Varsti hakati aga meid uuesti tulistama. Jälle tõmbusime ahelikku ja vahet pidamata kestis äge tulevahetus kuni pimedani. Siis jäi lahingu tegevus ka vaikseks. Ilm oli ütlemata ropp. Tuiskas ja sadas lund. Läksime siis jälle kohale ja post pandi välja. Olin ka valvepostil. Täna oli siin nagu midagi iseäralikku. Öhk ei olnud meie ümber sugugi endine. Umbes tund aega peale postilepaigutamist anti tunni-meestele käsk ära tulla, sest vaenlane olevat meid ümber piiranud ja me pidavat Vorstilt lahkuma. Võru ja Tallinna pataljon olid meie vasakult küljelt juba taganenud. Nüüd ei olnud meilgi, ühel roodul, võimalik siia jääda. Saime käsu kuni Plaani kirikuni taanduda. Siin seisis meie staap. Pimeduse tõttu pääsime veel õnnelikult, sest olime jäänud juba vaenlase seljataha. Plaanile jõudes oli ka staap ennast tagasi tõmmanud. Meie jäime aga siia peatuma ja panime vahipostid välja. Öö läks rahulikult mööda. 18. märtsi hommikul nägime aga juba Vorsti talu väljal vaenlase salku.

18. märts, teisipäev. Vaenlase tugeva suurtükijõu tõttu ei võinud me ka siia peatuma jääda. Kõik teised punktid olid endid tagasi tõmmanud, nii pidime ka meie veel sedasama tegema. Taandusime kuni Villa küalani. Siin oli seisukoht küll nagu veidi parem. Vaenlane oli aga meist mõlemalt poolt ees. Niipea kui saime vahipostid välja panna, hakati nende pihta tuld andma. Vastasime mõne kogupauguga. Vaenlaste luurajate tegevus käis aga edasi. Eksikombel sattus üks „lind-vanka“ kogemata meile pihku. Ta sõitis otse külla ja tahtis jälle välja kihutada. Meie vahipost märkas seda ja andis kohe teada, et külas on kahtlane isik. Punane võeti kinni ja saadeti staapi.

Öö tuli peale ja ka siin oli meil väga kardetav peatuda. Nõrga jõu pärast pidime taanduma Munamäe alla Plaksi külla. Jäime siia ööseks ja panime vahipostid välja. Öö möödus rahulikult.

19. märts, kolmapäev. Ilm oli täiesti külm. Vahipostil oli nagu julgem seisukoht. Ainult külma pärast värises sõdur postil. Hobused puristasid ja trampisid majade vahel igavust tundes. Kaugel vaenlase tagaliinil kõmisesid aga vaenlase suurtükid, nagu tahaksid nad kõike elu ja hommikust vaikust enda alla matta.

Praegu, kus neid ridu püüan kirjutada, on lõunane tund. Väljas on ikka tubli külm. Suurtükimürin on muutunud kõvemaks ja selle tagajärjel paistab ida poolt suur suitsusammas. Lähem ümbrus on praegu kaunis vaikne. Siin ja seal kõrgemal kohal paistab vahipost. Supikatel jõudis kohale. Poisid sõid ja

kirusid tänase vedela supi pärast. Viimast täna kuidagi supiks nimetada ei saa. On imelik, kuidas see vahel nõnda vee sarnaseks muutub. Ja sellestki jäid mõned pooleldi ilma. Mis sa hing teed, muud kui kannata. Isamaa on hädaohus. Mida raskemad päevad — seda truumalt tahame oma kohuseid täita.

Haanja-Munamäe all. Vaevalt olime söönud, kui väljast kuuldus äkki püssipauke. Meie välja joostes ulusid kuulid pea kohal: vaenlane andis küla pihta tuld. Saime ka kohe käsu ahelikku joosta. Munamäe servale tõmbasime endid ahelikku. Siit hakkasime vaenlasele vastu kõrvetama. Viimane oli end hästi peitnud eemale metsasalkadesse ja andis vahet pidamata mitmest kuulipildujast tuld. Punaste poolt läks laskmine järjest ägedamaks ja märkisihtimine paremaks — meie seast jäid juba mitmed haavatutena maha. Komandörid ltn. Holland ja lipn. Buck kõndisid vahvasti rea taga ja andsid käskusid siia ja sinna uus märk võtta. Kuulid jooksid kui raheasadu. Äkki kukkus leitn. Holland maha, vaenlase kuul oli teda tabanud kulmu pihta. Sanitar sidus tema haava ja ta lahkus lahinguväljalt. See oli ootamata raske löök meie 1. roodule, meil ei olnud enam ülijulget ja vahvat juhti.

Äge tulevahetus kestis. Lipn. Buck oli nüüd komandöri asetäitjaks. Ilm oli õige külm. Mehed püüdsid kõhuli olles jalgadega tampida, et sooja saada. Laskmise juures püssiraud aina susises ja soojendas niiviisi ka käsi. Jalad aga tahtis külm vägisi ära võtta ja oligi neid paljudel näpistanud. Päike oli juba õige madalas, taevaservalt koguni kadumas. Tulevahetus muutus aga üha ägedamaks. Kõhuli roomasime edasi uut seisukohta võttes ja ägedasti tuld andes. Juba hakkas meie pihta kahelt poolt kuule tulema; äkki saime teate, et meie seljatagant lõigatakse tee läbi. Meid taheti sisse piirata ja olimegi juba risttule all. Oo oli tulemas ja vaenlasest palju väiksema jõuga

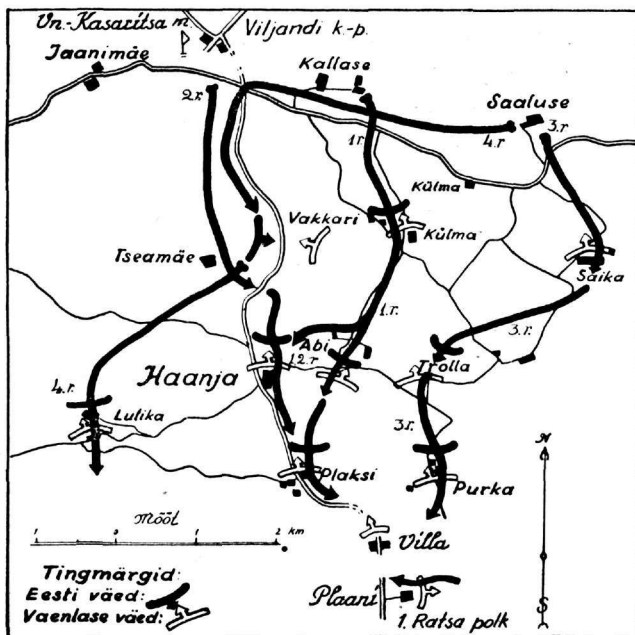
polnud siin midagi teha. Anti käsk taanduda. Hobused seisid meil tagaselja all orus, just Munamäe külje all, haruldase kiirusega olime neil seljas ja muudkui ajama. Palavamat tundi ei saa enam olla kui siis oli: Haanja mõisa lähedale tee äärde oli vaenlane ahelikku tõmbunud ja andis meile tee peale tuld. Kuulid jooksid kui raheasadu üle peade. Hobused jooksid kirjeldamata kiirusega. Vaestest loomadest ometi keegi õnneks, ja jumal tänatud, maha ei jäänud. Paljud meist said aga siin haavata. Taganesime Munamäelt Võru poole. Teelahkelt, kust külla pöördusime, silmasin ma verstaammast: see näitas 9, nii et Võru jäi meist üheksa versta kaugusele. Meie rood sai öömaja Anni külas. Vahipost pandi välja. Olime õnnelikud, kes me eluga pääsime. Mehed kõnelesid ja arutasid üleelatud sündmusi. Kõhud olid kangesti tühjad. Ootasime suppi järele tulema, seda aga täna enam ei tulnud. Nii uinusid väsimusest tüdinenud mehed põrandale ja nurka, kus keegi sai, teades, et homme päev jälle midagi toob.

20. märts, neljapäev. Oo läks rahulikult mööda. Hommikul kontrolliti meeste arvu ja kadunud. II rühmast oli ainult üks, minu parim sõber Jaan Mülstfer, kadunud. Ilm väljas oli külm, tüskas ja sadas kangesti. Supikatel jõudis varakult kohale. Külm puder maitstes aga tühja kõhuga kõigile hea. Side staabist tõi teate, et meile on abiväge juurde tulnud. Samal ajal nägime juba ratsamehi kogu teel meist mööda kihutavat. Peale lõunat saime ka meie käsu tagasi minna. Sõitsime siis Munamäe poole Kallase külla. Teel tulid meile juba hommikused ratsanikud haavatutena ja surnutena vastu. Viimased olid Haanja mõisa otse vaenlase peale kihutanud... Laskmise mürin oli Munamäe tagant hästi kuulda. Kallasel oli vaikne ja päev möödus rahulikult. Panime vahipostid välja.

21. märts. Praegu, kus neid ridu kirjutatan, on reedehommikune varajane tund. Side tõi teate, et vaenlase luurajate salk on käinud kaunis meie lähedal. — Meie vahipost lasknud neil ühe hobuse maha.

Hommiku vara, kella seitsme ajal, kostsid väljast üksikud püssipaugud. Vaenlane hakkas meie peale tuld andma. Kohe tõmmati meie ahelik väljale temale vastu. Algas äge laskmine. Vahet pidamata kestis mõlemalt poolt äge tulevahetus. Seisime vaenlasest umbes kolmveerand versta kaugel. Lõuna jõudis kätte, aga lahing kestis vahet pidamata. Hommikul ei saanud aega süüa, kohv, mille valmis keetsime, jäi pliidile aurama. Kõht oli kangesti tühi ja ilm külm. Pikali lume sees maas lamades hakkasid jalad külmetama. Käed said sooja püssi kuumast rauast, mis oli tihti nii palav, et pidime selle käest maha viskama. Padrunikestadega oli maa tihedasti üle külvatud. Ahelikule anti käsk uus seisukoht võtta. Vaenlase tule all püüdsime seda joostes teha.

Äga tulevahetus aina jätkus. Öhtu hakkas ligi jõudma. Päike vajus juba mäe taha ja kadus taevaservalt. Mehed kirusid, et punaseil, kurat võtku, pidi ikka kaheksatunnine tööpäev olema, aga nüüd põrutavad juba üle kahesteistkümnepäev tunni vahet pidamata. Juba oli täiesti pime. Lahingumüra läks aga täies

hoos edasi. Meile tuli abiväge juurde. Tartu tagavara-pataljonist oli meile abiks saadetud 35 meest. Oli juba nii pime, et midagi enam ei näinud. Laskmine jäi vähemaks. Meie omalt poolt enam ei vastanud. Viimaks jäi ka sealtpoolt vaiksemaks. Panime siia kahekordse vahiposti välja ja läksime siis tallu, kus korteris olime. Supikatel ootas meid juba ammu mäetuka taga. Sõime siis õhtust. Peale seda uinus igati üks väsimusest niisama täies lahinguvarustuses, püss peos, kus keegi sai. Öö oli rahulik.

22. märts, laupäev, läks rahulikult mööda.

23. märts, pühapäev. Vara hommikul asusime pealetungile, sest oli käsk Purga ja Plaksi küla sihis vaenlane välja lüüa ja seisukoht kindlustada. Haanja mõisa kohal mäetipul oli näha vaenlase luurajaid. Nende taga pidid muidugi teised ahelikus olema. Hiilisime siis neile paremalt ja vasakult poolt küljelt lähemale. Ronisime läbi sügava lume ja pakku metsatihniku metsa servale. Seal oli vaenlase ahelik hästi näha. — Mäletan meie komandöri lipn. Buck'i viimset komandot. Ta ütles: „Katsume nad sisse piirata, tormi peale! Ja nende kuulipilduja ära võtta!“ Plaan oli hea, aga ülesande täitmine oli raske. Meie kuulipildujamehed võtsid seisukoha. Ühes viimastega hakkasime siis vaenlasele tuld andma. Vaenlane sattus segadusse ja pani plehku, kuulipildujat maha jättes. Tõmbasime neile kõvasti tuld. Komandör jooksis juba pahema tiiva ahelikuga metsast välja, otse tormi punaste peale, kogu ahelikuga ägedasti tuld andes. Sealsamas, juba kaunis ligidal vaenlasele, varisesid äkki kokku meie lugupeetud komandör lpn. Buck ja sõdur Karl Sammul, viimane raskesti haavatuna. Lipn. Buck'il oli kuul just rinnast läbi joosnud, tuues silmapilkse surma. Valus oli see hoop! Meie 1. rood oli nüüd nagu ilma peata. Haavatud ja komandöri surnukeha saadeti minema. Lahing kestis edasi. Lipn. Tiri sai meil nüüd roodu komandöri asetäitjaks.

Saagiks saime vaenlaselt siis küll oma väga suure kaotuse ja kahju eest kuulipilduja ja 2 vangi. Pärast seda läksime neid taga ajades kuni Munamäeni. Varsti hakkas vaenlane meie ahelikku ka suurtükki-dega pommitama. Vahet pidamata kestis vastastikune laskmine. Kõrges õhus lõhkesid šrapnellid, suitsupilvekesi järele jättes, vihaselt kaevasid granaadid maad, kuna püssikuulid vilistades läbi õhu tungisid. Maha jäid mõned haavatud.

Vaenlane taganes. Jõudsime Munamäe alla. Juba jäi laskmine kaunis harvaks. Mõned üksikud kuulid, mis siia lendasid, haavasid ka meie 2. roodu komandöri lpn. P. Ahman'it. Täna polnud ka enam edasimineku lusti. Panime siia valveks vahipostid välja ja võtsime seisukohad, ja korteri Haanja mõisa.

Mõisa sisse minnes nägime siin ja seal surmasaanud hobuste laipu. Ka üks värskel mullaga kaetud tapetud inimeste ühishaud seisis tee ääres ja andis tunnistust metsikute mõrtsukate tööst. Nagu küla elanike käest kuulsime, olevat see veretöö toimunud kohalike punaste pealekäämisel.

KVALITEET

KLEIDIRIIDED

MANTLIRIIDED

SUKAD

SOKID

PITSID JA PAELAD

A/s

O. KILGAS

Õhukallaletung

(Järg)

Major H. KITVEL, sv.-lendur

IV. Õhukallaletungide eesmärgid ja tagajärjed

a) Õhukallaletungid.

Õhukallaletungeks nimetame lennuväe kallaletunge maapealseile märkidele. Õhukallaletungil kasutatakse pearelvana lennupomme, kuna laskerelvad tulevad kõne alla vaid kallaletungidel kõrgusil alla 1000 m. Seega on kallaletungid laskerelvadega mõeldavad peamiselt lahinguväljal ja selle otseses läheduses, kuna sellane tegutsemine madalailt kõrgusilt kaugemal vastase tagalas annab suhteliselt väikesi tulemusi. Vastupidiselt on aga pommitamised kõikjal võimalikud ja tõenäolised. Need on vaenlase õhukallaletungide peamiseks viisiks vastaspoole territooriumile.

Õhukallaletungide mõju on seda suurem, mida rohkem arvuliseks on lennukite arv pommitamist teostavas koonduses. Materiaalsele kahjule lisandub veel moraalne mõju, mis on tingitud uue ohu koledusest, õhukallaletungiga seoses olevast müra ja kiirusest, millega õhukallaletungid teostuvad.

Õhukallaletungide märgid tagalas jagunevad: sõjalisiks, majanduslikeks ja poliitiliseks. Viimaste hulka kuuluvad valitsusasutused ja tsiviilelanikkond.

Kuna arvukad sõjalised keskused (näit. mobilisats.-keskused, lennusaadamad, sõjaväe laagrid, kasarmud jne.) asuvad sageli linnades või nende vahetus läheduses, samuti nagu majanduslikud keskused, siis kannatab tsiviilelanikkond paratamatult ka siis, kui kallaletung polegi otseselt tema vastu suunatud. Õhukallaletungi mõjuvuse ja ohustatud elanikkonna seisukohast on seega täiesti ükskõik, millisele märgile pommid on määratud.

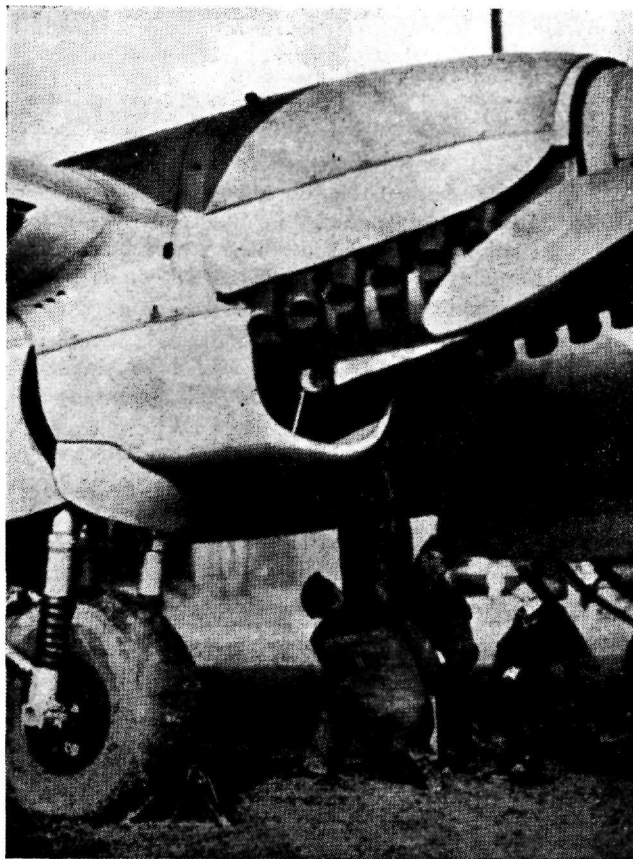
Võrreldes viimase aja sõdasid maailmasõjaga (Hiina-Jaapani, Itaalia-Abessiinia), võib õhukallaletungide teostamises tänapäeval tähele panna olulisi erinevusi. Kõigepealt teostuvad need kavakindlalt ja kaalutult. Tingituna pommituslennukite parimaist võimeist kui ka üheaegselt tegevusse saadetud lennukite arvust muutuvad kallaletungid palju mõjuvamaks. Kaasaegsed pommitajad suudavad kiirusega 380—460 km/t. toimetada 1000—4000 kg pomme suure, umbes 1000 km kaugusse. Seega suudab tänapäeval näiteks kolmest pommitussalgast — á 18 lennukit — koosnev koondus korraga kohale viia umbes 54—200 t. pomme.

Kallaletungide sagedus sõltub vaenlase tahtest ja loomulikult ka kasutada oleva materjalosa arvust. Olgu vaid tähendatud, et 1918. a. õhukallaletungid Saksa territooriumile toimusid keskmiselt ülepäeva, kuna

Hispaania kodusõjas ei möödunud peaaegu ühtki päeva, millal ei teostunud õhustpommitusi.

Pommitusretki teostasid maailmasõjas harilikult 20—30-lennukilised koondused. Tulevikusõjas tuleb arvestada suuremaid koondusi. Samuti tõuseb tunduvalt allapillutava lõhkeaine hulk.

Kallaletungid võivad seejuures teostuda päeval või öösel, korratuna ebareeglipäraste ajavahemike järele. Nagu maailmasõjas nii on ka tulevikus öised kallaletungid eelistatumad, kuna neid on raskem tagasi tõrjuda ja nende moraalne mõju on suurem. Pimedusest tingitud väiksem tabamistäpsus ei oma suurepinnaliste märkide puhul olulist tähtsust ja linnad oma tihe-

Saksa lahinglennuki Heinkel He III pommidega varustamine

Lennuväe võimete areng 0/0/0

1918. a. kuni 1938. a.

Omadus	Pommitajad			Hävitatjad		
	1918. a.	1938. a.	Umbkaudne kasv %	1918. a.	1938. a.	Umbkaudne kasv %
Kiirus km/tn.	125	460	270	180/200	570	185
Tõusukiirus m/min.	4000/50	4000/10	400	5000/25	5000/5	400
Lagi m	4/5000	10.000	100	7000	12.300	75
Pommide kandam kg	400/600	4200	600	—	—	—
Lennuulatus km	500	3000/42000	740	250	800	220

dasti asustatud inimmassidega kannatavad sellaste kallaletungide all sagedamini kui maaelanikkond.

b) Õhukallaletungide tulemused.

Selleks, et suuta võimalikult õieti kujutella tulevaste õhukallaletungide toimet, on meil kasutada kolm praktilist võrdlusvõimalust:

a) rahuaegsed õnnetusjuhtumid, mis sarnlevad õhukallaletungile;

b) õhukallaletungide tegelik mõju maailmasõjas;

d) õhukallaletungide tegelik mõju Itaalia-Abessiinia sõjas, Hispaania kodusõjas ja Hiina-Jaapani sõjas.

a. Rahuaegsed õnnetusjuhtumid.

Rahuaegsed plahvatusõnnetused väljaspool hooneid sarnlevad oma tulemustelt umbes kildpommide mõjule õhukallaletungide puhul. Surnud tuleb matta, haavatud ja kergesti vigastatud tuleb arstlikult ravida; suhteliselt väikesed materiaalsed kahjud õnnetuskohal on kiiresti kõrvaldatavad.

Suuremad plahvatusõnnetused, nagu mõne aasta eest Männikul jne., võivad teatavil juhtumeil omandada ligikaudu sama ulatuse nagu seda lõhkepommid esile kutsuvad.

Tulikahjud, kanalisatsioonitorustiku lõhkemised, ehitusel olevate majade kokkuvarisemised jne. pakuvad samuti võimalusi võrdlusiks.

Õnnetused kaevandusis ja gaasimürgitused meenutavad teataval määral gaasipommide läbi esilekutsutud tulemusi. Samuti annab ärritavate gaaside, näit. pisargaasi jne., tarvitamine rahutuste puhul võimaluse enesele kujutella ärritavate gaaside mõju.

Oluline ja tähtis vahe seisneb siin vaid selles, et rahu ajal iga sellane õnnetusjuhtum esineb üksikult ja et korraliku organisatsiooni juures on võimalik koondata selle likvideerimiseks kõik kasutada olevad kaitse- ja abijõud. Õhukallaletungide puhul esineb sellaseid üksikjuhtumeid suurel hulgal ja vahet pidamata. Need on kõik asjaotud, mis õhukallaletungide tagajärjel oluliselt raskendavad tekkinud kahjude piiramist ja likvideerimist.

b. Õhukallaletungide tegelikust mõjust maailmasõjas kirjutab kindral Fuller järgmist:

„1914.—1918. a. teostati Inglismaale 111 õhukallaletungi, neist 52 zepeliinide ja 59 lennukitega, pildudes alla 8500 pommi igas suuruses, kogukaaluga umbes 300 tonni. Zepeliinide kallaletungide puhul sai surma 556 ja haavata 1357 isikut; lennukallaletungide puhul olid need arvud vastavalt 857 ja 2050. Materiaalsed kahjud hinnati ümarguselt 15 miljoni dollarini. Kaotusi oli seega kokku 4820 isikut, s. o. keskmiselt 16 isikut iga allavisatud lõhkeaine tonni kohta. Londonis oli kaotuste arv 16 öise pommituse kohta 52 isikut ühe lõhkeaine tonni kohta, kuna kahe päevase kallaletungi puhul tõusis see arv 77-ni tonnilt. See asjaolu on väga tähtis, kuna see näitab, et kaotused on 50% võrra vähemad, kui elanikkond asub majades. Peab muuseas tähendama ka seda, et kui elanikkond asub väljaspool elamuid, siis kantakse arvrikkaid kaotusi ka oma õhukaitse relvade tegevusest.

Maailmasõja kestes toimus kõige mõjuvam kallaletung 13. juulil 1917. a. Margate'ile, Essexile ja Londonile. Kallaletungist võttis osa 22 lennukit. Tulemused: 162 surnut ja 432 haavatut.

Saksa andmeil olid Saksamaa kaotused tsiviilelanikkonnas õhukallaletungide läbi 720 surnut, 1754 haavatut ja materiaalne kahju hinnati 6 miljoni dollari peale.

Neist arvudest nähtub, et inimkaotused olid võrdlemisi väikesed ja et materiaalne kahju oli tähtsuseta. Seejuure peab arvestama, et neid 300 t pomme, mis maailmasõjas pilluti Inglise territooriumile, nüüd ühe kallaletungi kestes võib alla pilduda.“

Dr. Heinrich Hunke kirjutab oma raamatus „Õhuoht ja õhukaitse“ samade küsimuste kohta järgmist:

„Millised tagajärjed võivad olla õhukallaletungil, ilmneb mõnest näitest. Üks šveitsi arst, käsitledes õhukallaletungide tulemusi Londonile, kirjutab „...võis tähele panna, et kahel üksteisele järgneval ööl toimunud õhukallaletungi puhul oli moraalne mõju tunduvalt suurem teisel ööl. Kui edaspidi jälle vaheajad tekkisid, siis haihtus hirm võrdlemisi kiiresti... Oleks kallaletung suudetud läbi viia pidevalt 8—10 päeva kestes, siis oleksid tagajärjed olnud masendavad. Üks teine teade tõendab, et üheainsa kallaletungi järele registreeriti 28.000 närvivapustuse ja hüsteeria juhtumit, millede ravimine nõudis aega 3—10 nädalat...“

Teisel kirjutab sama autor:

„Üksikuis sõjatööstusis tehtud tähelepanekud tõestasid, et õhukallaletungide puhul õppinud töölised täpsustöödel tegid rohkem vigu kui harilikult ning et tööde kvaliteet langes ja et õhukallaletungide tõttu ühtlane tootmine muutus võimatuks.

1916. a. sügisel vähenes Ruhri piirkonnas asuvate terasetööstuste toodang niivõrd, et tööstuse juhatuse esimees telegraafi teel teatas ülemjuhatajale, et õhukallaletungid läänepiiril asuvais terasetööstusis kutsuvad esile sellaseid seisakuid, mis ei võimalda ettenähtud tellimiste kava täitmist. Õhukallaletungist tingitud alatised öiste tööde katkemised ei vähenda mitte ainult

50-kg lennupommi poolt täieliselt purustatud kahekordne maja

30% võrra terasetööstuste toodangut, vaid sunnivad kartma peatset täielist loobumist öötööst.“

Sellased tulemused ilmsesid õhupommituste lapsekingis olles. Pole liialdus, kui oletada, et tänapäeval on pommituste tulemused mitmekordselt suuremad. Vahetute materiaalsete kahjude hindamiseks on küllaldane vaadelda eelpooltoodud andmeid, et veenduda selles, et need võivad tänapäeval olla väga olulised, sõltuvalt õhukallaletungi ootamatusest.

Eeltoodust järeldeb, et maailmasõjas õhukallaletungide moraalne mõju suurelt ületas materiaalsed kahjud.

d. Õhukallaletungide tegelik mõju Hispaania kodusõjas, Itaalia-Abessiinia ja Jaapani-Hiina sõjas.

Itaalia-Abessiinia sõjas pildusid itaallased alla hulga pomme (umbes 1400 tonni). Tingituna Abessiinia maa-ala suurest ulatusest, hõredast rahvastikust ja sobivate märkide puudusest, olid aga tulemused võrdlemisi nõrgad.

Õhukallaletungid olid suunatud peamiselt vägede koonduskohtade vastu, kuna tegutsemiseks vastase kaugemas tagalas ei avanenud lennuväele suuremaid võimalusi küllalt tõhusate märkide puudumisel.

Peamiselt kasutati kergeid lõhke- ja süütepomme ning erandjuhtumel ka mürkgaasipomme.

Ka Hispaania kodusõjas polevat pommitamised annud suuri tulemusi. Nii väideti muuseas, et Madrid olevat kõigile pommitusile vastu pidanud ja et pommituste mõju on kaugelt ülehinnatud. Hea õhukaitse ja hästi töötava kodanliku õhukaitse organisatsiooni juures võivad tekkida vaid kohalikud kahjud.

Sõja teisel perioodil võis aga siiski nagu teatavat muutust tähele panna. Nii teatas üks ajaleht:

„Ajavahemikul 13. veebr. 1937. a. — 8. veebr. 1938. a. on Barcelonat 23 korda pommitatud, mille juures sai surma 998 ja haavata 2469 isikut; 863 maja purustati kas osaliselt või täieliselt.“

Ka teistes Hispaania linnades (Valencia, Salamanca, Sevilla jne.) õhukallaletungidega teostatud purustused lubavad järelada pommitusrelva hoolimatut kasutamist. Õhukallaletungid toimusid enamikus niivõrd kiiresti, et elanikkonnal ei jatkunud isegi aega varjendisse põgenemiseks. Mitmekordsed majad purustati täieliselt. Hulgalsed süütepommid tekitasid arvurikkaid tulikahjusid. Lõhkenud torustikust voolas välja vett või gaasi, kuna pommidelehtred tänavail takistasid tuletõrje ja Punase Risti tegevust.

Samalaadseid kirjeldusi saabub ka Kaug-Idast. Linna pommitatakse korduvalt põhjendusel, et olevat tegemist sõjaliste operatsioonide tähtsate toetuspunktidega. Seejuures võimaldab Jaapani õhuülekaal päevaseid rünnakuid madalalt kõrgusilt, mille tulemused on seda hävitavamad. Arvurikkad majadeblokid on purustatud, hulgalsed tulikahjud hävitavad terved linnajaod. Üksikutes linnades levib sanitaarteenistulike puuduste tõttu koolera ja katk ning distsiplineerimata ja juhtimata elanikkond põgeneb paljudes kohtades paaniliselt linnadest välja — vabasse ümbrusse.

Igasuguse õhukaitse puudumise tõttu langes Tientsinis vaid ühe pommitusretke tulemusena 700 isikut ja purunes 1000 maja.

Üldiselt pole aga lennuväe kasutamine tagamaa vastu, kaasaegsetes sõdades, annud otsustavaid tulemusi, kuna lennuväge nende ülesannete täitmiseks pole kunagi rakendatud küllaldasel määral.

Teoreetiliselt on välja arvestatud, et ühe-ruutkilomeetrilise rajooni purustamiseks läheks vaja umbes 1000 tonni fugasspomme.

Nii oleks näiteks Tallinna-suuruse linna, mille ehitustega kaetud maa-ala võrdub umbkaudu 10 km², purustamiseks vaja eeltoodud normi kohaselt ca 10.000 tonni fugasspomme. Siinjuures peab aga ütleva, et lennupommide mõju hindamisel asjatundjate arvamised on väga lahkuminevad ja nii loevad mõned autorid kül-

500-kg lennupommi purustustõõ. Õhusurve mõjul on mitmed majad täieliselt purunenud

laldaseks linna chituste purustamiseks $\frac{1}{2}$ eeltoodud lõhkeainete kaalust.

Ühel või teisel juhul oleks aga sellase pommitamise hulga kohaletoomiseks vaja väga suurt hulka lennukeid, eeltoodud arvestuse kohaselt 830—2500 lennukit, kandejõuga 4 tonni.

Kui see on nii, siis on ju täiesti loomulik, et Madridi-taolise linna pommitamine 10—20 ja isegi 30 lennukiga ei või anda üllatuslikke tulemusi ja veel vähem võib seda loota mõne linna pommitamisest riigis, kus on mitusada miljonit elanikku, nagu see on Hiinas. Kaasaja sõdade kohta käsitleda olevaist andmeist järeldub aga siiski see, et kõikjal, kus ei olda selleks ette valmistatud, on õhukallaletungide kahjud suured, ja et õhukallaletungide moraalne mõju tunduvalt ületab materiaalse kahju.

Seal, kus on õigeaegselt tarvitusele võetud otstarbekohased abinõud ja kus elanikkond on vastava selgituse ja kasvatuse kaudu õhuohu karmuse vastu ette valmistatud, on kaotused tunduvalt vähemad ja panna tekkimine on välditud. Kuna aktiivne, sõjaväeline õhukaitse üksinda ei suuda loomulikult kõigi nende ülesannetega toime tulla, siis õigustab ja kohustab see ka meid pöörma tõsiselt tähelepanu oma kodanliku õhukaitse organiseerimisele ja arendamisele.

Meie Sõjavägede Staabi ülem kindral Reek, valgestades 1938. a. „Uus Eestis“ lennuväe sõjalise rakendamise kohta seoses olevaid küsimusi, kirjutab seal muuseas järgmist: „Sõda tänapäeval on muutunud oma iseloomu: teda peetakse maal, merel ja õhus, kusjuures õhu kaudu sõda kandub riigi territooriumi sügavusse.“

See kirjutus tõendab liigne kord, et lennuväe kasutamine ei piirdu ainult selle kasutamisega rindel. Lennuväge, nagu praegusis sõdadeski, kasutatakse kindlasti

ka tulevikus sügavama tagala demoraliseerimiseks ja purustamiseks, hoolimata saavutatava efekti suurusest. Ja selles peitub ka tulevikus suurim oht, mis varitseb sõdijaid riike lennuväe poolt, kuna isegi kõrgema lennuväe liik võib tunduvalt ja halvavalt mõjutada riigi keerule majanduslikku, sotsiaalset ja riiklikku struktuuri.

Eriti ohtlikud on sellased löögid väikese territooriumi sügavusega riigile, nagu seda on Eesti, mille piires ei leidu kohta, mis poleks hõlpsasti kättesaadav kaasaegsele lennukeile.

Seepärast vaatame julgelt ja teadlikult silma võimalike õhukallaletungide ja võimalikule õhuohule ning alustame ajaviimatult vastavaid ettevalmistusi selle ohu piiramiseks.

Perenaised!

Töö majapidamises on mänguasi, kui on käepärast

Codix kingakreem

Sidol metalli- ja aknapuhastaja

Sigella poonimisvaht

Sirax küürimispulber

Nipa kärbsepüüdjad

Sopol plekkide eemaldaja

A-s. Sidol Company

Tallinn, Soo tänav 29. Telefon 441-00

Muistset eesti lahingutaktikat ei ole seni põhjalikult selgitatud. Kas mehi rühmitati lahinguks vastavate relvaliikide kohaselt, ei ole selgesti teada. Rahvaluule ütleb „Harju ahingid ägedad, Hiiu kiilud kiusalikud, Turjamaa tuurad tugevad“. Need sõnad ei tarvitse olla ainult luulekajastus, vaid need võivad vihjata kindlale relvaliikide rühmitussüsteemile. Ajaloolised allikad lubavad oletada, et mitmest maakohast kokku kogutud väesalk rühmitus kõigepealt meeste päritolu kohaselt. Seejuures on võimalik, et ühesuguse päritoluga mehed, perekonnad ja hõimud, eelistasid traditsiooni kohaselt just teatud liiki relvi, mille järgi ka mehed rühmitati. Rahvalaul „Odamehed otsa peale, tapperid taga rindanesse, nuiamehed nurga peale, ahingid abiks äärele“ jne. kirjeldab küll kindlareeglilist lahingu korraldust, kuid küsitav on seik, kuipalju on selle rahvalaulu aluseks olnud rahva pärimuslikud riismed? Võib-olla on ta hilisema aja kunstiline saavutus. Relvastuse suhteline nõrkuse või tugevuse küsimus on pidevalt huvitanud ajaloolasi, sest selle küsimuse lahendusest oleneb teataval määral muistse vabadusvõitluse hinnang. Kindel on tõsiasi, et eestlaste relvastus ja ühes sellega sõjalised võimed olid oma aja ja ümbruskonna seisukohast väga head, sest keegi sõjakaist naabreist, ka skandinaavlasist, ei suutnud oma kanda kinnitada meie territooriumil, olgugi et veriseid sõjaretki meie maale tehti õige sageli. Sellest võime järeldada, et meie relvad ja lahingutaktika ei jäänud maha meie naabrite omast. Küll oli see aga nähtavasti puudulikum ristirüütlite ja daanlaste relvastusest. Kaasaegsena rõhutab Läti Hendrik korduvalt eestlaste ning teiste Ida-Balti rahvaste nõrku kaitsevarustusi, kusjuures ta kõigepealt nähtavasti mõtleb raudrüü puudumist, sest jutt on „paljalt“ võitlemisest. Et Põhja- ja Ida-Euroopa rahvad XI ja XII sajandil relvastuse alal ja sõjaoskuses mõnevõrra taha jäid Läänemaast, on seletatav kahe asjaoluga. Kõigepealt tekkis tol ajal Läänemaal elukutseliste sõjameeste seisus, n.-n. rüütliid, kes pidid loomulikult oma alal olema kogenud, kui mitte elukutselised. Ent peapõhjuseks jääb siiski Lääne- ja Lõuna-Euroopa rahvaste osavõtt ristisõdadest. Kristuse haua vabastajad rüütliid said siin varsti tunda tollaegset Idamaade sõjatehnilist ülekaalu. Kogemuste põhjal, mis maksid paljude tuhandete õhtumaalaste elu Ees-Aasia ja Palestiina kõrbedes ja legendikel, õppisid itaallased, frangid ja sakslased alles ise järele tegema idamaa täiuslikumaid raudrüüsid, sarvvibuga ambe, mitmesuguseid sõjamasinaid ja peamiselt omandasid linnuste piiramise tehnikat. Raudrüü, mehhaniseeritud laskeriistad, ammud ja patrellid andsid sakslasile ülekaalu meie vaprate esivanemate üle. Meil

on Läti Hendriku kroonikast teada, et eestlased püüdsid hoolega tarvitusele võtta uusi relvi sakslaste tehnilise üleoleku paralüüsimiseks, kuid võitluse aeg oli selleks liig lühike ja vaenlase pealetung liig äge. Ligemale kaksikümmend aastat kestnud verise võitluse ajastu, mis määratleb meie muistset vabadusvõitlust, tuli eestlasil võidelda tervelt seitsmest rahvusest vaenlasega. Need olid sakslased, lätlased, liivlased, venelased, daanlased, rootslased ja leedulased. Pole siis ime, kui rahvas oli verest tühjaks jooksunud ja asulad maatasid tehtud.

Ent relvastuse tase üksi veel ei iseloomusta rahva sõjalist tublidust ja tahet ning indu kodumaa kaitsmisel. Kuidas toimusid eestlaste sõjakäigud, missuguseid võitlusviise tarvitati pealetungi- või kaitsesõjas, selle kohta leiame mõningaid andmeid Läti Hendriku kroonikast. Kirjeldataval ajajärgul, s. o. noorema rauaaja lõpul, nagu selgub Läti Hendriku kroonikast, ei võinud sündida suurema sõjaväe kokkukutsumine üleöö, vaid see nõudis kindlasti veidi pikemat aega ega jäänud siis harilikult teadmatuks naabrile. Ainult väiksemate salkadega võis salaja ette võtta röövretki naabri territooriumile. See paistab tõsi olevat lähemate naabrite suhtes, kuid kaugemalt võis alati üllatusi oodata, sest sealt puudus informatsioon tollaegse vähese liiklemise tõttu.

Nii paistabki, et ootamatute rünnakutega külastasid meie maad leedulased ja skandinaavlased. Harilikult olid vaenuperioodid naaberrahvastega siiski etteaimatavad ja nende vastu oldi suuremal või vähemal määral valmis, sest rahu ülesütlemine sündis juba selgi ajal enamasti teatud tavaõiguse alusel. On teada, et 1208. aastal eestlased, pärast eelnenuid veriseid võitlusi lätlastega, sõlmisid nendega rahu üheks aastaks, mida kumbki pool ka pidas. Samuti teame, et aastal 1203 Visby linna kodanikud keeldusid abistamast sakslasi nende sõjaretkel saarlaste vastu, sest visbylased olid saarlastega rahuvahekorras. Läti Hendrik jutustab, et aastal 1208 ugalaste ja lätlaste vahel peeti pikki läbirääkimisi, mis nurjusid, ja alles selle järele algas avalik vaen. „Ja nad hakkasid arutama rahusse ja õigusse puutuvat. Kuid eestlaste saadikud, põlates rahu lätlastega ja keeldudes heaks tegemast tehtud ülekohut, räägivad igas asjas lätlastele vastu ja pöörduvad tagasi igasuguse rahuleppeta, ähvardades üksteist vastamisi teravamate odadega.“ Oda paistab olevat muinasajal üldse sõja ning rahu sümboliks. Sakslased ja liivlased teevad „kombe kohaselt“ 1198. aastal rahu sel teel, et nad vastastikku vahetavad odasid, mis pidi tähendama oma relva andmist vaenlasele rahu pandiks. Oda tagasi saatmine tähendas vastavalt lahtiütlemist oma senisest

lubadusest, mille järele algas vaenuline tegevus. Ründaja pool püüdis tegutseda võimalikult kiiresti, et vaenlane ei saaks pageda oma varandusega linnusesse ja pelgupaikadesse. Vähemad retked olid kõigepealt saagiretked. Neid võeti ette kitsale alale vaenlase territooriumil ja püüti tegutseda võimalikult kiiresti. Vaenlase maale jõudes hargnes vägi mitmesse ossa, tappes külades mehi ning võttes vangi naisi ja lapsi. Peaesmärgiks oli sõjasaak, mis koosnes hobustest, kariloomadest, hobedast, relvadest ja riideist. Kogu saak toodi kokku laagrikohta, mida nimetati majaks või majakohaks. Sellaseil retkil linnuseid ei puudutatud. Ka hoiduti astumast vaenlasega suuremasse lahingusse, vaid pigem taganeti, hädakorral isegi saaki maha jättes. Ent harilikult lõppesid need retked ikka saagi kojutoomisega. See asjaolu omakorda kutsus mõni aeg hiljem vaenlase poolt esile vasturetkke. Sagedasist röövretkist kibestunud vastased sõdisid vahel nii suure innuga, et oli juhtumeid, mil kaotajaist ei läinud ühtki meest oma kodumaale. Vähemate saagi- ja tasumisretkede kõrval võtsid eestlased oma naabrite vastu vahel ette ka suuremaid organiseeritud sõjakäike, et vaenlasele anda rängemat hoopi, tema füüsilist ja moraalset jõudu hävitada või vähimalt pikemaks ajaks halvata. Et saagisaamise lootus ka nendel suurteil sõjasõitudel ei etendanud viimset osa, on enesestki mõista. Suurematel sõjakäikudel piirati ja rünnati ka vaenlase linnuseid ja võeti vastu välilahiinguid. Läti Hendriku kroonika jutustab, et aastal 1211 saarlased, läänlased, rävälased ja muud eestlased võtsid ette suurema sõjasõidu liivlaste alale, et neid karistada sakslastega liitumise eest. Nad piirasid ka liivlaste linnust Alam-Koival.

Ent üldiselt peab tähendama, et röövkäigud tehti harilikult kaugematesse paikkondadesse, jättes lähemad naabrid ja üleaedsed puutumata. Sakalased näiteks ei kimbutanud niipalju liivlasi kui just lätlaste kaugemaid maakondi. Sel kombel oli võimalik ootamatult peale tungida ja taganemisel rohkem vahemaad jätta enese ja vastase vahele. Enesekaitsestrateegia oli rajatud peamiselt vastase ründamisele. Kui ei saadud röövkäike kodust eemal hoida ega neid salku siin purustada, siis taltsutati vaenlast vasturetkedega tema alale. See oli isegi kasulik, sest peale röövitud saagi tagasivõitmise võis veel võõrastelt head soomust teha. Niisugune aktiivne maakaitse avaldub selgejooneliselt Eesti maakondade ühises tegevuses, niipalju kui see oli tarviline. Loomulikult ei olnud vajaline harilikult minna liig suure meeskonnaga, sest tegevusala oleks jäänud liig väikeseks, mis ei oleks jätnud mõju avaldamata saagi suurusele. Ei mindud ju tol ajal võõrast territooriumi vallutama, vaid vaenlast hirmutama, saaki saama ja rikastuma. Vahva sõjamees oli see, kes suure saagiga koju tuli. Parjaarvulise ründeretke moodustamiseks jätkus juba paari-kolme maakonna koostööst. Nii tegid sageli Sakala ja Ugandi koos retki lätlasile ja venelasile. On teada, et kui kord Pihkva venelased tungisid Ugandisse, siis kogus Sakala vanem ugandlaste ja sakalaste väejõud kokku ja, jättes ringi laastava vene väe eeskätt puutumata, tungis neile selja taha, otse Pihkva enda kallale, purustas ja rüüstas selle nii maani maha, et koju pöördunud venelased leidsid eest ainult suitsvad tukid ja tuleasemed. Vene kroonikad kaeba-

vad sageli, et „kogu tšuudide maa“ tulnud nende vastu ja lõõnud neid põhjalikult.

Üksikute maakondade koostöö sõjalisel tegevusel näitab vahel nii eeskujulikult kiiret ja täpset korraldust, et selleaegseis olukordades on sageli raske kujutella täiuslikumat. Väga tähtis oli vägede liikumiskiiirus. Seda võimaldas merel ja veeteedel saarlaste ja randlaste laevastik ja maal ratsavägi. Juba Breemeni Adam kiidab Saaremaa hobusterohkust. Vanadest lahingukirjeldustest ei ole küll täpselt näha, kui palju ja missugused lahingud on löödud jalgsi ja missugused ratsa, kuid paistab nii, et ratsaväe osatähtsus polnud muistse vabadusvõitluses sugugi väike. Kõikide väelikkide koostöö selgub väga reljeefselt Alam-Koiva linnuse piiramise ajal, kus saarlaste ja randlaste laevastik ning mandri jala- ja ratsavägi kohtas ühel ja samal päeval liivlaste linnuse ees.

Võitlusviise tarvitati õige mitmesuguseid. Parimaks abinõuks muistseil eestlasil vastase tasakaalust välja viimiseks oli ootamatu ja kärelikas rünnak. Seda näeme ka 1210. aastal Ümera jõe lahingus. Eestlased peitsid end jõe ääre metsadesse ja tungisid äkki sakslaste, lätlaste ja liivlaste ühisele väele kallale ja saavutasid ägeda lahingu järele otsustava võidu. Ootamatu kallal tungi mõju aitas suurendada n.-n. sõjakära, mida harastati peaaegu kõigil rünnakuil. Vägevad sõjahõisked, laudkilpide kolin, metalli täristamine, hobuste hirmutamise kõristite ragin ja teised sellesarnased ennast õhutatavad ja vastast heidutavad mürad olid alati lahingute saatjaks. Läti Hendrik kinnitab, et saarlased, tormates võitlusse, karjuvad ja taovad relvadega kilpidele. Sama autor mainib veel, et enne löplikku kohtamist vanad eestlased püüdsid vaenlast kahjustada tiheda odade saajuga. Madisepäeva lahingu kohta aastal 1217 ütleb ta: „Liivlased aga, kes olid paremale poole asetatud, nähes eestlaste odasid metsikult enese kohal lendamas pöördusid ära sakslaste poole.“ Kui aga kumbki ei taganud, algas käsitsivõitlus.

Niipalju kui Läti Hendrik muistsete eestlaste sõdu kirjeldab, polnud meie kodumaal vanasti suuremad välilahiingud kuigi sagedased. Harilikult ei võtnud vaenlane suuremat välilahiingut vastu, sest ta ei olnud väljas mitte vallutamise sihiga, vaid saagisaamisel, mida suurem lahing ei võimaldanud. Pealegi oli eestlasil peaaegu alati vaenlase rünnak ette teada. Seepärast võeti ka tarvitusele tarvilised ettevaatused abinõud. Vallasvara ühes naiste ja lastega peideti linnustesse või pelgupaikadesse, mida mehed vaenlase rünnaku eest kaitsid. Ründajal tuli siis kas rahulduda tühjaksjäänud külade põletamisega ja pelgupaikade ülesotsimisega või asuda linnuse piiramisele. Linnused olid aga juba tol ajal sedavõrd tugevad sõjakantsid, et nende vallutamine polnud kerge suuremalegi sõjaväele. Linnustest ja pelgupaikadest on eelmistes „Kaitse Kodu!“ numbrites mitmel korral juttu olnud, seepärast meie nende juures ei peatu. Märgime vaid, et teada olevate linnuste arv tõuseb praegu 141. Võib aga arvata, et nende arv tol ajal oli palju suurem, sest ajahammas on neid tundmatu seni muutnud. Siit näeme, et meie esivanemad olid küllaltki hoolsad kaitsma oma kodu, ehitades siia nii tiheda sõjakantside võrgu. Kui võtta veel arvesse, et paljude linnuste dimensioonid olid võrdlemisi suured ja need

olid ehitatud tolleaegsete primitiivsete abinõudega lausikmaale, siis võime kinnitada, et meie esivanemate pingutused kodukaitsemisel väärivad kõrget hinnangut, mis peaks meid tiivustama neist mitte maha jääda.

Kuidas Eesti malev pealetungisõjas piiras linnust, sellest annab meile huvitava pildi Läti Hendriku kroonika, kirjeldades sõjakäiku Kaupo kantsi vastu 1211. aastal: „Ja ratsanikud ühes oma jalaväega, jõudes Metsepolesse, ruttavad Toreidasse, teised aga, tulles merd mööda, sõidavad oma röövlaevadel Koiva jõge pidi üles ning kogunevad korraga ühel ja samal päeval ratsanikega Kaupo suure linnuse juure, kus liivlased tol korral asusid kartusest paganate ees, ja piiravad nad igalt poolt sisse, ratsanikud linna esiküljelt ja teised tagaküljelt, asetudes siia jõe kaldale oma laevade juure. Neile jooksevad vastu väljale ammukütid, kes, saadetud Riiaast, valvasid linnust koos liivlastega. Nad haavavad paljusid neist, paljusid tapavad, sest nad olid kaitsevarustusega; neil polegi kombeks seda tarvitada sel määral nagu teisel rahvail. Pärast seda saadavad eestlased oma tugevamaid mehi maakonda laastama, kes, põletades külasid ja kirikuid, tapavad kättesaadavaid liivlasi, teisi viivad vangid ning, kaasa tuues suurt saaki, ajavad kokku oma kogumispaika veiseid ja pudulojuseid. Nad tapavad veiseid ja pudulojuseid, keda ohverdavad oma jumalaile, püüdes teada saada viimase meelt. Ent loomad, langedes tapmisel pahemale küljele, ennustavad halba ning näitavad jumalate mitteosavõtlikkust. Kuid loobumata oma algatusest nad ise tungivad kallale linnuses olijaile, teevad puuriitu, kaevavad linnusemäge, lubavad sinna jääda igavesti, kuni nad kas lõhuvad ära kantsi või painutavad liivlaste meele, et nad nõustuksid koos nendega minema sama teed Riiaat rüüstimata.“

Nagu juba eespool mainisime, oli muistse Eesti sõjameestel tehniline külg nõrgem kui Läänemaalt siia tulnud vallutajail. Kuid muistse vabadussõja lõpu poole tarvitasid eestlased piiramissõjas ambe, potarelle ja teisi sõjamasinaid, nagu seda kinnitab Läti Hendrik. Et linnuse piiramise tehnika kõnesoleval ajajärgul pidi olema kaunis kõrgel, näitab asjaolu, et Lembitu 1212. aastal vallutab Pihkva ja saarlased võidavad 1220. a. rootslasi Lihula kantsis ning vallutavad 1222. aastal daanlaste poolt nende saarele ehitatud kivikantsi.

Kuidas võideldi muistses linnuses ja kuidas piiravad end kaitsid, selle kohta leiame kaunis rohkesti teateid Läti Hendriku kroonikast. Toome siin ühe tüübilisema juhtumi, nimelt Viljandi kantsi piiramise aastal 1211 sakslaste, lätlaste ja liivlaste poolt: „Aga eestlased põlgasid Jumalat ja kristlaste nime üldse kuulmast, ähvardasid rohkem sõjaga, varustasid endid sakslaste sõjariistadega, mida need esimeses kokkupõrkes kantsi väravas olid röövinud, hooplesid kantsi ülemisel äärel, valmistusid võitlusele ja pilkasid oma kisaga

teotades sõjaväge... Liivlased ja lätlased täidavad kraavid kokkukantud puudega põhjast ääreni täis ja ajavad kaitsetorni sealt üle. Lätlased ühes ammuküttidega lähevad üles, surmavad kindluses paljusid noolte ja odadega, haavavad paljusid, ja äge lahing kestab viis päeva. Eestlased püüavad esimest puuhunnikut põlema süüdata, paisates sinna kantsist ratastel rohkesti tuld. Liivlased ja lätlased puistavad sinna aga lund ja jääd peale ning kustutavad selle. Rüütel vend Arnold, kes töötas seal ööd ja päevad, löödi lõpuks kiviga surnuks... Sakslased seavad masina üles, millega nad ööd ja päevad kive visates purustavad kindlustatud kohad ja tapavad kantsis inimesi ja loomi lugematul arvul, sest et eestlased kunagi sellesarnast polnud näinud ega oma maju sääraste hoopide vastu polnud kindlustanud. Liivlased ühes lätlastega kõrgendavad puuhunniku kuivade puudega pihhtarani. Eilard Dolenist ronib sinna üles. Temale lähevad sõjariistus sakslased järele, murravad tara maha, leiavad aga seestpoolt teise kindlustuse, mid nad ei suuda maha kiskuda. Kantsis olijad kogunevad üles ja ajavad kive ja puid visates sakslased tagasi, kes maha tulles panevad tule otsa ja süütavad kantsi põlema. Eestlased lõhuvad põlevad plangud ja põlemasüüdatud kindluse puuosad koost ja kisuvad laiali. Kui tuli on kustutatud, parandavad nad järgmisel päeval kõik jälle ära ja ülejäänud kindlustavad endid jällegi kaitsmiseks.“ Kuuendal päeval oli linnus sunnitud vee puuduse ja haavatute rohkeuse tõttu alla andma, kuid kantsi ei loovutatud tol korral sakslasile.

Nagu siit selgub, olid eesti muinasaja linnused oma aja kohta küllaltki tugevad kindlused. Umbes 60 km Tallinnast eemal asub Varbola linnus, mis oma suuruselt on isegi praeguse aja mõistete järgi imponeeriv. Tema kividest laotud vall on 560 m ümbermõõduga ja valli kõrgus praeguses seisundis on 13 m. Kui valli puuseina kõrgust arvata 3 meetrile, saame kindluse, mille kõrgus on 16 meetrit ja ümbermõõt üle ½ kilomeetri.

Nagu eespooltoodust selgub, oli muistsete eestlaste sõjakunst ja võitlusmoraal üldiselt küllaldaselt kõrgel tasemel, et täieliselt end kaitsta rüüsteretkedesõdades. Kui läänemaalased tulid meie esivanemaid uute ründamisvahenditega kimbutama, taipasid eestlased uuest olukorrast tingitud vajadusi kohe ja tegid ka sel alal suuri edusamme. Nad suutsid ja oskasid ka suuri välisvägesid vabadusvõitluse algjärgust peale kokku ajada ja neid hästi läbiviidud ühistöös liikvele panna tarvilisiks operatsioonideks. Ent nagu juba eespool tähendasime, tuli vabadussõja kestes meie esivanemal võidelda seitsmest rahvusest vaenlasega, siis pole ime, et mõõk, mis raius haruldase vaprussega, langes, sest võitleja oli verest tühjaks joosnud.

E. Pa.

Reserveeritud

Viikingiaeg Põhjamaadel langeb nooremale rauaajale, s. o. ajavahemikule aastast 800—1200. See oli üldiselt rahu ja seiklusrohke ajajärk Põhjamaadel. See ajavaim kajastub ka muistsete eestlaste elus ning ellusuhtumises. Vara-ajaloolised allikad iseloomustavadki meile sageli neid kui üht Baltimaade ranniku ettevõtlikemat ja võitlushimulisimat hõimu.

Noorema rauaaja algaastail muutus Skandinaavias rahva toitlustamise küsimus väga teravaks. Maa ei suutnud tollaegsete majandamisviiside juures toita üha kasvavat rahvarvu. Skandinaavia hakkas näitama lajutamistungi, ekspansiooni. Kodust, mis oli kitsaks jäänud mitmele pojale, läksid nooremad pojad — tugevad, võitlushimulised, seiklusjanulised mehed — kirjude purjedega laevadel välja võõrsile õnne otsima. Suurte sõjajõukudena asusid mereäärsed asukad röövlaevadele ja purjetasid võõrastele maadele, teistesse randadesse, röövisid seal saaki ja pöördusid röövitud varaga koju tagasi, et end jälle kohendada uueks meresõiduks. Kuid paljud asusid ka hulkade kaupa püsivalt võõrastesse maadesse, allutasid rahvaid ja asutasid oma kolooniad. Nii on alus pandud Skandinaavia viikingite poolt mitmele riigile Euroopas. Põhjameeste, normannide, lainetus on hirmutanud, rüüstanud ning laostanud paljusid maid ja rahvaid. Kuid neil röövretkil ei puudu ka oma heledamad küljed. Julgete meremeeste kangelaslikud kauguste avardamised kutsusid esile uusi riike ja andsid oma osa maailma kultuurile. Üheteistkümnendal sajandil hakkasid viikingisõidud aegamööda rauagema. Skandinaavia lajutamistung oli tühjaks joosnud. Retked võõrastele maadele, uute riikide ja kolooniate asutamine kaugetel aladel oli viinud kodumaalt välja palju aktiivset elementi. See rahvuslik aadrilaskmine hakkas pikapeale siseriigis avaldama lõdvendavat mõju. Võõrsile veermise tung vähenes, selle hoog rauges. Ka ristiusk nõrgendas viikingiaja ajalainetust. See lubas küll mõõga ja tulega levitada paavsti võimu, aga paganate röövretki ristiusu moraal ei lubanud teha. Neil põhjusil vaibus pikkamööda Skandinaavia viikingite tegevus, sundides neid ümber orienteeruma ja lepima koduse tegevusega. Ainult lauludes mälestati veel esivanemate vägitegusid võõrastel radadel.

Sama sajandi keskaastail hakkasid eestlased mängima tähtsat osa Läänemere valitsemises. Nad ei olnud ennegi passiivsed oma naabrite suhtes, kuid Skandinaavia viikingliku ekspansiooni ajastul ei ilmnunud see küllaldaselt, kuigi ajalooallikad teadsid rääkida „Eesti viikingeid“ juba 10. sajandil. Üheteistkümnenda sajandi

keskpaiku jätkus viikingiaeg Läänemerel, kuid selle baasiks ei olnud enam Skandinaavia, vaid meiepoolne rannik. Nüüd ründasid eestlased ümberkaudseid rahvaid. Igal kevadel hiivati ankrud, et suunduda sinna, kust oli loota saaki. Eriti palju kurtmisi Baltimaa viikingite kohta leiame Daani ja Rootsi vanades kroonikais. Kirikuis paluti Jumalat, et see kõigi teiste hädaohtude kõrval kaitseks kõigepealt jumalakartmatute meriröövlite pealetungide ja hävitusretkede vastu. Nende ilmumine ja laevad Daani vetes tekitasid kõige rohkem hirmu kaugemalt tulnud vaimulikele. Juba nende välimus oli kohutav. Viikingilaev oma draakoni-peaga ninas ja kõrgeleküündiva päraga andis vaimulikele täielise ettekujutuse lendavast lohest. Seda pilti aitasid täiendada oimutaolised aerud, kirevad kilbid parda küljes ja värvilised purjed, mis paistsid lohe tiibadena. Rahvalaul ütleb nende kohta: „Punased olid purje oimud, sinised olid siilu selid“. Breemeni Adam ütleb nende eestlaste kohta, „et nad ei tunne kristlaste Jumalat, vaid austavad lohesid ja lendavaid, kellele nad ka elavaid inimesi ohverdavad. Neid ostavad nad kaupmeestelt, enne hoolikalt järele vaadates, et need kehalised terved oleksid, muidu põlgavad lohed neid ära“. Saaremaa kohta kirjutab sama autor: „Rahvast, kes on väga verejanune, püüavad kõik ta ägeda väärjumalateenistuse pärast kõrvale hoida. Seal on väga palju kulda ja väga head hobused.“

Meil Eestis ei ole säilinud ühtki muinasaega kuuluvat veesõidukit, mispärast võime nende välimuse üle otsustada ainult paralleelide põhjal teiste maadega. Neid on leitud Skandinaavias ja Venemaal. Et eestlaste sõjavarustuses ja relvastuses oli palju ühiseid jooni Skandinaaviaga, siis võime arvata, et ka veesõidukeis ei olnud lahkuminekuid. Seda enam, et kõige sagedamini tuli muistseil eestlasil kokku puutuda skandinaavlastega. Nagu näitavad leiud, pole viikingite veesõidukid eriti suured. Neid võiks tänapäeva mõistete järgi nimetada õieti paatideks. Ehitatud olid nad tammeplankudest, pikkusega 20—30 meetrit ja laiusel 5—6 meetrit. Esitääv oli harilikult varustatud kõrge dekoratiivse linnu- või loomapeaga. Suurematel laevadel oli kinnine laevalagi või tekk. Edasiliikumiseks tarvitati aere ja purjesid. Peame aga kohe tähendama, et purje tarvitamine oli tollal veel küllaltki primitiivne. Tunti ainult nelinurkseid raapurjesid, mis olid valmistatud villasest riidest ja sageli kokku õmmeldud mitmevärvilistest kangalaidadest. Läti Hendriku teadete järgi laeva meeskonda kuulus 20—40 meest. Laeva maht oli mui-

dugi suurem, sest ruumi pidi leiduma laevas ka kaasa- võetud varustusele ja loodetavale sõjasaagile. Laevas- tiku suurusest puuduvad ajaloolised andmed. Läti Hend- rik kinnitab, et Koiva jõe eestlased on sõitnud 300 suurema laevaga. Retki kaugematele randadele tehti kindlasti väiksema arvu laevadega. Sama autor kirju- tab oma kroonikas, et kui piiskop Albert purjetas aastal 1203 Saksamaalt Liivimaale, leidis ta Daanis Listria maakonnas eest „paganlikke eestlasi Saaremaalt kuueteist- kümne laevaga, kes olid maha põletanud kiriku, tap- nud inimesi ja mõningaid vangid võtnud, olid rüüstanud maa, ära viinud kiriku kellad ja varandused, nii nagu seda paganlikel eestlasil kui ka kurelasil oli seni olnud kombeks teha Daani ja Rootsi kuningriigis“. Sõjaretki laevadel korraldati peamiselt rannikualadel. Kuid sa- geli ka jõgesid mööda kaugele sisemaale. On teada, et eesti laevad tungisid Salatsi jõe kaudu Asti järvele ja mööda Narva jõe Peipsini. Neid näeme ka Koival, Väinal ja teistel jõgedel. Läti Hendriku andmeil on muistse Eesti viikingid korraldanud isegi oma laevadega päris korrapäraseid piiramis- ja blokaadisõdu. Aastal 1215 sulgesid saarlased oma laevastikuga Väina jõe suu, lõigates ära ühenduse Riiga. Samuti sulgesid nad n.-n. Uue-Sadama suu, vangistades seega 9 tormivarju joos- nud Riia laeva.

Muistse Eesti viikingite ettevõtlikkusest ja julgu- sest annab iseloomuliku pildi Saxo Grammaticuse jutus- tus ühest Daani mereväe võitlusest aastal 1170 eestlaste ja kurelaste retke vastu. Daani kuningas Valdemar Suur käskis oma meestel ettevaatlikult ligineda viikingeile, sest neil olevat võitluseks rohkem tarvitada kavalust kui vaprust. „Vaenlase laevastiku lähenedes nad lasevad laevad tulla maale, peidavad end varjupaikadesse ja la- sevad oma vastase heameeleks end taga ajada. Aga kui nad siis märkavad, et neile pealetungijad on igale poole mööda randa laiali valgunud, tormavad nad ühe- korruga oma peidupaikadest välja, kargavad vaenlase laevadele käsitsi kallale, veavad nad rannale, tapavad lae- vamehed noolte ja kividega, puurivad laevad odadega läbi ja teevad need tarvitamiseks kõlbmatuks, torgates neisse lugematu hulga auke. Kui siis need vaenlased näivadki põgenevat, ei maksa neid taga ajada, sest nende taganemine on niisama hädaohtlik kui pealetung.“

Umbes samal ajal, kui „kogu tšuudide maa“ tõusis venelaste vastu, nagu vene kroonikad kaebavad, kui daanlased olid hädas Eesti viikingitega, oli ka Rootsi

sunnitud kogu oma jõu kokku võtma, et kindlustada oma randa eestlasist ja kurelasist viikingite vastu. Nen- de sõjaline ettevõtlikkus läks niikaugele, et nad aastal 1187 tegid maatasa Rootsi linna Sigtuna. Selle retke juures me ei hakka siinkohal pikemalt peatuma, sest seda sündmust on viimaseil aastail ajakirjanduses õige laialt käsitletud. Ta on teemaks olnud isegi mitmele ilukir- janduslikule teosele. Eesti viikingite hädaoht oli nõnda suur, et Rootsi oli eestlaste surve tõttu sunnitud, nagu Daanigi, oma rannakaitse süsteemi ümber kujundama. Knud Eeriku poja (1167—1196) korraldusel arendati Stokholmi ja Kalmari rajamisega uus rannakindlustuse piir, aga sellest hoolimata kestsid eestlaste retked Daa- ni- ja Rootsimaale edasi kuni kolmeteistkümnenda sa- jandi alguseni. Alles sakslaste sissetungimine meie maale lõpetas need. Veel aastal 1226 räägib Läti Hend- riku kroonika, kuidas paavsti saadik Modena Villem saarlasli kohanud laevadega merel: „Ja ta nägi äkitselt saarlasli tagasi tulevat Rootsist väga suure saagiga ja vangidega. Neil oli kombeks neid müüa niihästi kure- lastele kui ka teistele paganatele. Kui nüüd härra saa- dik seda paha nägi, mida nad olid teinud Rootsis, kus nad olid nimelt kirikuid tuhastanud ja preestreid sur- manud ning sakramenti ära kannud ja veel enam sää- rast häda teinud, siis kahetses ta vange ja palus Issan- dat, et toimuks kättemaks kurjategijatele. Ja kui tema Ojamaale tuli, külvas ta jumalasõna, kuna ta kõigile kristliku nime inimestele pakkus püha ristimärki ja pat- tude andestamist, et kätte maksa metsikutele saarlas- tele. Sakslased kuulavad, võtavad risti, ojamaalased tõrguvad, daanlased ei kuule jumalasõna. Ainult saksa kaupmehed on innukad endale muretsema taevalikke va- randusi, seavad hobused korda, varustavad end relva- dega, tulevad Riiga.“

Veel kolmeteistkümnenda sajandi lõpust pärit olev Liivimaa vanem riimkroonika ütleb saarlaste kohta:

„Halb rahvas saarlased on ammust a'ast,

Nad kaugel ei asu Kuramaast.

Neid kõikjalt ümbritseb suur meri,

Ning kartuseks neil harva sõjaveri.

Ja suviti, on teada meil,

Nad riisumas on sõjateil.

Ja kuhu vesi kunagi neid kannud,

Nad ikka röövimisi toime pannud,

Kristlasi tapnud, paganlust;

Võim suur on nende laevandus.“

—ju.

BIRK'i värvimistööstus apretuur keemiline puhastus

Tallinn: Maakri 23 (307-07)

Raekojaplats 13 (429-28)

Moodsaim sisseseade. Parim töö. Soodsad hinnad.

Jutustus Põhjasõja päevil

10. MEES, KES OLII KOLM KORDA MÜÜDUD.

Iaja juure tulnud, laskis väeülem mõlemad ratsavalvurid vabaks ja kutsus siis taadi tuppa. See oli pikergune eluruum, umbes neli sülda pikk ja kolm sülda lai. Aken oli neljaruuduline, akna all laud, seinä ääres pingid ja ühes nurgas hulk püsse. Arvatavasti mõni jahimaja.

„Lõunasöögini on veel veidi aega ja seni võiksite juttu vesta,“ ütles ta istet võttes, ja vihjates pingile, mis oli teisel pool lauda, palus ta ka taati istuda. „Esimese vaenlassalga tegime varsti külmaks, aga siis tõi üks vahil olevaist meestest teate, et teine jõuk oli Rebaste tallu läinud riisuma. Jätsime siis lahiguplatsi nagu ta oli ja ratsutasime sinna ning päästisime talu inimesed surmast. Mõlemal korral tegime puhta töö. Seekord meil kaotusi ei olnud. Ainult üks hobune langes ja üksikud mehed said haavu, mis ei olnud rasked. Saagiks saime hobuseid, hulga püsse kui ka sõjamoona. Nüüd aga tahaksin teada, kuidas teie pool elatakse.“

„Elame alatises sõjahirmus ja sellepärast tulingi maad kuulama. Rootsi vägi on praegu Sangastes. Kui palju seal sõjaväge on, ei tea ma ütelda. Aga rahvas kardab venelasi, ja seda enam, et Rootsi kuningas on kaugel,“ rääkis taat.

„Nii on see ka siin. Kuninga juhatusel oleks iga mees julgem ja sõjakam,“ mõõnis ohvitser. „Rootsi kuningat kardavad venelased ja see ongi põhjuseks, miks vene väejuht Šeremetjev kõhkleb, ja võib-olla et ta üldse ei tungiks edasi, aga äraandjad junkrud ja mõisameeste ninamehed õhutavad teda selleks, andes teateid Rootsi jõududest ja nende seisukohtadest. See on „sivvusugu“, kes tunneb rõõmu tapmisest ja röövimisest. Aga sellest ma ei tahtnudki kõnelda. Ma ta-

haksin sinu enda elust midagi teada saada. Sa ütlesid äsja, et sa oled siitpoolt pärit, ja su nägu tuletab mulle kedagi teist meele. Ehk jutustad midagi oma lapsepõlvest!“

„Lapseeest ma suurt midagi ei mäleta,“ vastas taat. „Tean ainult, et hoidsin koos naabertalu plikaga karja ja siis tulid vene röövlid, viisid mind vangi ning müüsid mind Pihkva kubermangu Polistoo küla karusnaha-kaupmehele. See küla asus suure soo taga, mis oli versta 25 pikk ja kõige kitsamast kohast kolm versta lai. Seal elasin ma neli aastat. Elul ei olnud suurt viga. Käisin kaupmehega ühes jahil ja tegin isegi ühe karu-jahi kaasa, aga ikkagi igatsesin koju. Käisin vahel ka üksi jahil, ja kui siis rebase saagiks sain, oli kaupmehel hea meel.“

Sealt ma põgenesin omaealise vene poisi kaasabil. Kaasa võtsin peale toidupoolise püssi, haavleid, kuule ja püssirohtu. Algul olin nädalapäevi suure soo Papi-saarel ühes koopas. Ma ei julgenud välja tulla, sest kaupmees otsis mind igal pool taga. Maakuulajaks oli mul too poiss. Alles siis, kui kaupmees arvas mind surnuks, oletades, et olen mõne kiskja looma lõugade vahele langenud, jätkasin tolle poisiga põgenemist Pihkva poole.

Pihkvas elasin ma üle aasta ja siis pääsin lootsikuga üle Pihkva järve kodumaale. Kodus oli aga kõik muutunud. Vanemad olid surnud, karjasepõlve kaaslane oli mehele läinud ja isatalus olid uued inimesed.“

„Kas sul siis sugulasi ei ole?“ nõudis ohvitser.“

„Ei ole,“ oli vastus. „Isa rääkis küll ühest lallest, kaksikvennast Tanist, aga teda ma ei ole näinud.“

„Aga kuidas sa sattusid Mulgimaale?“ päris ohvitser edasi.

„Eks ikka müügi teel. Oma eluajal olen kolm korda müüdnud, kuni vananesin, ja vana inimene ei ole enam hinnaliseks müügiobjektiks.“

„Kas sa ei abiellunud?“

„Olin abielus, aga naine suri varakult,“ ütles taat.

„Ja elasid lesena?“ küsis ohvitser.

„Kavatsesin küll kord jälle altari ette astuda, aga mõisahärra võttis mult pruudi ja pani ta opmani naiseks... Sellest ma ei taha enam kõnelda.“

„Ei vedanud sul elus.“

„Ei vedanud jah,“ möönis taat. „Olen nii mõnigi kord katsunud end sirgeks ajada, aga ikka surus saatus mind kägarasse.“

„Mis seal parata,“ arvas noormees. „Niisugune on ka kogu meie rahva elu, ja ometi peaks see maa, kus on valitsenud Kalev, olema meie oma. Aga ütle, taat, mis on sinu nimi? Minu nimi on Jaan.“

„Mina olen Peeter.“

„Sul, Peeter, on siiski üks sugulane,“ ütles siis Jaan. „Mina olen sinu isa kaksikvenna Tani pojapoeg, sinu lallepoja poeg.“

Hämmastunult vaatas taat noormehele, kuid ainult hetke, siis ulatas ta käe.

„Tere, lallepoja poeg!“ lausus ta rõõmsalt ja surus selle kätt.

„Tere, noh, ma ütlen, lell!“ naeris Jaan. „Kas ei ole see rõõmus silmapilk keset sõjamõllu! Täna jääd sa, lell, minu külaliseks. Homme saadan ma sind teele. Võib-olla et puutume veel elus kokku.“

„Minul ei ole enam palju päevi elada. Mullaraskus on juba ihus,“ vastas taat. „Andku Jumal sulle tervit ja jõudu eluks ja võitluseks.“

„Võitlus ongi minu elu. Ei ole peagu ühtki priipäeva olnud pärast Silgutare lahingut. Sõjamoona saame küllat iga lahingu järele venelasilt, samuti ka hobuseid, just nagu sina said endale püstoli pärast venelaste heitlust herilastega,“ naljatas Jaan. „Nüüd läheme sööma. Täna on meile kokk hernesuppi keetnud. Katla saime endale Koigi mõisa viinaköögist.“

*

Pärast sööki andis Jaan püstoli oma värskelt leitud sugulasele tagasi, lisades vajalist laskemoona.

„Püstolil on pauk sees. Meie juures ei tohi püss ega püstol tühi olla,“ ütles ta. „Tee peal võib sul seda tarvis tulla. Kuna õhtu ei ole enam kaugel, siis mine maja lakka magama. Homme hommikul võid teele asuda. Meie vahipostidest pääsed sa mööda, kui ütled märgusõna „Ma olen mulk“. Mul on veel tegemist ja korraldamist. Meie peame ju alati valmis olema.“

11. UUED VÕITLUSED.

öbinud maja lakas, asus ta juba päikese tõusu eel teele. Oma noort sugulast ta enam ei näinud. Valvur ütles talle, et ohvitser oli käskinud üle anda tervitusi ja soovivat talle head teereisi. Valvurilt ta sai ka rätikuisse mähitud teemoona.

Jätnud jumalaga, sammus taat mäest alla ja siirdus lõuna suunas, nii nagu teda valvur oli juhatanud. Antud märgusõnaga pääsis ta valvepostidest mööda.

Peatudes ühel mäel ta nägi mitte kaugel enda ees maanteed, millest tal juhatust mööda tuleks üle minna, et jõuda läbi metsa Urvaste kiriku teele.

Et mitte ettevaatamatult maanteele väljuda, arvas ta paremaks veidi aega kuulutada ja ka einestada.

Pärast söömaega popsutas ta harjunud kombe kohaselt piipu ja kuulis siis ida poolt hobuste kapjade plaginat, mis lähenes. Üle metsa ladva silmas ta kord ratsutavate sõjameeste piigiotsi ja kübaraid.

„Kasakad!“ mõtles ta, ja juba kostiski läbi metsa käre vile ning kohe selle järele püssilaskude raksatused.

„See on Jaan oma meestega,“ arvas taat.

Jällegi vile, uued raksatused ning sõjariistade tärin, ja siis ta nägi läbi metsalohu ratsanike käsitsivõitlust, talumeeste võitlust kasakatega. See oli palju juhedam kui veresaun Jõksi järve juures. Käisid mõõgahoobid, karjatused, vandumised. Talumehed olid kasakaile kahelt poolt kallale tunginud, nagu ta nüüd võis tähele panna.

„See on võitlus elu ja surma peale,“ arvas vanamees, ja kui ta nägi keset möllu hallil hobusel oma noort sugulast mõõgahoope jagamas, käis tal hirmujudin üle selja.

Olgugi et võitlus oli raugenud, ei suutnud taat ikka veel liikuda. Ta seisis nagu tulp ühel kohal, oli pooleldi tardunud olekus. Alles pikapeale ta toibus ja siis siirdus otse maanteele. Umbes verstapikkuselt oli maantee täis inimeste ja hobuste laipu. Kahe kallaku vahel orus oli neid päris hunnikus, aga halli hobuse laipa ei olnud ta seal märganud.

„Jaan jäi ellu,“ lausus ta healmeel endale. „Seda metsikut võitlust nähes jäi süda vahel seisma, sest iga silmapilk võis ka teda surmav hoop tabada. Jumala käsi ise hoidis temast surma eemal.“

„Kuhu jäi Jaan oma meestega?“ küsis ta endalt, aga ei teadnud leida vastust.

Veel kord otsivat pilku üle lahinguvälja heites jäi ta palvetades seisma ja, teinud käega kolmekordse ristimärgi surnute poole, sammus siis üle maantee.

12. NEIU RÖÖVIMINE.

vastanud metsas jalgteel, mis suundus lõunasse, ta läks seda mööda aeglaselt edasi, kuni nägi loodetaevas suitsu ning varsti selle järele kuulis ka laskude raginat.

„Surm möllab kõikjal,“ lausus ta edasi sammudes. Metsaäärel, nõmmel, kus kasvasid üksikud kased, ta jäi peatuma, sest kaugemal, otse läbi rukkipollu, ta märkas kasakat lähemale kihutamas, ja siis ta nägi, et ratsutaja hoidis enda ees sadulas üht tüdrukut, kelle lahtised juuksed lehvisid tuule käes.

„Tüdrukuröövel,“ sõnas vanamees, ja kuna külatee ainult sammu kaksikümme eemal oli, ta tõmbas kiiresti otsustanult kalitsast püstoli ja jäi, kase varju hoidudes, ootama. Käis pauk ja kasak langes sadulast, ühtlasi libises ka tüdruk teele. Hobune jooksis veel veidi edasi, lohistades meest maad mööda, kelle

jalg oli jalatsisse kinni jäänud, ja jäi siis seisma. Enne veel kui taat sai kase tagant välja astuda, kuulis ta uuesti hobusekapjade tüminat. Nähes halli hobust ning sel oma noort sugulast ta astus teele tüdruku juure.

„Tubli, onu! Nägin kaugelt, et su käsi tabab hästi!“ ütles ta sadulast hüpates. „Tüdruk on minestanud. Hoia minu hobust. Ma kannan ta sinna sarapuupõõsaste taha. Seal on allik ja ka koobas, kus elab keegi koopavana.“

Tagasi tulnud, ta võttis hobuse enda hoole.

„Sa mine sinna ja pane talle külma allikavett näole, siis ta ärkab. Kasakad olid Kõrge külas. Kui sinna jõudsite, olid nad juba veretöö toime pannud ning hooned süüdanud. Kasakad said kõik surma peale ühe, kes põgenedes oli tüdruku kaasa võtnud. Raskesti haavatud peremees suutis ainult ütelda: „Röövis tütre“ ja viipas nõrgalt rukkipõllu poole. Nii sain ta jälile. Aga sina, lell, jõudsid minust ette. Kui tüdruk ärkab, vii ta koopasse, ja jää ise ka ööseks sinna, ükskõik kas koopavana on kodus või mitte,“ ütles ta ja hüppas sadulasse. „Saa õnnelikult koju, lell! Kasaka koristan ma hiljem teelt!“ hüüdis ta veel üle õla tagasi.

Minnes läbi sarapuutihniku leidis taat mäe seest niriseva allika juures tüdruku. Ta oli ikka veel minesuses. Ruttu tõi ta kübaraga vett. Sellega niisutanud tüdruku nägu, avanesid ta silmad. Ta vaatas hirmunult ringi, kuid nähes enda kõrval halli peaga vanameest küsis ta sosinal: „Kus on mu isa? Teda tabas kasaka tääk.“

„Ma ei tea,“ vastas taat. „Minu kuul surmas kasaka ja maameeste sõjapealik Jaan kandis su siia põõsaste taha. Siin oleme varjatud.“

„Ihamaru Jaan?! Ma nägin teda halli hobuse seljas, enne kui kasak haaras mind sadulasse. Rohkem ma ei mäleta,“ sosistas ta.

„Su isa on raskesti haavatud, aga ta on siiski suutnud teed näidata, kuhu poole kasak oli ratsutanud ja siis tuli Jaan,“ seletas taat. „Siin lähedal ütles ta olevat koopa, kuhu peame ööseks jääma. Mul on ka veidi toitu kaasas.“

„Kallis isa!“ ohkas tüdruk istuli tõustes. „Küll see sõda on hirmus!“

Kuuldes sõidumüdinat hüppasid mõlemad hirmunult püsti.

„Ärge kartke, mina olen!“ ütles Jaan põõsastikust välja ilmudes. „Tulin sulle, tüdruk, ütlema, et su isa sai enne surma veel teada, et sa oled päästetud, ja siis vajusid ta silmad igavesele unele.“

Tüdruk vajus nuuksudes murule.

„Ära nuta. Ma kaitsen sind. Mis on su nimi?“ küsis Jaan.

„Minu nimi on Anu,“ ütles tüdruk ja vaatas läbi pisarate noormehele.

„Anu, täna öösel peate mõlemad koopas elama,“ ütles Jaan. „Surnud matame meie. Nüüd ma võtan ka kasaka hobuse kaasa. Jumalaga!“

Kurvvalt vaatas tüdruk talle järele.

„Anu, tule, lähme otsime nüüd koopa üles. Seal on vahest julgem olla,“ soovitas taat ja jäi ootama, kuni tüdruk püsti tõusis.

13. MÄEKOOBAS.

Minnes sarapuutihniku taha hakkasid nad koobast otsima, aga ei leidnud mäes mingit avaust. Nõutult seisma jäädes hakkasid nad mäe kõrgemalt silmitsema. Selles kohas oli mägi peagu seinataoliselt järsk, ja mis neile eriti silma hakkas, oli suur kadakapõõsas, mäejalalt umbes jalga kümme ülalpool, ja vaevu tähelepandav jalgrajake, mis lõppes mainitud põõsa taga. See loogeldi ülesviiv rada oli aga nõnda kitsas, et seal astumiseks jätkus vähe ruumi.

„Seal ei ole küll ühtki jälge, aga katsuma peaksime siiski,“ arvas taat ja hakkas siis ettevaatlikult jalga jala ette tõstes märke minema.

„Siin ongi midagi koopataolist,“ lausus ta kadakapõõsa taha seisma jäädes ja kutsus ka tüdruku sinna.

Avaus, mille ees nad seisid, ei olnudki mingisugune käik, vaid palju enam suur laialivajunud mõra, ja kuna ta ei läinud mitte otse, vaid põigiti mäe sisemusse, siis ei olnud teda alt vaadates üldse näha.

Poolhämarias käigus sammuviisi edasi minnes leidsid nad pahemat kätt ukse ja seda lahti tõmmates avanes neile küllaldaselt avar neljanurkne koobas lükkaknaga, milles oli klaasi asemel seapõis. Poolavatud aknast hoovas värsket õhku vastu.

Uhes seinas oli kaunis lai nari, paar pikka pinki ja akna all kõrgem pink, mis nähtavasti täitis laua aset, ning ukse taga oli väike kerisega ahi, mis oli pealt kinni kummitud, ja suitsu juhtimiseks oli laudadest kokkulöödud neljakandiline toru. Lage toetasid seinäärsed postid. Põrand oli puhas, mis tõestas, et selle peremees armastas puhtust.

„Ei ole viga,“ arutles taat pooliti omaette. „Siin on päris mõnus paos olla. Peremeest ei ole küll kodu, aga kuhu meil ikka on minna.“

„See ongi vahest tolle vanamehe koobas, kes käib taludes nokitsemistööid tegemas,“ ütles tüdruk. „Tema nimi on Prants.“

„Nii see vist on, aga eks me siis kuule, kui ta koju jõuab,“ vastas taat. „Nüüd aga hakkame sööma. Jaan andis mulle veidi teemoona kaasa.“

Lahti arutanud rätikuisse mähitud paki, leidis ta sealt suitsutatud lambakintsu, pätsi leiba ja keedetud kuivi herneid.

„Anu, istu laua juure. Hakkame pihta,“ sõnas taat leiba tupenoaga lahti lõigates.

Söömise vältel tutvustasid nad teineteist oma elu ja viimaste päevade juhtumitega, mille juures taat sai teada, et tüdruk on Kõrge talu tütar. Kasakate metsikusest ei tahtnud tüdruk midagi kõnelda. Ta ütles ainult

niipalju, et nad on tapnud sulase, selle naise ja karjapoisi ja et üks kasakatest olevat isale täägiga rindu lõonud.

14. „OLLU“ MULK JA „TULLU“ MULK.

äike oli juba loojenenud, kui nad käigus kuulsid kobamist ja kui uks avanes, nägid nad künnisel väikest, kõhetut vanameest. Neid nähes jäi ta imestades seisma.

„Tere õhtut!“ ütles taat talle vastu sammudes, arvates, et ta ongi elamu omanik. „Ära pahanda, pere-mees, et tulime loata siia. Meie ei olekski ju mõistnud siia tulla, aga Ihamaru Jaan juhatas meid siia paopaika, sest ümberkaudsuses möllab sõda.“

„Tere, tere,“ ütles tulija temale antud kätt sõbralikult raputades. „Su mulgisärk ütleb, et sa oled kaugelt tulnud. Kuidas sa siia kolkasse sattusid? Kõik katsuvad siit kaugemale minna, aga sina tuled just kui sõja kurku.“

„Mina olen Helme kihelkonnast pärit,“ seletas mulgitaat, „ja tulin siia maad kuulama.“

„Või kogunisti Helmest? Kui lugu on nii, siis oleme päris ühekandi mehed,“ ütles koopataat. „Mina olen

sündinud Puide karjamõisas. Seal, kus on savist elumaja. Seinad on mitu jalga paksud. Ihamaru Jaan on maameestest ohvitser. Kui ta kord minu allikast kübaraga hobust jootis, siis ma näitasin talle oma urgu ja ütlesin, et kui tal kord paopaika vaja on, siis tulgu ta siia. „Tulen, kui vaja on,“ ütles ta ja lisas siis veel, et tervel maal ei olevat teist nii hästi varjatud paopaika kui see siin.“

„Kui ta tuleks,“ mõtles Anu, „siis oleks elu julgem.“

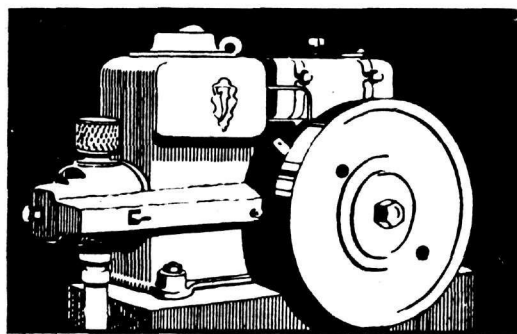
„Tüdruk on Kõrge talu tütar,“ tähendas mulgitaat tutvustades. „Ta nimi on Anu.“

„Ma tulin Kõrge talu suitsevast ahervarrest mööda ja nägin, et mõrtsukad ise on ka surma saanud. Õues oli palju surnuid. Taluinimesed, keda mõrtsukad surmasid, on ahervare lähedusse maetud. Kääpal on suur puurist.“

„Nüüd aga peame magamisaseme korda seadma. Hiljem ei näe seda enam teha. Ma toon oma kraamikambri paar õlekubu. Need laotame põrandale. Sinna mahume mõlemad magama. Tüdruk võib naril puhata,“ seletas koopataat ja tõi õled sisse.

Olles asemed korraldanud ei mindud veel magama. Lebades jutustasid vanamehed vastamisi oma elu juhtumisi, kuni Prants poolniselt vaipa õlgadele tõmmates lausus: „Mulgid oleme ikka mõlemad. Mina olen „ollu“ mulk ja sina „tullu“ mulk.“

7AEHNE

parim

põllumajanduslik

diiselmootor

Saadaval suurused alates 7 HP. Ehitusviisilt tugev ja vastupidav, käsitamiselt lihtne, tarvitamiselt odav — need on Jaehne mootorile omased omadused

PEAESINDAJA:

TALLINNA EESTI MAJANDUSÜHISUS

Estonia puistee 21

15. KUI KIRIKUKELL HĒLISES.

ärast keskööd, veidi aega enne koidu algust, äratas magajaid järsk kirikukellade löömine. Need olid rasked paugud ja tungides läbi lahtijäänud akna koopasse kõlasid nad tumedatena ja isegi veidi õdusetena.

Õine kellalöömine rusub teatavasti hinge. Tahtmata küsitakse, mis on lahti.

„Köster lööb Urvaste kirikus kella. Vene suur sõjavägi hakkab liikuma,“ seletas Prants. „Hirmsatele sündmustele järgneb veel koledam aeg.“

„Köster lubas hakata kella lööma, kui kindral Šeremetjev oma suure sõjaväe Erastverest liikuma viib, et rahvas teaks põgeneda,“ seletas Prants edasi.

„Seda oli karta,“ arvas mulgitaat. „Iga päevaga läks elu koledamaks ja maakuulamise ning röövimise käigud tihenesid.“

„Ka varem on kord Urvaste kiriku kell helisenud,“ lausus Prants mõtetes olles. „Köster jutustas ühest Aliste maavanema tütrest, kelle venelased öösel ootamatult kallale tungides olid röövinud. Nähes neiu iludust oli tahtnud vene bojaar, kes oli olnud röövsalga juhiks, temaga abielluda, aga neiu ei ole suutnud oma vanemate ja vendade mõrtsuka naiseks hakata. Pealegi olnud tal peigmees, keda ta armastanud. Ta oli läinud vabatahtlikult surma, et pääseda häbistavast abielust.“

See oli sündinud tol ajal, kui venelased olid Urvaste kirikumäe all laagris olnud. Bojaar oli lasknud neiu surnukeha väärilikalt matta. Kirst olnud jämedast, õonestatud puutüvikust tehtud ja selle asetamiseks lasknud ta mäe sisse koopa kaevada. Surnukeha aga ei kõdunenud, vaid oli aja jooksul kiviks muutunud.

Kui katoliku mungad tulid siia uut usku tooma, siis olid nad neiu pühakuks pidanud, sest ainult pühade inimeste surnukehad ei kõdunevat.

Hiljem oli üks munk kirstu kõrvalt leidnud keha küljest lahti murdunud käe ja viinud selle Urvaste mäele ehitatud kabelikiriku altarile. Seal oli seda siis rahvale nagu püha asja näidatud.

Kord aga hakanud ühel ööl kabelikiriku kell helisema ja see helin kostnud väga kaugele.

Ärganud mungad joosnud kirikusse, et kellalööjat tabada, aga kirikus ei ole olnud kedagi. Tuldud otsusele, et pühak oli tahtnud rahvast millegi eest hoiatada, sest altaril olev surnud neiu käsi oli samal ööl randme kohalt verd tilkunud.

Kui aga siis too neiu end unes munkadele oli ilmutanud ja oma käeta käsivart nende poole sirutanud, olid mungad kartma löönud ja, et nägemusest lahti saada, olid käe ära põletanud. Varsti pärast seda oli vaenlane suure sõjaväega maale tulnud, tapnud mungad ja põletanud kiriku.

See andiski köstrile põhjust hoiatuskella lüüa, lõpetas Prants jutu.

Ajal, mil Prants jutustas, oli mulgitaat oma püstoli uuesti laadinud ja asus teele, et mitte hilineda teate viimisega.

„Küllap Jaan tuleb teid varsti vaatama,“ ütles ta jumalagajätmisel.

„Kui ta tuleks!“ õhkas neiu. „Ma palvetan tema eest.“

„Tee seda, tüdruk, ja tervita teda lelle poolt,“ lisis taat ja lahkus. Prants viis ta Raudkatsi talu tänavale, mis oli otseseks teeks Urvaste kirikuteele.

16. SURNUTE TALU.

Peagi jõudis ta juhatatud Raudkatsi juure ja seal avanes talle õudsem pilt kui ta seni oli näinud. Õues lammasid surmatute laibad: mehed purustatud pealuudega, rase naine, täis metsikuid noapisteid, väikeste laste kehakesed, kelle peakesed olid mögahooobil kaugele paiskunud. Kambaris oli verine hällilaps, noapiste südames, koikul vana eidekese verine laip.

„Kole aeg ja koledad inimesed,“ ohkas taat talust väljudes. „Terve elu on täis koledusi. Minu lapsepõlvest peale on ikka ja ikka venelased talusid põletanud ja inimesi tapnud, kes või kus aga keegi neile ette juhtus. Kõige rohkem kannatasid omal ajal Karula mehed. Peagu kõik talud olid hävitatud. Siis aga haarasid Karula mehed ise püssid kätte, saades neid võitluses langenud venelastelt. Kui venelased pärast Valga lahingut taganesid, ründasid neid Karula mehed, nagu nüüd Erastvere poisid, ja tapsid neid sadade viisi. Kuus aastat tagasi oli raske näljaaeg ja pärast seda oli maa inimesist lage. Mõnel pool oli siis isegi vene väe jook-sikuid taludesse võetud, nagu Antslas ja mujal. Helmes oli terve küla antud soomlasile, endisile lossi ting-soldateile, Soorus ja Hummulis lätlasile. Antsla Ivani talu olevatki toleaeagse peremehe järgi endale nime saanud. Ja nüüd möllab jälle sõda, mis on vahest koledam kui endised.“

Siirdunud metsa, mis oli surnute talust lõuna pool, valdas teda jube tunne.

„Jumalast mahajäetud kolk,“ lausus ta. „Näib, nagu oleksid kõik puud täis irvitavaid kuratlikke puuslikke.“

Kiirendades sammu ruttas ta edasi ja väljudes metsast tundis ta kergendust: oli nagu kergem hingatagi.

„Veel paar versta on mul hädaohtlikku teed.“ Sealpool on juba rootslaste kaitsesalgad liikumas. Jumalale tänu, et olen pääsnud eluga.“

Ja kindlamal sammul ning paremas meeleolus ruttas ta maanteed mööda lääne poole.

(Lõpp)

Rinde loodur jutustab

Uha selgemaks läks silmade ees. Nägin inimkogu-
sid, kes abipaluvate silmadega mulle otsa vaatasid. Mis
abi võisin ma üksi neile anda, kuna vaenlane oli iga
moment oodata!

Lahkusin toast raske südamega. Rooduülem tegi
korralduse: kiires korras valvepostid kokku koguda.
Püssi laskevalmis hoides tõttasin ülesannet täitma. Teel
tundsin, kuidas süda läks läilaks ja tikkus üha hulle-
mini pöörutama. Esimesel postil seisis üks kooliõpila-
ne. Ta tuli mulle vastu. Mind nähes läksid ta silmad
suureks ja ta ütles: „Teil on vist seal päris põrgu?
Millega su kasukas on koos? Nägu verine ja musta-
täpiline.“ Nüüd silmitsesin ka ise ennast lähemalt.
Kandsin lühikest halli kasukat, see oli rinna pealt pak-
sult peaaajudega kaetud, mis veel aurasid. Taipasin,
millest see pööritus, mille ennem ajasin põrutuse süüks.
Tirisin kasuka seljast ja heitsin ta sinnapaika.

Need mustad täpid ei eemaldunud näolt isegi
mitte pühkides. Ka hambad olid mul viimseni suus
lahti ning igemeist nirises verd. Teised katsusid ham-
baid ja ütlesid: „Suus kõik, aga liiguvad nagu klaveri
klahvid. Tuleb nüüd putru süüa.“ Aeg oli aga liig
tõsine naljatamiseks, kuid ega tuju meil langenud.
Sammusime nüüd kiirmarsil putka manu tagasi. Teisel
pool asuv valve oli ka tagasi tulnud ja ootas juba siin,
sest rooduülem oli läinud vasemale poole raudteed,
kästes minul asuda paremale poole ja hoida enamlasi
seni tagasi, kuni abi ja vahetus pärale jõuab.

Viivitamist polnud ja varsti oli meil positsioon
sisse võetud. Juhuslikult vaatasin putka poole, mis
polnud kuigi kaugel, ja nägin, et sealt väljus inimene
mustas palitus. See oli üks 3. polgu mees. Tol me-
hel oli üks käsi randmest katki, ripnes nahariba kül-
jes, teise, terve, käega ta hoidis vigastatud kätt kinni.
Aru saades, et meil pole võimalik teda abistada, ta
suundus oma polgu poole. Talle järgnes veel teine —
meie mees kooliõpilane Kallismaa. See oli veel õud-
sem — alumine lõug puudus täiesti, vaid pikk punane
keel tolknes... Ei oleks iialgi uskunud, et inimese
keel on nii pikk.

Ta näitas meie poole käega vaid ümina saatel
ning sammus rahulikult rongi poole... Neil meestel oli
siiski palju jõudu.

Läksime veel ettepoole — metsavahelisele teele.
Seni olid enamlased vaikselt olnud. Nähtavasti oli aga
meie liikumist märgatud ja mürskude rahe langes
meile kaela...

Mets aiva ragises, puud kisti juurtega välja. Mis
on üks puu raskele mürsule?

Lebasime siin lumel laskevalmis püssidega. Minust
sammu paarkümmend eemal lebas üks kooliõpilane.
See oli alati vaikne ja tagasihoidlik, kuid julge ja
külmavereline ning kohusetruu. Kahjuks on selle vahva
mehe nimi ununenud. Tean, et ta oli oma vanemate
ainuke poeg. Äkki kõlas suur raksatus ja üks kuusk
langes nagu välgust tabatuna just kooliõpilasele. Jälle
on üks siirdunud igavikku, vilksatas mõte. Lähene-
sime kiiresti. Kuuse alla maetu oli vagune. Tirisime
ühisel pingutusel kuuse ta pealt ära ja oma suurimaks
rõõmuks leidsime ta vaid uimasena ning väheste krii-
mustustega. Ta toibus varsti.

Enamlased meid ei rünnanud. Läksime putka manu
tagasi, kuhu vahepeal oli jõudnud ka vahetus.

Siin lebas 9 või 10 laipa: Lohuaru, Kukk, Mittag,
Priiman, Läänemets, Ende, Viikman j. t. Ka 3. polgu
mehi oli langenute seas. Haavatuid oli umbes niisama
palju. Langenuil suuremalt jaolt puudus pool koljust.

Putkas olijaist oli pääsnud vaid kolm: üks kooli-
õpilane, kes lõhkemise momendil oli otsinud suure ahju
tagant oma soome väist, üks sõdur, kes ahju pealt oli
jälginud kaardimängu, ja mina — kui mitte lugeda
põrutust, lahtisi hambaid ja tätoveeritud nägu.

Kallismaa suri Valgas soome haiglas...

See äpardus ei pidurdanud meie tegevust. 11.
märtsil võeti ette rünnak Stakelni peale. Suurtükid
kõmistasid vastamisi. Dessant jagunes kahte ossa:
leitnantide Oldekopi ja Asmuse juhtimisel. Rünnak
tuli vaenlasele ootamatult, ja ta põgenes. Vallutati
Stakelni jaam ja alev koos hullumajaga. Saadi poolsa-
da vangid, püsse, kuulipildujaid ja muud soomust.
Stakelnisse me peatuma ei jäänud, ei tea miks, ehkki
see oleks meile kasulikuma rinde annud. Enamlased
muidugi ei jätnud tühja alevikku ja jaama vallutamata.
Iga võitlus ja pealeminek on omaette huvitav ahel
üldises sarjas, kuid ega kõike jõua kirjeldada.

Märtsi keskpaiku jätsime Stakelni eelse võitluse
pidamise mõneks ajaks 4. rongile ning siirdusime uuele
rindele.

LAHINGUIST ANTSLA ALL.

Enamlased ei näidanud Stakelni sihis enam erilist
aktiivsust, seevastu aga rühkisid nad Antsla ja Valga
peale teisest küljest.

Uhel päeval saadeti pool meie rongist Antsla, kust
dessant pidi tegema lõunasse rea äkilisi lööke. Siin-
kandis võitlesid Tallinna ja Tartu kaitsepataljonid,
kes olid taandunud enamlaste survele. Dessant ei olnud
alati koos, vaid jagunes vahel isegi kolmeks, et abis-
tada siinseid vägesid.

Antslast sõitsime regedel välja ja, jõudnud enamlasteni, asusime korda jalule seadma, mis meil ka õnnestus. Suurem tüli oli Sõeru (Saera) metsavahimaja juures. Siin asus üks rood 15. läti punapolgust. Kulus mitu tundi enne kui vallutasime ltn. Oldekopi juhatusel metsavahimaja. Mehed seal sees olid tublid sõdurid, sest nende alistamiseks tuli isegi läbi akna tarvitada käsigranaate. Saagiks saime ühe kuulipilduja ja vangina enamlaste rooduülema, kes hiljem pandi meie rongile kuulipildurina teenima. Ta oli kaadri allohviter, Jüri-ristide omanik, kuid mitte enamlane. Ta näitas edaspidi lahinguis suurt vahvust, kuid hiljem laskis end õnnetul kombel maha (? Siirdus 1. Volmari läti polku, A. H.). Meil oli metsavahimaja vallutamiseks ka kaotusi. Haavata sai 2 ohvitseri, üks neist oli leitnant Oldekopp, ja üks sõdur, kuna kaks sõdurit sai surma. Juhiks jäi meile nüüd rongi adjutant sv.-am. Mahnke. Välja puhanud lahinguväsimusest, sõitsime Litsmetsa, et ühineda sealoleva dessandiga. Ka siin ei peatunud me kaua, andsime positsioonide kaitse pataljonile üle ja läksime tagasi Stakelni alla. Me ei saanud veel õieti saabudagi, kui pidime tagasi pöörduma. Seal olid asjad jälle võtnud halva pöörde.

Antsla elanikkond, kes pidas 3-dat rongi omaks rongiks, oli meile korraldanud uhke vastuvõtu. Kartus enamlaste ees oli neid heldeks teinud ja meie võisime vaid tänada nende hüvede eest. Luiga pidas meile sütitava ja särtsuva kõne, nii et kargasime laua tagant püsti ja punaseile valu andma. Kui kohale jõudsime, pidas kaitsepataljon enamlastega tulevahetust. Kummalgi polnud edu, raisati nüsama padruneid.

Palusime neid jätkata oma toiminguid seni, kui nad kuulevad enamlaste seljataga laskmist, sest kavatsesime neid rünnata seljatagant.

Tasa ja ettevaatlikult möödusime enamlastist. Pidevat rinnet polnud ju siis, sõda käis vaid teedel ja talude ümber. Püüti pääseda üksteise seljataha, et sundida vaenlast oma seisukohta loovutama. Kui see sündis, katsus vaenlane omakorda ümber haarata. Meil õnnestus manööver. Hiilisime enamlastile üsna seljataha ning tormasime hurraaga peale. Seekord see oli mõis (Kõrgpalu?). Ettevõtte õnnestus suurepäraselt. Mõne minutiga olime mõisa vallutanud. Enamlaste segadus tõi neile suuri kaotusi, meil oli vaid üks kergesti haavatu. Sõjasaaki saime igasugust. Õigupoolest oli seega meie ülesanne täidetud ja dessandi juht käsutas pataljoni mehi mõisa, kuna me pidime pöörduma rongile.

Punaseil oli taandumishoog suur ja hulk moonakoormaid oli siiski minema pääsnud. Tekkis tahtmine neid jälitada. Otsustasin viie mehega asuda saagiretkele.

Kapral Trel oli ihu ja hingega asja juures ja varsti olimegi enamlastil kannul. Üks koorem langes meie kätte. Lähemal vaatlusel see osutus padrunikoormaks. Kahjuks me seda kaasa võtta ei saanud, kuna olime hobuse vigaseks lasknud. Edasi tõtates

saime siiski saagiks paar hobust. Enamlased olid aga liig kaugele läinud, pidime katkestama tagaajamise...

*

Vaenlane oli siinkandis küll taandumas, kuid üsna Valga lähedal — Karulas-Koikkülas — ta tungis edasi. Vähimalt kõneles nii kohalik kaitseliit, kes siin ta vastu rinnet pidas. Rongile saabus palve, et appi saadetaks kui mitte rohkem, siis vähimalt kümme meest.

Saadetigi siis kümme meest ohv.-aset. Kogeri juhatusel neile „appi“.

Teel arutasime omavahel, et peetakse meid küll raudseiks sangareiks, et meie kümnekesi võime olukorra päästa.

Jõudnud Karula mõisa, leidsime sealt kaugelt üle saja kaitseliitlase ühes hobustega. Pigem jättis see jõuk laadaliste mulje kui sõjaväelise üksuse oma.

Siin oli mehi alates 17 aastast kuni 60-ni. Nad olid sundkorras kokku käsutatud ja enamuse neist polnud ealeski sõjaväes olnud.

Meid võeti juubeldades vastu, nagu päästjaid. Juhiks oli neil noorevõitu mees, keda nimetati komandandiks. Kus punased asusid, seda ta täpselt ei teadnud. Valvepostid olid asetatud eelseisvaile mäekupileile ja need pidid punaste lähenemisel märku andma. et on õige aeg taganeda. Komandant hädaldas, et meestega olevat püsti häda, kippuvat laiali valguma. Lahingusse viia sellast meeste jõuku olevat asjatu katse. Olime siia tulnud mitte vestlema, vaid tegutsema. Laadisime mõnele reele kaitseliitlased ja sõitsime punaseile vastu. Ega see retk ka libedasti alanud. Mehed protesteerisid ägedasti selle vastu. See olevat ju lausa tapule minek. Vastus oli lühikene: „Meid on siia appi palutud. Meile anti käsk punaste edasitungimist pidurdada. Nüüd allute meie korraldusile — kui mitte heaga, siis jõuga — ja sellega on sel pikal kõnelusel lühike lõpp!“

Kes põgenemisel tabatakse, sel on ka lühike lõpp!“

Olime jõudnud edasi liikuda kilomeetrit 4, kui meile sõitis vastu saan kahe härrasmehega. Nende ees saanis kotis aga vingus pörsas. Härrased aimasid vist hädaohtu. Kiiresti pöördi saan metsateele ja hakati kihutama. Kindlasti lendasid ka meie kuulid mööda...

Järgmises talus kuulsime, et need olnud komissarid. Nad kirjutanud talu loomad üles ja võtnud kaasa ühe seapörsa...

Peatselt olid ka punaste asupaigad teada. Asusime siis neist umbes ühe kilomeetri kaugusele, mäekingul asetsevasse tallu. Ümberringi oli lage maa, mis ei võimaldanud enamlastil tähelepanematult meile läheneda. Punaste ja meie vahel asetsees metsaga kaetud mäeseljäändik. Sinna paigutasime oma valvepostid, sest sealt olid punaste seisukohad näha nagu pihult.

Algul oli valvuritega päris häda. Nad nägid igal pool punaseid. Oli küll antud kõva käsk, et nad asjata ei paigutaks ega lahkuks oma kohalt, sellest polnud aga suurt kasu. Sageli jooksid valvurid ärevalt

postilt tulema. Säärane jooksmine närveeris teisi ja hädaldusil polnud lõppu. Osutus, et Kaitseliidus oli ka mehi, kes maailmasõjast olid osa võtnud. Eraldasime need nüüd erirühma ja neist pandi välja valvepostid. Paugupealt muutus olukord, polnud enam punaseid ja päev möödus rahulikult.

Õhtul Koger läks mõisa tagasi. Ta lubas ka rongil ära käia, jättes mind selle „armee“ juhatajaks.

Paigutasin kõrval asetsevaisse talusesse 5—10-mehelised salgad soomusronglaste juhatusel. Iga tunni järele üks mees käis kõik postid läbi, et seisukorras kindel olla.

Suurim häda oli see, et polnud võimalik valveposte vahetada, nii vähe oli vanu sõdureid. Need vased mehed pidid hommikuni postil külmetama...

Õo möödus vaikselt. Hommikul, kui hakkasin cel-misel päeval koostatud nimekirja järgi mehi kontrollima, selgus, et õo vältel olid pooled mehed põgenenud.

Oli kahekordne teenistus — valva punaseid ja omi mehi. Kindlaid kaitseliitlasi oli vahest kolmekümne ümber.

Äkki algas mäeseljäandikult äge laskmine. See vihas punaste pealetungile — seased mehed juba muidu nii intensiivselt ei oleks paugutanud. Soomusronglased tõttasid oma „Lewis'idega“ kohe mäele, mina aga käsutasin kaitseliitlasi välja. See oli suur töö. Mehed aiva pugesid majade varju peitu, ainult püssipära abil suutsin nad viimaks ahelikku ajada. Tuli ajada nagu karja ees. Pika tegemisega jõudsin viimaks mäeseljäandiku alla. Seljäandikule aga kuidagi mehi ei saanud. Lamased kõhuli maas ja paugutasid. Ees oli mägi, mets ja omad mehed, kes võitlesid punastega.

Andis sagida enne kui suutsin paugutamise lõpetada. Midagi polnud selle kanjaga teha. Vihastusin ja ütlesin: „Kuradid, jääge siis pealegi siia, küll ma pärast õiendan! Mina lähen üksi teistele appi!“

Jooksin üles. Ja näe imet, nüüd osa mehi järgnes mulle. Ega nad kõik argpüksid olnud, kuid neil puudus vilumus.

Ülal selgus, et punased on rünnakul. Meie õnneks oli mäe teine külg liig järsk, nii et inimesel oli peagu võimatu üles ronida. Need paarkümmend meest, kes siin asusid, ei annud kuulidele armu. Paar „Lewis'i“ toetas vahvalt püsse, nii et oli päris suur ragin. Vaenlastel oli võimatu meieni jõuda ja nad loobusid oma verisest rünnakust.

Mõne tunni möödudes jõudis kohale neli meest kahe „Maxim“-kuulipildujaga. Ei mäleta, kes neid oli saatnud ja kellele nad kuulusid.

Paigutasin kuulipildujad soo veerele, kartes enamlasti sealtkaudu uut rünnakut teostavat. See polnud asjatu. Varsti märkasime sool ahelikku.

Kaitseliitlased olid julgemaks muutunud ja esimese käsu peale asusid nad mäeseljäandikule ahelikku.

Meie tuli polnud siit küll kuigi tabav, aga seevastu kõlarikkam. Vähesest tabamusest hoolimata ei julgenud punased edasi tulla, vaid pöörsid tagasi.

Parajasti siis, kui punased taandusid, tulid värsked kuulipildurid seljäandikule ja teatasid õnnetult, et pu-

nased olevat nende kuulipildujad vallutanud. Nad ise pääsnud suuri vaevu põgenema. Säh sulle obadust! Ei ühtki langenut ega haavatut, punaste ahelik pöördus kaugelt tagasi, kes võis siis vallutada kuulipildujad? Kirudes läksime vaatama.

Kuulipildujad olid seal, kuhu nad asetati. Samas lähedal, mäekupli varjul, olid hobused, kellega neid kohale toimetati.

Saatsin siis mehed ühes kuulipildujatega tagasi sinna, kust nad olid tulnud, meenutades Luiga sõnu: parem üks julge mees kui kakskümmend argpüks.

Kuuldus paremalt lahingumüra. Kaitseliitlased tõendasid, et see tuleb Koikkülalt. Varsti saabuski teade, et Koikküla on meie vägede poolt tagasi võetud. See oli 24. märtsil 1919.

Koikküla langemine ja punaste äpardunud pealetungimised olid kaitseliitlased ümber muutnud. Argus oli nagu käega pühitud. Nüüd nõuti pealetungimist. Teadsin, et kui satume korralikule vaenlase väeosale, siis on minu meeste võimed ja julgus läbi ning kaotused paratamatud.

Pealegi ei kästud meil peale tungida, vaid punaseid kinni pidada. Õeldi, et löögid tiibadelt sunnivad enamlasti ka Karulast taanduma. Asjata ei tohi inimelused ohverdada.

Neil põhjusil keeldusin peale tungimast. See vihas kaitseliitlasi. Üks neist tähendas kibedusega minule, ma olevat liig arg, et peale tungida!

Tõepoolest punased taandusid Karula rajoonist nõbedasti. Need retked olid jälle sooritatud.

LAHINGUD ORAVA ALL.

Orava all on palju verd voolanud. Siin võitlesid 7-da polgu osad, skaudid, merimehed ja ka soomusrongide dessandid. See liin oli mitu korda vallutatud, kuid ikka jälle olid punased tagasi tulnud.

Märtsi lõpul olid siin jälle lahingud. Meie üldine pealetungimine algas 28. III. Petseri vallutati, kuid Orava rajoonis, mis on Petserist tublisti siinpool, püüsid punased sees. Meie rong oli Valgas. Kui need lahingud algasid, saime aga pea käsu sõita Petseri alla. Petserisse me ei sõitnud, sest saime ülesande tungida Orava liinil seisvaile enamlastile seljataha, et sundida neid sealt taanduma. 7. polk ega skaudid ei saanud neist jagu, nende heade positsioonide tõttu.

Belohvostova küla kohal peatus rong. Dessant, umbes 100 meest, jagunes kolme roodu. Esimene rood, kus teenisin, pidi küla otseselt ründama, kuna kaks teist roodu pidid paremalt ümber minema. See ümbrus oli meile võõras. Seega uudne koht, mis töötas tuua vaheldust. Ilm oli külm, kõikjal oli veel sügav lumi. Raudteelt ei olnud midagi näha, sest suur mets varjas Belohvostovat ja teisi külasid.

Asusime teele hanereas, sest metsateel polnud võimalik teisiti liikuda. Petseri poolt kuuldus ägedat suurteki laskmist. Seal käis juba ammu lahing. Olime nähtavasti viibinud väljumisega.

(Järgneb.)

Tilk ja Piisk

Ballaad

Riimi Sepp

4.

Ukse ees on Võidupüha,
selle järel jaanipäev.
Tuju tõuseb kõigil üha,
saabub üllas pidupäev.

Tõrvikud ja tuleleegid
loitvad võimsalt üle maa,
nende kaunist võlust keegi
ilma jääda küll ei saa.

Tilk ja Piisk, me sõbrad kallid,
pidupäeval jälle maal,
norutamist nad ei salli
— kui on pidu, olgu klaar.

Võidupüha pidukõned
sulatavad südameid;
silmad sädelevad mõnel,
hardusest on nutul neid.

Võidupüha möödub nõnda,
päikses särab võidukuld;
jaanipäev toob lõbu mõnda,
täna teeme jaanituld.

Tilk seal Piisale siis kõrva
salamahiti sosistab:
„Ma toon terve ämbri tõrva,
vaat, kus jaanituli saab!“

Nii ta toobki tõrvavaadi,
ridva sirge nagu osi.
„Vaata, ma veel Veski taadi
tütre täna ära kosin.“

Veski taadi tütar Helmi
vaatab ja siis naeratab
oma särasilmi kelmi:
„Mis see Tilk nüüd naljatab!“

Esialgu neitsik sooviks
Tilka pisut tüüdata.
Kas ta, kange mees, nüüd prooviks
tõrvatünni süüdata.

„See on päris naljaasi“,
Tilk nii kukub sonima,
ja siis ridvast kinni sasib —
hakkab üles ronima.

Jõuab vaevalt poole teele —
kätest kadund ihuramm;
kaotab teadvuse ja meele,
allapoole kulgeb samm.

Maandub alla vurriluuna
ringi-ratast kui spiraal,
ja siis alles kindla suuna
leiab kuival mätasmaal.

Tilk lööb lärmi täie suuga:
„Juudas võtaks jaanituld!
Abinõu ma leian muuga,
kas või püssist annan tuld.“

Õeldud sõnast tekib mõte,
mehel mehine idee,
küllap kindel ettevõte
leiab ikka õige tee.

Tilk toob vana tuliraua,
jämeda kui verimauk.
Nüüd kas leian endal' haa —
igal juhul tuleb pauk.

Püssirohtu, haavlipuru
terve kilo laenguks ees;
ainult päästikule suru
— lõomab tuli tünni sees.

Kõlas pauk ja sündis mõrv
tõrvatünni suhtes;
lõhkes tünn ja tilkus tõrv,
Tilka ennast nuhtles.

Veski taadi tütar Helmi
hoidis oma pilgu maas,
tema särasilmi kelmi
Tilk ei näinud enam taas.

Jaanitule teised mehed
ridva otsas süütasid,
loole pöördi uued lehed,
vanad juba tüütasid.

(Järgneb.)

Meilt ja mujalt

3. juunil vajus Inglise allveelaev „Thetis“ Birkenheadi juures põhja. Uhes allveelaevaga vajus merepõhja 100 inimest, kes olid suletud laeva teraskeresse. Vaatamata suurele kiirusele, millega abistamistööd alustati, ei suudetud laeva meeskonda päästa. Ainult kaks inimest pääsis Davis-päästeaparaadi abil, teised lämbusid. Onnetuse puhul oli kogu Inglismaa leinas.

7. juunil toimus Berliinis mittekallaletungipaktide pidulik allkirjutamine Saksamaa ja Läti ning Saksamaa ja Eesti vahel.

Kell 10 välisminister von Ribbentrop võttis vastu Läti ministri Muntersi ja Eesti välisministri Selteri. Kell 10.30 kirjutasid välisminister von Ribbentrop, Läti välisminister Munters ja Eesti välisminister Selter pidulikul kujul alla Saksa-Läti ja Saksa-Eesti mittekallaletungikokkulepetele.

Saksa-Eesti ja Saksa-Läti mittekallaletungipakti allkirjutamise lõpul Hitler võttis välisminister von Ribbentropi juuresolekul vastu Läti välisministri Muntersi ja Eesti välisministri Selteri, kelledega tal oli uues riigikantseleihoone pikem kõnelus. Mõlemale ministrile osutas uue riigikantseleihoone auõues au Hitleri SS-ihukaardi kompanii lipuga ja orkestriga.

Pärast Saksa-Läti ja Saksa-Eesti mittekallaletungipaktide allkirjutamist toimus Saksa, Läti ja Eesti välisministrite vahel mõtetevahetus. Üksmeelselt väljendati seejuures lootust edasi süvendada sõbralikus vaimus Saksa-Läti ja Saksa-Eesti suhteid. Saksa poolt rõhutati seejuures, et Saksa valitsus näeb Läti ja Eesti poliitilise iseseisvuse säilitamises tähtsat elementi rahu kindlustamiseks Ida-Euroopas ja et ta on seepärast valmis omalt poolt austama seda poliitilist sõltumatust. Samas mõttes vihjati Läti ja Eesti poolt juba varem väljendatud seisukohale, et Läti ja Eesti valitsused on otsustanud ise hoolt kanda oma maade poliitilise iseseisvuse kaitsmise eest ja kinni pidada karmist neutraliteedi-poliitikast.

9. juunil otsustas rahvusvaheline olümpiakomitee anda 1940. a. taliolümpiaadi Saksamaa korraldada Garmisch-Partenkirchenis St. Moritzi asemel. Selle põhjuseks on asjaolu, et viimane keeldus korraldamast suusademonstratsioone. Ühtlasi komitee otsustas anda 1944. a. taliolümpiamängude korralduse Londonile ja 1944. a. taliolümpiamängude korralduse Cortina d'Ampezzo'le (Itaalias).

10. juunil toimus Tallinnas Tallinna ja Nõmme koolide ühine paraad sõjaliste õppuste lõpetamise puhul, mil puhul Sõjavägede Ülemjuhataja kindral Joh. Laidoner pöördus noorte poole sütitava kõnega, milles ta ütles muuseas:

„Armsad noored, 20 a. tagasi meie maa, rahvas ja riik pidas rasket võitlust oma olemasolu saavutamiseks. See võitlus peeti kahel rindel tugevate vastastega ja selle hiiglaheitleuse lõpetasime meie võidukalt, kindlustades endile iseseisva riigi.

Koolinoored oma vaimustuse ja isamaa-armastusega meie kodumaa rasketel päevadel mängisid suurt osa, nad olid sageli sõjameeste esimestes ridades. Varustus oli nõrk, kuid julgust ja tahet oli palju ja suure vaimustuse ja ennastalgava ohvrimeelsusega võitsime me ülekaalukaid vaenlasi.

Nüüd on noortele korraldatud sõjaline õppus, et noored võiksid juba varakult olla teadlikud sõjapidamise oskusest ja seda rakendada otstarbekalt. Teie lähete ellu — jätkama seal oma sõjalist õppust, ja selleks on võimalusi küllaldaselt Kaitseliidu näol.

Võitlus, mida meie 20 a. tagasi pidasime, oli verine ja see põlv, kes elas üle need rasked ajad, kannatas palju. Nüüd, kus oleme iseseisvad, lasub meil suur kohustus kaitssta seda maad ja riiki. See seab aga igale kodanikule suured ülesanded.

Raske võitlus, mille eestlased tegid läbi Vabadussõjas, on pandiks, et teie ja tulevased põlvned teevad seda paremini, sest oleme nüüd hästi organiseeritud. Ja kui jääb see julge vaim, võitleja vaim, meis piisima, siis võime rahuliku meelega vaadata tulevikku ja julgelt kaitssta oma riiki. Ja selle vaimuga jääme alati võitjaks.“

11. juunil toimus Vabadusristi Vendade ühine väljasõit Jõhvi ja Orule, millest võttis osa umbes 1000 Vabadusristi venda. Erarongid Tapa ja Narva poolt saabusid Jõhvi juba varahommikul. Pärast kogunemist siirduti 4. pataljoni õue, kust sõideti tutvuma Kohtla-Järve põlevkivikaevandusega. Öhtupoolikul tutvuti endiste lahinguväljadega Kõrve ümbruses. Hiljem tutvuti ka Oru lossiga. Lõpuks saadeti Vabariigi Presidendile järgmine tervitus:

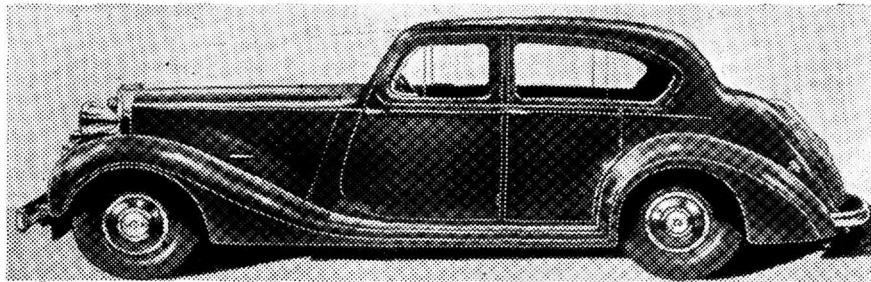
„Külastades ühiselt vanu lahinguvälju Viru vääringel oleme sügavasti haaratud meie kodumaa selle nurga ilust ja eriti siin läbiviidud tööstusliku arengu võimsusest. See suuresammuline areng tööväljadel Kohtla-Järvel kui ka teistel aladel, mis eriti meelegäval kujul on esindatud Orul, näitab meile mõjuvalt, et meil on tõesti kõikjal suuri saavutusi ja varasid, mis on väärt, et neid hoida. Seepärast kinnitame teile, härra Vabariigi President, veel kord oma üksmeelset valmisolekut meie kodumaa kindlaks kaitsmiseks ja soovime teile väsimatut jõudu ja tulemusrikkeid saavutusi edaspidises riigi tugevdamise töös.“

13. juunil viibis Petseris Sotsiaalministeeriumi hoolekandeinspektor ja tuleõnnetute abistamise keskkomitee sekretär A. Käppa.

Nagu kohti peal selgus, on kõik tuleõnnetuse tõttu peavarju kaotanud linna jäänud perekonnad esialgselt korteri leidnud ja vähemalt suvekuudel selles suhtes erilisi raskusi ei tohiks olla. Sügisel võib aga tulla raskusi korterite leidmisega. Seetõttu osutub paratamatuks põlenud linnaosa osaline ülesehitamine juba kõige lähemal ajal. Toetusi saabub üle riigi veel edasi. Kuna mõningatel aladel on kõik vajadused rahuldatud, on soovitatav siin enam mitte annetusi teha. Nagu teada, lõpetati kannatanute toitlustamine juba möödunud nädalal — seega on soovitatav toiduaineid enam mitte saata, suvekuudel on ka raskusi nende säilitamisega.

Praegu toimub linnavalitsuses tekkinud kahjude põhjalik selgitamine kui ka abivajajate olukorra kontrollimine. Et abi saaksid need, kes seda tingimata ja õigustatult vajavad, seatakse lähemal ajal sisse kartoteek kõikide kannatanute kohta, mis annab põhjaliku ülevaate iga abivajaja üle.

Töö ja teenistuse saamiseks tuleb kõikidel töövõimelistel ja teenistust vajavatel isikutel paratamatult linnast sisemaale tööle asuda, sest töövõimelistele isikutele toetust ei anta.

SUNBEAM- TALBOT

Inglise kvaliteetsõiduk, suurustes
1,2, 3 ja 4 liitrit, rahuldab Teie
suurimadki nõuded.

Hinnad alates Kr. 4.800.— kuni
Kr. 12.500.—

A.-S. MERCANTILE TALLINN, VABADUSVÄLJAK 3
TELEFON 436-73

Viimased hooaja uudised

alati saadaval

riidekauplus

K.-m. Tallinna Tekstiil

Pärnu mnt. 8

NAHAVABRIK

„LINDA“

Om. G. Susi

TALLINN,

Pärnu 132

Telef. 459-74

K/M.

M. TREUMAN

Tallinn

Sakala 1, kõnetr. 304-48

Soovitab rikkalikus valikus:

Praetud kohvi

Konserve

Maiustusi

Puuvilja — värsket ja

kuivatatud, ja

igasugust

koloniaal-

kaupa

Müük suurel ja väikesel arvul

EESTI ARSTIDE-KLINITSISTIDE ÜHINGU

ERAHAIGLA

Tallinnas, Narva maantee 6-a. Telefon 428-80

Statsionaarne ravi igal erialal

Alatine arstlik valve

RONTGENIKABINET: läbivalgustused, ülesvõtted, röntgenteraapia (ravi). Tasud vastavad keskhai gla taksidele.

ELEKTRIKABINET: diatermia, kõrguspäike, sinine valgus, elektrivibratsioonid, neljaraku-vann, diatermia mudaga.

MASSAAŽIKABINET: üldine ja osaline massaaž.

VESIRAVILA: männiekstrakti-, meresoola-, Haapsalu tervismuda, söehappe-, pärimi- ja vahuvannid, istevann, valguskapp, aurukapp, charcot-, šoti-, kapillaar-, aurudušid.

LABORATOORIUM: kliinilised ja bakterioloogilised analüüsid ning kvantitatiivsed, keemilised ja mikrokeemilised määramised.

VIRU PANK

Asutatud 1911. a.

Rakveres, Pika ja Tallinna tän. nurgal,
omas majas

Telefonid: Juhatus nr. 22,
üldine nr. 109

Võtab raha hoiule,
annab laenusid ja
toimetab kõiki muid
pangaoperatsioone

Panga juures

Kindlustus Akts.-Seltsi „O M A“
Rakvere peaesindus

KLAAS, PORTSELAN
KERAAMIKA

V.-Karja 7
Tartu mnt. 13

Eelistatuid mark Prantsuse
cognaci turul

Pealadu Eestis:

K/K. JOH. TUSTI

Vene 4 Tel. 446-18 Tallinnas

Suurim ja täielisim auto- ja mootorrattakummide

VULKANISEERIMISE TOOSTUS

„GRAND VULKAN“

TALLINNAS, VANA-VIRU 13, TELEFON 476-78.

Parandamine teostub kõige uuemate vormide — aurusurve-balloonide — abil, esmajärgulisest materjalist ja vilunud eriteadlase juhatusel.

Kiire ja hoolas tellimiste täitmine.

TKV

KOOKOS- JA SISALVAIBAD,
LINIKUD JA MATID

on kauniks toahteks.

Nõudke kõikjal

A.-S.

TALLINNA KÖIEVABRIK

John Carr'i pärijad

KOPLI T. 33.

TEL. 439-79

POSAMENDI-, PAELA-JA TRIKOOVABRIK

A. SCHEER

TALLINN, VIRU T. 4

kino „Heliose“ peal, III korral, telef. 444-82

valmistab seltsidele

LIPUNÖÖRI JA -NARMAST

Kõiksuguseid mööblinarmaid, topse ja nõöre, siidist, puuvillast ja villast pidžaamagarnituure ja igasuguseid muid posamenditööstuse artikleid, ka kummi- ja saapapaelu

Tellimiste täitmine kiire ja korralik
möödukate hindadega

Virumaa Elektri A/S.

Cognac

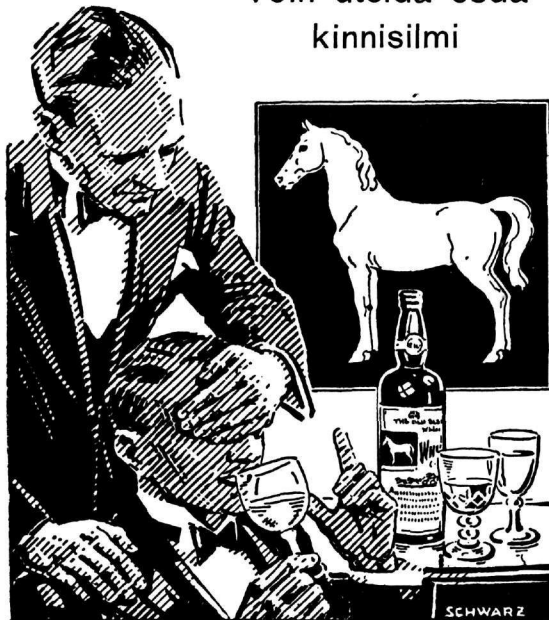

V. O. C. B.

V. S. O. P.

Bisquit Dubouché & Co.

Võin ütelda seda
kinnisilmi

see on
WHITE HORSE WHISKY

Enne kaaluge hästi järele, kui ostate

mööblit

S.-Karja tn. 18

J. Kallo
mööbliäris

leiate igal ajal korteri sisustamiseks midagi
huvitavat

Karusnahatööstus

M. A. Kamenovsky ja Pojad

Kontor Lai tän. 39, telefon 27-04

Tööstus Ropka linnaosas, Raua t.

Telefon 42-28

Pargime ja värvime igasuguseid karusnahku. Alati
laos suur valik kodumaa ning välismaa karusnahku

EESTI NÖÖBITÖÖSTUS

„MERKUR“

valmistab kunstsarvest

moe-, ilunööpe ja pandlaid

TALLINN, S.-TARTU MNT. 69, TEL. 306-74

Eksportfirma

WYLHUIZEN & Ko

Pärnus, Suur-Jõe nr. 40/42, telefon nr. 81

Ostab ja müüb suurel kui ka väikesel arvul iga-
sugust metsa- ja puumaterjali

Soovitame soodsalt uusi ja pruugitud esemeid

Narva mnt. 18,
tel. 306-84:

moodsat mööblit:
riide- ja puhvetikapid,
kirjutus- ja söögilauad,
toolid, voodid, sohvad,
tugitoolid, peeglid jne.,
õmblus- ja kirjutus-
masinaid, jalgrattaid,
grammofone, teemasi-
naid jne. jne.

Maneeži tän. 4,
tel. 301-23:

valmisrõivaid: ülikon-
nad, palitud, vihma-
mantlid, peakatted,
jalatsid jne., vaipu (põ-
randa ja voodi), tasku-
ja käekelli, sporditar-
beid, binokleid, foto-
aparaate, kuld- ja hõbe-
asju jne. jne.

Võetakse esemeid komisjonimüügiks.
Külastage p a n d i m a j a kauplusi!

Kivitrükikoda J. Männik

Valmistab kõiksuguseid
kivitrükitoide

Tallinn, Soo t. 23. Tel. 436-86

J. Dicks & Ko

Pärnu, Pikk tän. 5, telefon 97

**Välismaa veinid ja
peenviinad**

Naelatehas „Lõvi“

Pärnus
Hommiku t. 2

Omanikud
K-m S. Gordin & V-d
Pärnus, Tallinna m. 9,
tel. 152.

Soovitame oma kauplusest kõiksuguseid linna- ja talurahva tarbeid.

Naela vabrikust igasuguseid
ehitusnaelu
Müük suurel ja väikesel arvul

Suures valikus ja soodsatel tingimustel
soovitame kaupmeestele ja valmisriiete äridele

**ülükonna-
mantli- ja
palituriief**

Osaühing

M E L T S ' i

Villa- ja riidevärvimise tööstus

Tartus, Pikk tänav 12, telefon 28-88

Püstoleid
Jahipüsse
Jahimoona
Fotokaameraid
Fototarbeid
Elektrimaterjale
„Maico“ väike-
mootorrattaid

VIDRIK SÄRG & KO

Tartus, Võidu 10, telef. 20-78

Soodsad järelmaksu tingimused

Erisoodustused kaitsemalevlastele

OSKAR LUIK

Tartu, Rütli tän. 14   Telefon 25-67

MÄNGUASJADE,
KOOLITARVETE ja
PABERIKAUPADE
S U U R Ä R I

Omad eritöökojad

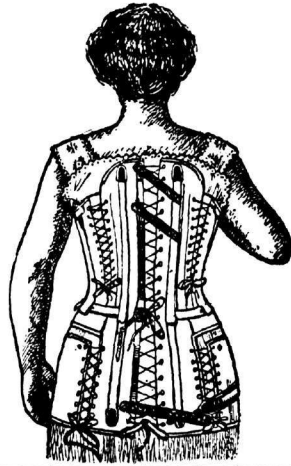
Müük üksikult ja hulgaviisi võistlemata
odavate hindadega

T/ü. G. SAKS & Ko.

Tartus, Riia tän. 31. Kõnestraat 26-12

Vanim ja täielikem ortopeediline ja arstiriistade tööstus Eestis

Valmistame oistarbe-kohaseid proteese, nägu: kunstjalgu-käsi, tuugiaparaate ja korsette selgrooraviks, kubemerihamu, kehasidemeid j. n. e. Tehniliselt hästi passiv töö. Teritus, niikeldus, parandus. Kaikiste Rec-süstlate vahetus.

AKRA Tartus, Aleksandri 1. 1. Kõnestr. 2-70

Suurim tööstus- ja kaubanduslik ettevõte oma erialal.

Tööstusosakond:

keskküte, vesivarustus ja kanalisatsioon majadele, saunadele, supelasutustele, meiereidele jne. Kaevude puurimine masinajõul.

Alatine suur ladu igasuguste põllutöömasinate osadest: Deering, Herkules, Massey Harrys, W. Wood, Eckert, Plano, Beermann, Milvaukee, Osborne, Cormick, Delma, Champion.

Eesti Omavalitsuste ja Ühistegeliste
Asutiste Kindlustus-A.-S.

„O M A“

Põhikapital ja tagavarad üle Kr. 1.000.000.–

Seltsi vallitsus: Tartus, omas majas, Riia tän. 35,
kodu keskjaam tel. 3-44 ja 16-12

NIISAMA tähtis kui PIKKSILM luurel on
MARSSKOMPASS orienteerumiseks maastikul

ZEISS-PIKKSILMADE ja KOMPASSIDE

suurim valik

Optikaäris
Tartu, Rüütli 10

Suvehooajaks soovitame

s u u r e s v a l i k u s

triiksärke, sokke, sukki, siidrätte j. n. e.

SCH. BAKSCHT & POJAD, Tartu, Poe 3

Müük suurel ja väikesel arvul

Müük suurel ja väikesel arvul

TARTU LINNAPANK

Tartus, Raekojas. Telefonid 22-32 ja 31-32.

Arvete seis 31. mail 1939. a.

AKTIVA		PASSIVA	
Kassa	58.736.58	Põhikapital	339.989.07
Hoiuarved	732.764.82	Tagavarakapital	82.206.04
Väärtpaberid	372.154.46	Amortisatsioonikapital	12.679.85
Väärtused	6.973.49	Hoiusummad	6.134.875.95
Diskonteeritud vekslid	4.196.895.90	Võlad teistes krediidasutustes	256.657.—
Tähtajalised laenud	104.340.—	Korrespondendid	58.014.92
Kontokorrentlaenud	1.267.046.—	Väljaantud garantiid	149.194.45
Korrespondendid	258.028.12	Mitmesugused kreditorid	2.861.22
Garantii deebitorid	149.194.45	Tulud	229.876.10
Mitmesugused deebitorid	2.861.22	Muud passivad	25.986.47
Vallasvara	17.294.15		
Kulud	58.093.02		
Muud aktivad	67.958.86		
	<u>Kokku: 7.292.341.07</u>		<u>Kokku: 7.292.341.07</u>

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Tähelepanu!

Musicator akordeonid ja banaanid on uuelaad-
selt konstrueeritud DIX teraskeeltega parimaid
Saksa kvaliteettooteid. Hinnad 135 kr. alates.

Schaub raadiovastuvõtjad on tunnustatuimaid
ja otsituimaid aparate raadioturul.

Peugeot ja **Excelsior** mootorrattad on Prant-
suse ja Inglise väärtkaupu.

Jalgrattaid, suupille, elektrikaupu — kõike müüme
pikaajalise järelmaksuga en-gros ja en-detail

J. KITSING, TARTU, RIIA 33.

TELEFON 37-03.

Vastupidavad ja nägusad on

„ASTRA“

jalanõud

Tartu, Botaanika 76

Telefon 3-99

Kodukaitsjate perele

soovib õnne

VÕIDUPÜHA

puhul

R. Klaussoni

kompektehas

„BINGLEY“

tsingitud plekki

valget plekki J. C.

1×2×3×4×

Siberi plekki

1×3 arss. 1×2 mtr.

S E A T I N A

I N G L I S T I N A

soovitab

V. VUNDER

Suur-Patarei 6

*Kõige soodsamate tingimustega ostate
fotoaparaate ja -tarbeid*

KARL SICLAM'i fotoärist, Viru 11, Tallinn

Kaup heas kvaliteedis, rikkalik, parimaist vabrikuist. Amatöörfööde vastuvõtt

Nikolai Skobelev

Naha-, saapa- ja hobuseriistade kauplus

Tallinn, Maakri tän. 2. Telefon 314-99

*Soovitan oma ärist võistlemata headuses igasuguseid nahakaupu, vene saapaid ja
hobuseriistu, oma tööstusest võimlemis- ja spordikingi. **Kaupmeestele ja maa-
meestele** eriti soodus ostukoht*

Nikolai Skobelev

Graafiline asutis

„L I G R A“

Narva mnt. 13/15, tel. 303-11

Metallitööstus

„EDUR“

Tallinn, Bekkeri 13

Telefon $\frac{418-49}{107}$

*Ehitab igasuguseid
kummiratastega
vankreid ja kärusid*

Caos valmis tagavarad

J.A. Trankmann & Ko

Laevamaakler

Speditsoon

Transport

Tallinnas, Pärnu maantee 6

U r l a m a j a s

Tel. 442-57 ja 442-59

1^a pilk
kähelepanu!

**MOE; PUDU- JA PESUÄRI
TARTUS, KAUBAHOOV 2/3**

VENNAD LEPP

**OMA SUURE VALIKUGA ON
TUNTUIM HÄRRADE JA DAAMIDE
KVALITEETKAUBA OSTUKOHT**

Tallinna Majaomanike Pank

Harju 45, telefon 443-67, kodukeskjaam 478-50

Hoiusummad

L a e n u d

V ä l i s r a h a

Teraslaekad

Daamidel tähele panna!

Kas olete juba tutvunud „RAUANIIT“
uudissaadustega? On juba üldteatavaks
saanud, et „RAUANIIT“ saadused on ker-
kinud jälle esirinda

Moodsaid ja kõrgekvaliteedilisi

**k l e i d i- ja
mantliriideid,
paelu ja pitse**

pakub suures valikus

A-S

RAUANIIT

O/Ü. SPORLEDER

(end. B. Wishaw, as. 1880. a.)

Tallinn, Kalda tän. 24

Telef. 457-16 ja 457-17

Süte ja koksi import

Speditsoon

Lloydi agentuur

Avarii komissar

J. & A. LILLIOJA ÕLITÖÖSTUS

RISTIL

Universaalne relvaõli tuntud headuses:

IVOL, JUNOL ja KALITÕL

JUNOL RELVAPASTA — laskurite peres tuntud **laisamäärde** nime all
KOTKAÕLI — uus saavutus, valmistatud võistlejaile relva liikuvate osade
määrimiseks

RISTO — uus saavutus. Relva kiirpuhastaja ja nikli lahustaja

Tekstiilõlid:

SOAÕLI — ainulaadne maailmaturul

VILLAÕLI — ei riku villa keratiinkihhi ja on kergesti väljapestav. Tarvi-
tamiseks lahjendada 1+15 kuni 20 osa veege, mille lõitu ta on **ligi**
kolm korda odavam oleiinhappes

PICKERSIMÄÄRE — eriliselt suure määrdevõimega

VÄRINAÕLI — suure määrdevõimega ja roostevaba

TEKSTIILMASINATE MÄÄRDEÕLI — määrdevõimelt poole suurem
tavalisest määrdeõlist

Igasuguse varustuse oma autole

ostate

O.-Ü. „TARMO’st“

Tallinn, Narva mnt. 6, telef. 306-50 ja 308-54

OSAKONNAD:

TARTUS, Gildi 14, ja RAKVERES, Pikk 5

EDASIMÜÜJAD:

VALGAS:

A. SILBEREISEN

VILJANDIS:

J. & R. WERNCKE

VÕRUS:

A. SIBUL

PÄRNUS:

A/S. „MOTO“

NARVAS:

M. MÄGI

TÕRVAS:

JOH. SIILAK

KURESSAARES:

A/S. C. BERGMANN

PAIDES:

G. LAAS

JÕHVIS:

A. SCHMIDT

Hind 50 senti

POSTIMEES

on Eesti vanim ja sisukaim päevaleht

KUUKIRI

LASTELEHT

on üks vanimaid ja sisukaimaid eesti noorte ajakirju.

TRÜKIKODA

valmistab igasuguseid trükitöid liht- ja värvtrüki kiirelt ja asjatundlikult.

KÖITEKODA

valmistab kiirelt kõiksugu köitetöid lihtsast köitest kuni iluköiteni.

TSINKOGRAAFIA

joon-, vork- ja mitmevärviliseid.

„Postimehe“ töökodade tööd on hinnatud kõrgemate auhindadega, suurte kuldaurahadega.

Raamatu- ja kirjutustarvete kauplus

Tartus, Suurturg 16, telefon 2-50.

PEAKONTOR: TARTUS, ÜLIKOOLI TÄN. 21-23

Telefonid: talitus 80, ärijuhatas 65, trükikoja juhataja 14-65.

Tallinna kontor: Tallinn, Viru tän. 11.